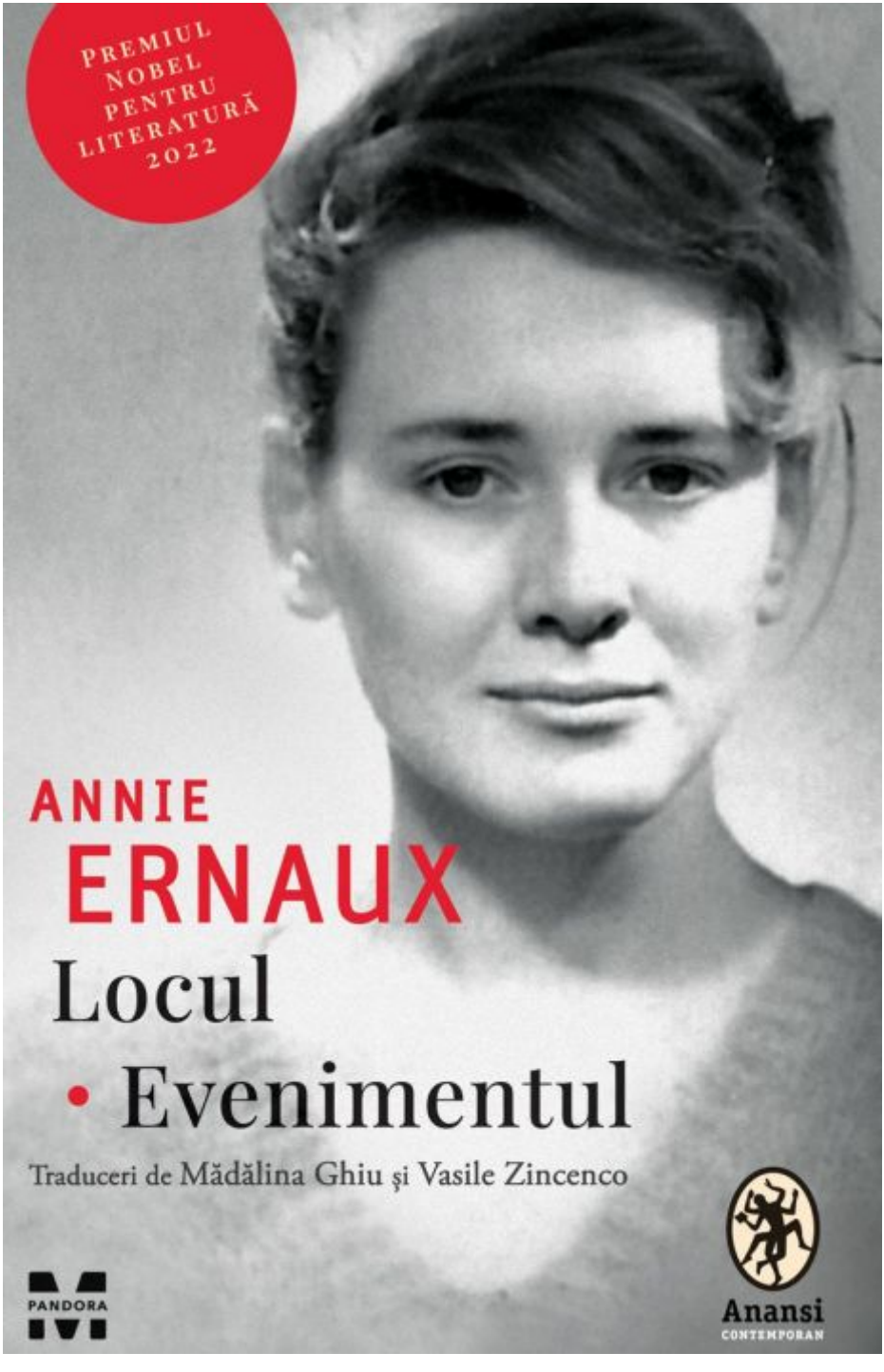
PREMIUL NOBEL PENTRU LITERATURĂ 2022
ANNIE
ERNAUX
Locul
• Evenimentul
Traduceri de Mădălina Ghiu și Vasile Zincenco
PANDORA
Anansi
CONTEMPORAN

ANNIE ERNAUX

Locul
Evenimentul

Traduceri din limba franceză şi note de
Mădălina Ghiu şi Vasile Zincenco

EDITURA PANDORA
2023

COLECȚIE COORDONATĂ DE **BOGDAN-ALEXA**

Anansi
CONTEMPORAN

Autor: Annie Ernaux
Titlu original: La place
Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 1983
Titlu original: L’événement
Copyright © Éditions Gallimard, Paris, 2000

Copyright © Pandora M, 2023
pentru traducerea în limba română
O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: +4 021 300 60 90;
Fax: +4 0372 25 20 20
www.pandoram.ro

ISBN (print): 978-606-978-637-6
ISBN (EPUB): 978-606-978-664-2
Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

Editori:
Magdalena Mărculescu
Silviu Dragomir
Fondator:
Ion Mărculescu, 1994
Director editorial:
Bogdan-Alexandru Stănescu
Redactare:
Alexandra Turcu
Design:

Andrei Gamarț
Director producție:
Cristian Claudiu Coban
Dtp:
Mirela Voicu

Conținutul acestei lucrări electronice este protejat prin copyright (drepturi de autor), iar cartea este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parŁŁială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziŁŁia publică, inclusiv prin internet sau prin reŁŁele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaŁŁiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sub orice formă sau prin orice mijloc, fără consimțământul editorului, sunt interzise. Dreptul de folosință al lucrării nu este transferabil.

Drepturile de autor pentru versiunea electronică în formatele existente ale acestei lucrări aparțin persoanei juridice Pandora Publishing SRL.

Locul

Hazardez o explicație: a scrie este ultimul recurs atunci când ai trădat.

Jean Genet

Proba practică a Capes-ului[1] mi-am dat-o într-un liceu din Lyon, în cartierul La Croix-Rousse. Un liceu nou, cu plante verzi în partea rezervată administrației şi corpului didactic, o bibliotecă cu podeaua acoperită de o mochetă bej. Aici am aşteptat să mă cheme ca să-mi țin lecția, obiectul probei, în fața inspectorului asistat de doi profesori de franceză titularizați. O femeie corectă, trufaşă, nişte lucrări ale elevilor, fără nicio ezitare. Era de-ajuns să trec cu bine de ora următoare ca să fiu autorizată să fac şi eu acelaşi lucru toată viața. În fața unei clase de a XII-a real, am explicat douăzeci şi cinci de rânduri – trebuiau numerotate – din Moş Goriot, de Balzac. „I-ați târât după dumneavoastră pe elevi", mi-a reproşat inspectorul după aceea, în biroul directorului. Stătea aşezat între cei doi asistenți, un bărbat şi o femeie mioapă, cu pantofi roz. Eu, în fața lor. Timp de un sfert de oră, a amestecat criticile, elogiile, sfaturile, iar eu abia de-l ascultam, întrebându-mă dacă asta înseamnă că am reuşit. Deodată, făcând aceeaşi mişcare, s-au ridicat toți trei, cu un aer grav. Precipitată, m-am ridicat şi eu. Inspectorul mi-a întins mâna. Apoi, uitându-se bine la mine: „Doamnă, vă felicit". Ceilalți au repetat „vă felicit" şi mi-au strâns mâna, femeia însă cu un surâs.

Până la stația de autobuz, n-am încetat să mă gândesc la această ceremonie, cu mânie şi un fel de ruşine. Chiar în seara aceea, le-am scris părinților mei că sunt profesor „titular". Mama mi-a răspuns că se bucură pentru mine.

Exact peste două luni, a murit tata. Avea şaizeci şi şapte de ani şi, împreună cu mama, ținea o băcănie-cafenea într-un cartier liniştit, nu departe de gară, în Y... (Sena-Maritimă). Socotea să se retragă peste un an. Deseori, pentru câteva clipe, nu mai ştiu dacă scena de la liceul din

[1] Abreviere de la Certificat d'aptitude au professorat de l'enseignement du second degré, echivalentul examenului de definitivat de la noi.

Lyon a avut loc înainte sau după, dacă luna aprilie vântoasă în care mă văd aşteptând autobuzul în La Croix-Rousse trebuie să preceadă sau să urmeze după luna iunie înăbuşitoare în care a murit el.

Era într-o duminică, la începutul după-amiezii.

Mama a apărut în capul scării. Îşi tampona ochii cu şervetul de masă pe care trebuie că-l luase cu ea când a urcat în dormitor, după masa de prânz. Cu o voce egală, a spus: „S-a terminat". Nu-mi amintesc minutele care au urmat după aceea. Revăd doar ochii tatei uitându-se țintă la ceva din spatele meu, departe, şi buzele lui răsfrânte deasupra gingiilor. Cred că i-am cerut mamei să-i închidă ochii. În jurul patului, se afla şi sora mamei cu soțul ei. S-au oferit să ne ajute să spălăm mortul, să-l radem, pentru că trebuia să ne grăbim înainte de-a înțepeni corpul. Mama s-a gândit că-l vom putea îmbrăca în costumul nou pe care şi-l făcuse pentru căsătoria mea cu trei ani înainte. Toată scena aceasta se desfăşura foarte simplu, fără țipete, fără plânsete, mama avea doar ochii roşii şi un rictus continuu. Gesturile se succedau liniştit, ordonat, cu cuvintele obişnuite. Unchiul şi mătuşa repetau „repede a mai murit!" sau „ce s-a schimbat!". Mama i se adresa tatei ca şi când mai era în viață, sau însuflețit de o formă specială de viață, asemănătoare cu aceea a nou-născuților. De mai multe ori, i-a spus cu afecțiune „sărmanul meu moşulică".

După ce l-a ras, unchiul a tras corpul, l-a ținut ridicat ca să i se scoată cămaşa pe care o purtase în ultimele zile şi să-i fie înlocuită cu una curată. Capul cădea în față, pe pieptul gol, acoperit de dungi vinete. Pentru prima oară în viața mea, am văzut sexul tatei. Mama l-a ascuns repede cu poalele cămăşii curate râzând un pic: „Ascunde-ți mizeria, bietul meu bărbat". Odată terminată toaleta, mâinile tatei au fost împreunate cu un şirag de mătănii. Nu mai ştiu dacă mama sau mătuşa a spus: „E mai drăguț aşa", adică spălat,

arăta convenabil. Am închis obloanele şi mi-am trezit băiatul care dormea de prânz în camera de alături. „Bunicul face nani.”

Anunțate de unchiul, au sosit rudele care trăiesc la Y...; urcau în cameră cu mama şi cu mine şi stăteau în fața patului, tăcuți, câteva clipe, după care şopteau între ei despre boală şi sfârşitul brutal al tatei. După ce coborau, le ofeream ceva de băut la cafenea.

Nu mi-l amintesc pe medicul de gardă care a constatat decesul. În câteva ore, fața tatei a devenit de nerecunoscut. Spre seară, m-am aflat singură în cameră. Soarele se strecura printre obloane pe linoleum. Nu mai era tata. Nasul umpluse tot spațiul de pe fața suptă. În costumul lui albastru-închis prea larg, semăna cu o pasăre culcată. Îi dispăruse deja chipul de bărbat cu ochii larg deschişi şi ficşi din ceasul de după ce a murit. Nici măcar pe acela nu-l voi mai revedea vreodată.

Am început să pregătim înmormântarea, să alegem firma de pompe funebre, slujba, ferparele, îmbrăcămintea de doliu. Aveam impresia că toate acestea n-aveau legătură cu tata. O ceremonie din care el va fi absent dintr-un motiv oarecare. Mama era într-o stare de mare agitație şi mi-a mărturisit că, în noaptea dinainte, tata pipăise spre ea ca să o sărute, când deja nu mai vorbea. Ea a adăugat: „Ştii, era băiat frumos când era tânăr”.

Luni a început să pută. Nu-mi închipuisem acest miros. O duhoare uşoară, apoi groaznică, de flori uitate într-o vază cu apă stătută.

Mama n-a închis prăvălia decât pentru înmormântare. Altfel, ar fi pierdut nişte clienți şi nu-şi putea permite asta. Tata, decedat, se odihnea sus, iar ea servea pahare cu anason şi vin roşu jos. Lacrimi, tăcere şi demnitate, acesta este comportamentul ce trebuie avut la moartea unei rude apropiate, într-o viziune distinsă a lumii. Mama, ca şi

vecinii, ascultau de nişte reguli de purtare în care nu are ce căuta grija de demnitate. Între moartea tatei, de duminică, şi înmormântarea de miercuri, fiecare obişnuit al casei, de îndată ce se aşeza jos, comenta evenimentul într-un mod laconic, cu voce scăzută: „Tare repede s-a dus...", sau fals jovial: „Ei, s-a dat bătut patronul!", îşi împărtăşeau emoţia de când au aflat vestea: „m-a întors pe dos", „nici nu mai ştiu ce-am simţit". Voiau astfel să-i arate mamei că nu e singură cu durerea ei; o formă de politeţe. Mulţi îşi aminteau când l-au întâlnit ultima dată bine, sănătos, căutând toate amănuntele acestei ultime întâlniri, locul precis, ziua, cum era vremea, vorbele schimbate. Evocarea minuţioasă a unui moment în care viaţa merge de la sine slujea la exprimarea a tot ce era şocant pentru raţiune la moartea tatei. Tot din politeţe voiau să-l vadă pe patron. Mama n-a acceptat totuşi toate cererile. Îi tria pe cei buni, însufleţiţi de o simpatie adevărată, de cei răi, împinşi de curiozitate. Soţia unui vecin antreprenor a fost respinsă pentru că tata n-o putuse niciodată suferi în timpul vieţii, nici pe ea şi nici gura ei ca un cur de găină.

Luni, au sosit pompele funebre. Scara ce urcă din bucătărie la dormitoare s-a dovedit prea îngustă ca să treacă sicriul. Corpul a trebuit înfăşurat într-un sac de plastic şi târât, mai mult decât transportat, pe trepte, până la sicriul pus în mijlocul cafenelei, închisă timp de o oră. O coborâre prea lungă, cu comentariile cioclilor despre cum să-l apuce mai bine, cum să-l răsucească la cotitura scării etc.

Pe pernă rămăsese o adâncitură acolo unde-i stătuse capul. Cât a fost corpul acolo, nu făcuserăm curat în cameră. Hainele tatei erau încă pe scaun. Din buzunarul cu fermoar al salopetei, am scos un teanc de bani – încasările din miercurea precedentă. Am aruncat medicamentele şi am dus hainele în coşul cu rufe murdare.

În ajunul înmormântării, am fiert o ciozvârtă de viţel pentru masa de după ceremonie. Ar fi fost nedelicat să-i trimiţi acasă pe oamenii care-ţi fac onoarea să asiste la funeralii. Soţul meu a sosit seara, bronzat, stânjenit de un doliu care nu era al lui. Prezenţa lui a părut deplasată acum mai mult ca niciodată. Am dormit amândoi în singurul pat de două persoane din casă, cel în care murise tata.

La biserică, mulţi oameni din cartier, femeile care nu lucrau nicăieri, muncitori care-şi luaseră liber o oră. Fireşte, nu se deranjase niciuna dintre persoanele „sus-puse" cu care avusese de-a face tata în timpul vieţii şi nici alţi comercianţi. El nu făcea parte din nimic, îşi plătea doar cotizaţia la Uniunea Comercială, fără să participe la vreo activitate. În elogiul funebru, preotul a vorbit de „o viaţă de cinste şi muncă", „un om care nu a făcut rău nimănui".

A urmat strângerea mâinilor. Dintr-o greşeală a paracliserului care dirija operaţia – doar dacă nu cumva s-a gândit el la acest tur suplimentar ca să înmulţească numărul celor veniţi –, oamenii care ne strânseseră deja mâna au mai trecut o dată. De data asta, un tur rapid şi fără condoleanţe. La cimitir, când sicriul a coborât legănându-se între funii, mama a izbucnit în plâns, ca în ziua nunţii mele, la biserică.

Masa de după înmormântare s-a ţinut în cafenea, pe mesele puse cap la cap. După un început tăcut, s-au iscat conversaţiile. Copilul, trezit dintr-o lungă siestă, mergea de la unii la alţii oferindu-le o floare, pietricele, tot ce găsea prin grădină. Fratele tatei, aşezat destul de departe de mine, s-a aplecat ca să mă vadă şi să mi se adreseze: „Ţi-aminteşti când te ducea taică-tău la şcoală pe bicicletă?". Avea glasul tatei. Pe la ora cinci, invitaţii au plecat. Am aşezat mesele la loc fără să vorbim. Soţul meu a luat trenul înapoi chiar în seara aceea.

Eu am mai rămas câteva zile cu mama pentru demersurile şi formalităţile obişnuite după un deces. Înscrierea pe livretul de familie la primărie, plata pompelor funebre, răspunsurile la ferpare. Noile cărţi de vizită, doamna văduvă A... D... O perioadă albă, fără să mă gândesc la nimic. De mai multe ori, mergând pe stradă, „sunt o persoană adultă” (mama, odinioară, „eşti fată mare”, din cauza ciclului).

Am strâns hainele tatei ca să le împărţim unor oameni care vor avea nevoie de ele. În haina lui de toată ziua, agăţată în magazie, i-am găsit portofelul. În el erau nişte bani, permisul de conducere şi, în partea care se îndoaie, o fotografie băgată într-o tăietură din ziar. Fotografia, veche, cu marginea zimţată, înfăţişa un grup de muncitori aşezaţi pe trei rânduri, uitându-se la obiectiv, toţi cu şapcă. Fotografia tipică din cărţile de istorie pentru a „ilustra” o grevă sau Frontul Popular. Pe tata l-am recunoscut pe ultimul rând, cu un aer serios, aproape neliniştit. Mulţi râd. Tăietura din ziar dădea rezultatele, în ordinea notelor, la admiterea bacalaureatelor la Şcoala Normală de institutoare. Al doilea nume era al meu.

Mama s-a liniştit. Îşi servea clienţii ca înainte. Când era singură, trăsăturile feţei i se surpau. În fiecare dimineaţă, devreme, înaintea deschiderii prăvăliei, a prins obiceiul să se ducă la cimitir.

În tren, duminică, la întoarcere, încercam să-mi distrez băiatul ca să stea liniştit – călătorilor de la clasa întâi nu le place zgomotul şi nici copiii care nu stau locului. Dintr-odată, cu stupoare: „acum, sunt cu adevărat o burgheză” şi „e prea târziu”.

Mai târziu, în cursul verii, aşteptându-mi primul post, „va trebui să explic toate astea”. Voiam să spun, să scriu despre tata, viaţa lui şi distanţa apărută în adolescenţă între el şi

mine. O distanță de clasă, însă deosebită, care nu are un nume. Ca o iubire încheiată.

După aceea, am început un roman al cărui personaj principal era el. Senzație de dezgust la mijlocul povestirii.

De câtva timp, ştiu că romanul acesta este imposibil. Ca să relatez o viață supusă nevoilor, nu am dreptul să iau mai întâi calea artei, nici să caut să fac ceva „pasionant" sau „emoționant". Voi strânge vorbele, gesturile, gusturile tatălui meu, faptele marcante din viața lui, toate semnele obiective ale unei existențe pe care şi eu am împărtăşit-o cu el.

Nicio poezie a amintirii, nicio deriziune jubilantă. Scriitura plată îmi vine firesc, chiar aceea pe care o foloseam odinioară când le scriam părinților ca să le dau veştile esențiale.

Povestea începe cu câteva luni înaintea secolului al douăzecilea, într-un sat din ținutul Caux, la douăzeci şi cinci de kilometri de mare.

Cei fără pământ se închiriau la marii fermieri din regiune. Bunicul meu lucra, aşadar, într-o fermă, era căruțaş. Iar vara cosea fânul, secera grâul. Toată viața n-a făcut nimic altceva, şi asta de la vârsta de opt ani. Sâmbătă seara, îi aducea soției lui toată simbria, iar ea îi dădea ceva pentru duminică, să joace domino, să bea un pahar. Se întorcea beat şi mai sumbru. Pentru o nimica toată, dădea în copii cu şapca. Era un om dur, nimeni nu îndrăznea să-i caute râcă. Soția lui nu râdea prea des. Răutatea era resortul lui vital, puterea lui de-a rezista mizeriei şi de a crede că este bărbat. Devenea violent îndeosebi când vedea pe cineva din familie cufundat într-o carte sau un ziar. El nu avusese timp să învețe să scrie şi să citească. Să socotească ştia.

Pe bunicul l-am văzut numai o singură dată, la azil, unde avea să moară trei luni mai târziu. Tata m-a dus de mână printre două şiruri de paturi, într-o sală imensă, spre un bătrânel foarte mărunt, cu un păr frumos, alb şi ondulat.

Râdea tot timpul uitându-se la mine, plin de blândețe. Tata îi strecurase o litră de țuică, pe care el o băgase sub cearşaf.

De fiecare dată când mi s-a vorbit despre el, se începea cu „nu ştia nici să scrie, nici să citească", ca şi cum viața şi caracterul său nu puteau fi înțelese fără acest dat inițial. Bunica mea învățase la şcoala de maici. Ca şi celelalte femei din sat, țesea acasă pentru o fabrică din Rouen, într-o încăpere fără aer ce primea puțină lumină prin nişte deschizături alungite, doar puțin mai late decât nişte creneluri. Nu trebuia ca lumina să strice stofele. Era curată şi ea, era curat şi în gospodărie, cea mai importantă calitate în sat, unde vecinii supravegheau albeața şi starea rufelor ce se uscau pe frânghie şi ştiau dacă oala de noapte este vărsată în fiecare zi. Deşi casele sunt izolate unele de altele prin garduri vii şi taluzuri, privirilor oamenilor nu le scăpa nimic, nici ora la care s-a întors bărbatul de la cârciumă, nici săptămâna în care prosoapele spălate ar fi trebuit să fluture în vânt.

Bunica avea chiar o anume distincție, de sărbători purta pe sub fustă un schelet din carton şi nu făcea pipi din picioare ca majoritatea femeilor de la țară, din comoditate. Pe la patruzeci de ani, după cinci copii, i-au venit nişte gânduri negre, zile întregi nu mai vorbea. Mai târziu, reumatisme la mâini şi la picioare. Ca să se facă bine, se ducea să-i vadă pe Sfântul Riquier şi pe Sfântul Guillaume din Pustie, le freca statuia cu o bucată de stofă pe care şi-o aplica pe părțile bolnave. Cu timpul, a încetat să mai meargă. Ca să fie dusă la sfinți, era închiriată o trăsură cu un cal.

Locuiau într-o casă scundă, cu acoperiş de paie, cu pământ pe jos. Înainte de-a mătura, e de ajuns să stropeşti. Trăiau cu produsele din grădină şi din curtea cu păsări, cu untul şi smântâna date de fermier bunicului. Se gândeau la nunți şi la primele împărtăşanii cu luni de zile înainte şi

soseau la ele cu burta goală de trei zile ca să profite mai mult. Un copil din sat, în convalescență după o scarlatină, a murit sufocat pentru că vomitase nişte bucăți de pasăre cu care fusese îndopat. În duminicile de vară se duceau la „adunări”, unde se cânta şi dansa. Într-o zi, tata, ajuns în vârful stâlpului cu bunătăți, a alunecat fără să fi desprins coşul cu provizii. Ore întregi a ținut mânia bunicului. „Mare piot mai eşti” („nătărău” în dialect normand).

Semnul crucii pe pâine, slujba, paştele. Ca şi curățenia, religia le conferea demnitate. Se îmbrăcau cu haine de duminică, cântau Crezul în acelaşi timp cu marii fermieri, puneau bani în taler la sfârşitul slujbei. Tata era băiat de altar, îi plăcea să-l însoțească pe preot când ducea ultima împărtăşanie. La trecerea lor, toți bărbații se descopereau.

Copiii aveau mereu viermi. Ca să scape de ei, li se cosea pe partea dinăuntru a cămăşii, lângă buric, un săculeț umplut cu usturoi. Iarna, bumbac în urechi. Când îi citesc pe Proust sau Mauriac, nu-mi vine să cred că evocă epoca în care era tata copil. Cadrul vieții lui este Evul Mediu.

Ca să meargă la şcoală, făcea doi kilometri pe jos. În fiecare luni, institutorul inspecta unghiile, partea de la gât a tricoului de corp, părul din cauza păduchilor. Le preda dur, cu rigla de fier peste degete, era respectat. Unii dintre elevii lui ajungeau la certificat printre primii din canton, unul sau doi, la Şcoala Normală de institutori. Tata lipsea de la ore din cauza merelor ce trebuiau culese, a fânului, a paielor ce trebuiau strânse, a tot ce se seamănă şi se recoltează. Când se întorcea la şcoală, cu fratele lui mai mare, domnul țipa la ei „Părinții voştri vă vor, aşadar, la fel de mizerabili ca ei!”. Tata a reuşit să învețe să citească şi să scrie fără greşeli. Îi plăcea să învețe. (Se spunea a învăța şi atât, ca a bea sau a mânca). Şi să deseneze capete, animale. La doisprezece ani, se afla în clasa de certificat. Bunicul l-a retras de la şcoală ca să-l plaseze în aceeaşi fermă cu el. Nu-l mai puteau hrăni

fără să facă nimic. „Nici nu ne gândeam la asta, aşa era pentru toată lumea.”

Cartea de citire a tatei se chema Turul Franței făcut de doi copii2. În ea poți citi fraze stranii, precum:

Să învățăm să fim întotdeauna fericiți cu soarta noastră (p. 186 din ediția a 326-a).

Cel mai frumos lucru din lume este mila săracului (p. 11).

O familie unită de afecțiune posedă cea mai mare bogăție (p. 260).

Cel mai fericit lucru din bogăție este că ea îți îngăduie să uşurezi sărăcia altora (p. 130).

Sublimul destinat copiilor săraci este acesta:

Omul activ nu pierde niciun minut şi, la sfârşitul zilei, vede că fiecare ceas i-a adus ceva. Cel neglijent, dimpotrivă, amână mereu osteneala pe mai târziu; adoarme şi uită de el peste tot, şi în pat, şi la masă, şi în timpul conversației; ziua e pe sfârşite, iar el n-a făcut nimic; lunile şi anii se scurg, vine bătrânețea, şi el este tot în acelaşi punct.

Este singura carte căreia tata i-a păstrat amintirea, „mi se părea ceva real”.

A început să mulgă vacile dimineața, la ora cinci, să curețe grajdurile, să țesale caii, să mulgă vacile seara. În schimb, casă, masă, spălat, călcat, ceva bani. Dormea deasupra grajdului cu vite, pe o saltea de paie fără cearşafuri. Vitele visează, toată noaptea izbesc în pământ. El se gândea la casa părintească, un loc acum interzis. Una dintre surorile lui, fată în casă, apărea uneori la poartă, cu legăturica ei, fără să scoată un cuvânt. Bunicul înjura, ea

---

2 Roman de aventuri de G. Bruno (1833-1923), pseudonimul lui Augustine Tuillerie, soția filosofului pozitivist Alfred Fouillé. Pentru conținutul său foarte marcat didactic, moral şi patriotic, această carte a fost impusă drept manual de lectură pentru şcoala primară laică a celei de-a treia Republici Franceze.

nu ştia să spună de ce fugise şi de data asta. În aceeaşi seară, o ducea înapoi la stăpânii ei, făcând-o de râs.

Tata era vesel din fire, jucăuş, mereu gata să povestească snoave, să facă farse. La fermă, nu era nimeni de vârsta lui. Duminica, ajuta la liturghie cu fratele lui, văcar ca şi el. Frecventa „adunările", dansa, îşi regăsea prietenii de şcoală. Eram totuşi fericiți. N-aveam încotro.

A rămas argat până a plecat în armată. Orele de lucru nu erau numărate. Fermierii le ciupeau din mâncare. Într-o zi, bucata de carne servită în farfurie unui bătrân văcar s-a mişcat încet – dedesubt era plină de viermi. Se depăşise suportabilul. Bătrânul s-a sculat în picioare, cerând să nu mai fie tratați ca nişte câini. Carnea a fost schimbată. Nu este Crucişătorul Potemkin3.

Vaci dimineața, vaci seara, burniță în octombrie, târne de mere răsturnate în teasc, găinațul din cotețe strâns cu lopata, cald, sete. Dar şi „plăcinta regilor de Bobotează, almanahul Vermot4, castanele coapte, lăsata secului (nu pleca, facem clătite), cidrul tras în sticle şi broaştele umflate cu un pai până plesneau. Ar fi uşor de făcut ceva în genul acesta. Veşnica reîntoarcere a anotimpurilor, a bucuriilor simple şi liniştea câmpurilor. Tata lucra pământul celorlalți, nu i-a văzut frumusețea, splendoarea Gliei-Mamă şi alte mituri i-au scăpat.

Cu războiul din '14, în ferme n-au mai rămas decât tinerii ca tata şi bătrânii. Erau menajați. Urmărea înaintarea armatelor pe o hartă atârnată în bucătărie, descoperea revistele deocheate şi se ducea la cinema la Y... Toată lumea

---

[3] Aluzie la celebrul film din 1925 al cineastului sovietic Serghei Eisenstein (1898-1948), despre revolta din 1905 a marinarilor ruşi de pe nava de război Potemkin, începută din cauza cărnii stricate.

[4] Publicație umoristică.

citea cu voce tare textul de sub imagine, mulți n-aveau timp să ajungă până la capăt. Tata rostea cuvintele din argou aduse de fratele lui în permisie. Femeile din sat supravegheau în fiecare lună rufele spălate ale acelora cu bărbații pe front, ca să verifice că nu lipseşte nimic, nicio lenjerie.

Războiul a zdruncinat vremurile. În sat, lumea se juca cu yoyoul, iar la cârciumă se bea vin în loc de cidru. La baluri, fetelor le plăceau tot mai puțin argații, care miroseau tot timpul.

Odată luat la armată, tata a intrat în lume. Parisul, metroul, un oraş din Lorena, o uniformă ce-i făcea pe toți egali, camarazi veniți de peste tot, cazarma mai mare decât un castel. Acolo a avut dreptul să-şi înlocuiască dinții roşi de cidru cu o proteză. Se ducea des la fotograf.

Lăsat la vatră, n-a mai vrut să se întoarcă în cultură. Aşa a numit el întotdeauna lucratul pământului, celălalt sens al culturii, cel spiritual, îi era inutil.

Fireşte, n-avea de ales altceva decât uzina. După război, Y... începuse să se industrializeze. Tata a intrat la o fabrică de frânghii care angaja băieți şi fete încă de la vârsta de treisprezece ani. Era o muncă curată, la adăpost de intemperii. Aveau toalete şi vestiare separate pentru fiecare sex, program fix. După şuieratul sirenei, seara, erau liberi şi el nu mai mirosea a lăptărie. Ieşise din primul cerc. La Rouen şi Le Havre, se găseau locuri de muncă mai bine plătite, ar fi trebuit să-şi părăsească familia, mama chinuită, să-i înfrunte pe şmecherii de la oraş. N-avea tupeu: opt ani de vite şi câmpuri.

Era serios, adică, pentru un muncitor, nici puturos, nici bețiv, nici afemeiat. Cinemaul şi charlestonul, dar nu bistroul. Bine văzut de şefi, nici sindicat, nici politică. Îşi cumpărase o bicicletă, în fiecare săptămână punea bani deoparte.

Mama trebuie că a apreciat toate astea când l-a întâlnit la fabrica de frânghii, după ce lucrase într-o fabrică de margarină. Era înalt, brunet, cu ochii albaştri, se ținea drept şi un pic „se credea”. „Soțul meu n-a arătat niciodată a muncitor.”

Mama îşi pierduse tatăl. Bunica țesea la domiciliu, spăla rufe şi călca în diverse case ca să-şi termine de crescut ultimii din cei şase copii. Duminica, împreună cu surorile ei, cumpăra de la cofetărie un cornet cu fulgi de ciocolată. Nu s-au putut frecventa imediat, bunica nu voia să-i fie luate fetele prea devreme, de fiecare dată asta însemna plecarea din casă a trei sferturi dintr-un salariu.

Surorile tatei, fete în casă la familii burgheze, s-au uitat la mama de sus. Fetele de la uzină erau acuzate că nu ştiu să-şi facă patul, că umblă după bărbați. În sat, pe mama o considerau de soi rău. Voia să copieze moda din reviste, îşi tăiase părul scurt printre primele, purta rochii scurte şi se farda la ochi, îşi făcea unghiile. Râdea tare. În realitate, nu se lăsase pipăită în toaletă, în fiecare duminică se ducea la biserică şi singură îşi ajurase cearşafurile şi brodase trusoul. Era o lucrătoare vioaie, săritoare. Una dintre frazele ei favorite: „Nu mă dau pe ăştia”.

În fotografia de nuntă, i se văd genunchii. Se uită dur la obiectiv de sub vălul de mireasă care-i este strâns pe frunte până deasupra ochilor. Seamănă cu Sarah Bernhardt. Tata stă în picioare lângă ea, are mustăcioară şi guler înalt, bine scrobit. Nu surâd nici el, nici ea.

Mamei i-a fost întotdeauna ruşine de dragoste. N-aveau unul pentru celălalt gesturi tandre, nu se mângâiau. De față cu mine, tata o săruta cu o mişcare bruscă a capului, ca dintr-o obligație, pe obraz. Deseori îi spunea lucruri obişnuite, însă uitându-i-se fix în ochi, ea şi-i lăsa în jos, abținându-se să râdă. Crescând mai mare, am înțeles că-i făcea aluzii sexuale. El fredona Vorbeşte-mi de dragoste, ea

cânta la mesele în familie, de-i răscolea pe toți: Şi iată-mi corpul ca să te iubească.

El înțelesese condiția esențială ca să nu reproducă nefericirea părinților: să nu cumva să rămână într-o femeie mai mult decât trebuie.

Au închiriat o locuință la Y... într-un grup de case de pe o stradă umblată, ce dădea în spate într-o curte comună. Două camere jos, două la etaj. Pentru mama îndeosebi, visul era realizat: cel al „camerei de sus". Cu economiile tatei, au avut tot ce le trebuia, o sufragerie, un dormitor cu şifonier cu oglindă. Li s-a născut o fetiță şi mama a rămas acasă. Se plictisea. Tata a găsit un loc mai bine plătit decât la fabrica de frânghii, la un țiglar.

Ideea i-a venit ei, într-o zi când tata a fost adus acasă amuțit, căzut de pe o şarpantă pe care o repara, o comoție puternică doar. Să deschidă o prăvălie. Dintre toate prăvăliile, nu puteau alege decât una fără un capital inițial important şi care să nu ceară o competență deosebită, numai cumpăratul şi vândutul mărfii. O prăvălie ieftină, pentru că nu se câştigă mult cu ea. Duminica, s-au dus pe bicicletă să vadă micile bistrouri din cartier, băcăniile-mercerii de țară. Se interesau să afle dacă nu există vreun concurent în apropiere, le era frică să nu fie păcăliți, să nu piardă tot şi să se trezească iar muncitori.

L... la treizeci de kilometri de Le Havre, unde iernile ceața pluteşte întreaga zi, îndeosebi în partea cea mai încastrată a oraşului, de-a lungul unui râu numit La Vallée. Un ghetou muncitoresc construit în jurul unei uzine textile, una dintre cele mai mari din regiune până în anii cincizeci, aparținând familiei Desgenetais, cumpărată după aceea de Boussac. După şcoala primară, fetele intrau la țesătorie, mai târziu o creşă le primea copiii de la şase dimineața. Trei sferturi dintre bărbați lucrau şi ei tot acolo. Pe fundul văii, singura băcănie-cafenea din cartierul La Vallée. Tavanul era atât de

jos, încât îl atingeai când ridicai mâna. Nişte încăperi întunecoase unde trebuia să aprinzi lumina şi în plină zi, o curticică minusculă cu un closet ce se deşerta direct în râu. Ai mei nu erau indiferenți la decor, dar aveau nevoie să trăiască.

Au cumpărat fondul de marfă pe credit.

La început, raiul pe pământ. Rafturi cu alimente şi băuturi, conserve cu pateu, cutii cu prăjituri. Ei, uimiți că acum îşi câştigă banii atât de simplu, cu un efort fizic atât de redus, să comanzi, să aranjezi marfa, să cântăreşti, să faci socoteala, „mulțumesc" şi „mai poftiți". În primele zile, când se auzea clopoțelul de la intrare, săreau amândoi în prăvălie, nu conteneau cu întrebările ritualice „mai doriți ceva?". Se distrau, lumea le spunea „patron, patroană".

Îndoiala a apărut cu prima femeie care a spus cu voce înceată, odată cumpărăturile băgate în sacoşă, „sunt cam strâmtorată acum, pot să plătesc sâmbătă?". Urmată de încă una, şi de încă una. Ori vindeau pe datorie, ori se întorceau la uzină. A vinde pe datorie li s-a părut soluția cea mai la îndemână.

Îndeosebi ca să facă față, nu şi-au îngăduit nicio dorință. Niciodată un aperitiv sau o cutie cu ceva fin, în afară de duminici. Obligați să nu se aibă bine cu frații şi surorile pe care la început îi răsfățaseră ca să le arate că au din ce trăi. Frica permanentă să nu-şi mănânce capitalul.

Pe vremea aceea, iarna mai ales, soseam de la şcoală gâfâind, moartă de foame. La noi nu era aprinsă nicio lumină. Se aflau amândoi la bucătărie, el, aşezat la masă, se uita pe geam, mama, în picioare lângă soba de gătit cu gaze. Asupra mea cădeau straturi groase de tăcere. Uneori, el sau ea, „o să trebuiască să vindem". Nici nu mai merita osteneala să mă apuc de lecții. Lumea se ducea în altă parte, la Cooperativă, la Familistère, oriunde. Clientul nevinovat care le deschidea atunci uşa părea o supremă

deriziune. Primit ca un câine, plătea pentru toți aceia care nu veneau. Lumea ne părăsea.

Băcănia-cafenea din La Vallée nu aducea mai mult decât un salariu de muncitor. Tata a trebuit să se angajeze pe un şantier din Sena de Jos. Lucra în apă cu cizme înalte. Nu erai obligat să ştii să înoți. În timpul zilei, mama ținea singură prăvălia.

Pe jumătate comerciant, pe jumătate muncitor, de cele două părți în acelaşi timp, sortit deci singurătății şi neîncrederii. Nu intrase în sindicat. Îi era frică de cei din Croix-de-Feu, care defilau prin L... şi de comunişti care i-ar lua capitalul. Nu-şi împărtăşea ideile. În comerț, nu-ți trebuie idei.

Şi-au făcut o situație puțin câte puțin, legați de sărăcie şi un pic deasupra ei. Vândutul pe datorie le lega de ei pe familiile numeroase de muncitori, cele mai nevoiaşe. Trăind din sărăcia celorlalți, însă cu înțelegere, rareori refuzând să „treacă pe caiet". Se simțeau totuşi îndreptățiți să le facă morală celor neprevăzători sau să-l amenințe pe copilul trimis dinadins de maică-sa în locul ei la sfârşitul săptămânii, fără bani: „Spune-i maică-tii să încerce să plătească, dacă nu, n-o mai servesc". În situația asta, ei nu se mai află de partea cea mai umilită.

Mama era patroană pe deplin, cu halat alb. Tata îşi păstra salopeta pe el când servea. Ea nu spunea ca alte femei „o să mă certe bărbatu-meu dacă mă duc acolo sau cumpăr asta". Se războia cu el ca să meargă iar la biserică, unde nu se mai ducea de când făcuse armata, ca să se lepede de obiceiurile proaste (adică de țăran sau de muncitor). El o lăsa pe ea să aibă grijă de comenzi şi de cifra de afaceri. Era o femeie ce putea să meargă peste tot, altfel spus, să treacă peste barierele sociale. Tata o admira, dar râdea de ea când spunea „am tras un vânt".

Tata a intrat la rafinăria de petrol Standard, din estuarul Senei. Lucra în schimbul de noapte. Ziua, nu reuşea să doarmă din cauza clienţilor. Se buhăia, mirosul de petrol nu dispărea niciodată, intrase în el şi-l hrănea. Nu mai mânca. Câştiga mult şi avea un viitor. Muncitorilor li se promitea un cartier de toată frumuseţea, cu baia şi toaleta în casă, cu grădină.

În La Vallée, ceaţa de toamnă stagna toată ziua. Când ploua tare, râul inunda casa. Ca să le vină de hac şobolanilor de apă, tata a cumpărat o căţea cu părul scurt care dintr-o muşcătură le zdrobea şira spinării.

„Erau unii mai nefericiţi decât noi."

'365, amintirea unui vis, uimirea provocată de o putere pe care tata nu o bănuise şi certitudinea resemnată că nu o vor putea păstra.

Băcănia-cafenea nu se închidea niciodată. Tata îşi petrecea concediile plătite servindu-şi clienţii. Familia trecea mereu pe la noi, se lăfăia, fericiţi cum erau ai mei să-i ofere cumnatului cazangiu sau cumnatului feroviar spectacolul belşugului. Pe la spate, erau trataţi drept bogaţi, o injurie.

Tata nu bea. Căuta să-şi ţină rangul. Să pară mai mult comerciant decât muncitor. La rafinărie, a devenit maistru.

Scriu încet. Străduindu-mă să revelez trauma semnificativă a unei vieţi într-un ansamblu de fapte şi de opţiuni, am impresia că, treptat, pierd chipul tatei. Epura tinde să ocupe tot locul, iar ideea, să alerge singură. Dacă, dimpotrivă, las imaginile din amintire să alunece, îl revăd

---

[5] 1936, anul venirii la putere în Franţa a Frontului Popular, coaliţie a partidelor de stânga ce a impus, până în aprilie 1938, trei guverne alcătuite din radicali şi socialişti, dintre care două conduse de socialistul Leon Blum. Guvernul Blum a introdus importante reforme sociale: creşterea salariilor, săptămâna de lucru de 40 de ore, concediile plătite, naţionalizarea căilor ferate etc.

aşa cum era el, îi revăd râsul, mersul, mă duce de mână la bâlci, căluşeii mă înspăimântă, toate semnele unei condiții sociale împărțite cu alții îmi devin indiferente. De fiecare dată mă smulg din capcana individualului.

Fireşte, nicio fericire de a scrie, în ce întreprind eu acum, când mă țin cât mai aproape de cuvintele şi de frazele auzite, subliniindu-le uneori cu italice. Nu ca să-i indic cititorului un dublu sens al lor şi să-i ofer plăcerea unei complicități, pe care o refuz sub toate formele ei, nostalgie, patetism sau deriziune. Pur şi simplu pentru că aceste cuvinte şi aceste fraze spun limitele şi culoarea lumii în care a trăit tatăl meu, în care am trăit şi eu. În care niciodată un cuvânt nu era luat drept altul.

Într-o zi, fetița s-a întors de la şcoală cu o durere în gât. Nu-i scădea temperatura, avea difterie. Ca şi ceilalți copii din La Vallée, nu era vaccinată. Când a murit, tata era la rafinărie. La întoarcere, s-a auzit cum urlă până în susul străzii. Săptămâni de zile buimăceală, apoi accese de melancolie, stătea fără să vorbească, uitându-se pe fereastră din locul lui de la masă. Sărea dintr-o nimica toată. Mama povestea ştergându-se la ochi cu o bucată de şifon scoasă din halat: „a murit la şapte ani, ca o mică sfântă”.

O fotografie făcută în curticica de pe malul râului. O cămaşă albă cu mânecile suflecate, un pantalon fără îndoială de flanelă, umerii căzuți, brațele uşor arcuite. Un aer nemulțumit că a fost surprinsă de obiectiv, poate, înainte de a se fi aranjat. Are patruzeci de ani. Nimic în această imagine care să dea socoteală de nenorocirea trecută sau de speranță. Doar semnele clare ale timpului – un pic de burtă, părul negru ce se răreşte la tâmple – şi cele, mai discrete, ale condiției sociale, brațele depărtate de corp, closetul şi spălătoria pe care un ochi mic-burghez nu le-ar fi ales drept fundal pentru o fotografie.

În 1939, nu a fost concentrat, deja era prea bătrân. Rafinăria a fost incendiată de nemţi, iar tata a plecat cu bicicleta pe drumuri, în timp ce mama profita de un loc într-o maşină, era însărcinată în şase luni. La Pont-Audemer a fost atins pe faţă de nişte schije de obuz şi a primit îngrijiri în singura farmacie deschisă. Bombardamentele continuau. Şi-a găsit soacra şi cumnatele împreună cu copiii lor şi cu nişte pachete pe treptele bazilicii din Lisieux, ticsită, ca şi esplanada din faţa ei, de refugiaţi. Credeau că sunt protejaţi. Când i-au ajuns din urmă nemţii, s-a întors la L... Băcănia fusese în întregime jefuită de cei care nu putuseră să plece. La rândul ei, s-a întors acasă şi mama, iar eu m-am născut în luna ce-a urmat. La şcoală, când nu înţelegeam o problemă, ni se spunea „copiii războiului”.

Până la mijlocul anilor cincizeci, la mesele date pentru prima împărtăşanie, în nopţile de Crăciun, epopeea acelei epoci va fi recitată pe mai multe voci, reluată la nesfârşit, având întotdeauna drept teme frica, foamea, frigul din iarna lui 1942. Cu toate astea, trebuia să trăim. În fiecare săptămână, cu un cărucior prins de bicicletă, tata aducea dintr-un antrepozit, la treizeci de kilometri de L... mărfurile pe care angrosiştii nu le mai livrau. Sub bombardamentele neîntrerupte din 1944, în această parte a Normandiei, a continuat să se ducă după aprovizionare, milogindu-se pentru suplimentele destinate bătrânilor, familiilor numeroase, tuturor acelora care nu puteau cumpăra la negru. În La Vallée, a fost considerat eroul aprovizionării. Nu o alegere, ci o necesitate. Mai apoi, certitudinea de a fi jucat un rol, de a fi trăit cu adevărat în anii aceia.

Duminica, închideau prăvălia, se plimbau în pădure şi mâncau la iarbă verde tartă fără ouă. Mă duceau pe umeri cântând şi fluierând. Când se dădea alarma, ne strecuram sub biliardul din cafenea împreună cu căţeaua. Despre toate astea după aceea, sentimentul că „aşa voia soarta”. La

Eliberare, tata m-a învățat să cânt Marseieza, adăugând la sfârşit tas de cochons6, ca să rimeze cu sillon. Ca şi oamenii din jur, era foarte vesel. Când auzeam un avion, mă scotea de mână în stradă şi-mi spunea să mă uit la cer, să văd pasărea: se terminase războiul.

Mânat de speranța generală din 1945, tata a hotărât să plece din La Vallée. Eu eram deseori bolnavă, medicul voia să mă trimită într-un preventoriu. Au vândut fondul de marfă ca să se întoarcă la Y... al cărui climat vântos, lipsa oricărui râu sau pârâu le păreau bune pentru sănătate.

Camionul de mutat, în cabina căruia ne instalaserăm noi, a sosit la Y... la mijlocul târgului din octombrie. Oraşul fusese ars de nemți, bărcile şi căluşeii se ridicau printre dărâmături. Trei luni de zile au trăit în două camere mobilate, fără lumină electrică, cu pământ pe jos, împrumutate de un membru al familiei. Nicio prăvălie care să corespundă posibilităților lor nu era de vânzare. Tata a fost angajat de primărie la astupatul găurilor de bombe. Seara, ținându-se de bara pentru cârpe care înconjoară vechile sobe de gătit, mama spunea: „Ce mai funcție!”. Tata nu-i răspundea niciodată. După-amiaza, mama mă plimba prin tot oraşul. Numai centrul fusese distrus, magazinele se instalaseră în case particulare. O dimensiune a privațiunii, o imagine: într-o zi, este deja întuneric, la o fereastră, singura luminată de pe stradă, erau etalate nişte bomboane roz, ovale, pudrate cu alb, în nişte punguțe de celofan, care străluceau. Nu aveam dreptul la ele – trebuiau nişte tichete.

Au găsit o băcănie-cafenea care vindea şi lemne sau cărbuni, într-un cartier mărginaş între gară şi căminul de bătrâni. Acolo era trimisă mama odinioară, când era mică, după cumpărături. O casă țărănească modificată prin

---

6 Tas de cochons – „grămadă de porci”; sillon – „brazdă” (fr.).

adăugarea la un capăt al ei a unei construcții din cărămidă roşie, cu o curte mare, o grădină şi vreo şase clădiri slujind drept antrepozite. La parter, din băcănie se trecea în cafenea printr-o încăpere minusculă în care dădea scara ce ducea la dormitoare şi la pod. Deşi a devenit bucătărie, clienții au folosit-o întotdeauna ca loc de trecere între băcănie şi cafenea. Pe treptele scării, lângă dormitoare, erau stocate produsele ce trebuiau ferite de umezeală: cafeaua, zahărul. La parter, nu exista niciun loc privat. Closetul era în curte. În sfârşit, trăiam în aer curat.

Aici se opreşte viața de muncitor a tatei.

Existau mai multe cafenele aproape de a lui, dar nici o altă băcănie pe o rază mare. Multă vreme, centrul a rămas în ruină, frumoasele băcănii de dinainte de război erau instalate provizoriu în nişte barăci galbene. Nimeni care să le facă necazuri alor mei. (Expresia aceasta, ca multe altele, este inseparabilă de copilăria mea, numai printr-un efort de reflecție reuşesc să o golesc de amenințărea pe care o conținea atunci.) Populația cartierului, mai puțin uniform muncitorească decât la L... era alcătuită din meseriaşi, din angajați de la gaze sau de la nişte uzine mijlocii, din pensionari de tipul „slabi economic". Mai multă distanță între oameni. Mici vile din piatră despărțite de grilaje învecinându-se cu cinci-şase locuințe fără etaj, grupate în jurul unei curți comune. Peste tot mici grădini de zarzavat.

O cafea cu obişnuiții ei, băutori regulați dinainte şi de după lucru, al căror loc este sfânt, echipe de pe şantiere, câțiva clienți care ar fi putut, cu situația lor, să aleagă un local mai puțin popular, un ofițer de marină la pensie, un controlor de la asigurările sociale, aşadar, oameni care nu-s fuduli. Clientela de duminică, diferită, familii întregi pentru aperitiv, la copii sirop de rodii, pe la ora unsprezece. După-amiaza, bătrâni de la cămin ce aveau liber până la ora şase, veseli şi zgomotoşi, cântând şi câte o romanță. Uneori, după

mai multe păhărele băute după cafea, trebuiau duşi să doarmă pe o pătură într-una dintre clădirile din curte, înainte de a-i trimite înapoi prezentabili la călugăriţele care se ocupau de ei. Cafeneaua le slujea, duminica, drept familie. Conştiinţa tatei de a avea o funcţie socială necesară, de a oferi un loc de petrecere şi libertate tuturor acelora despre care spunea că „n-au fost mereu aşa", fără a putea explica foarte clar de ce deveniseră aşa. Evident, însă, o „cârciumă de cartier" pentru aceia care nu vor fi călcat niciodată în ea. La ieşirea din fabrica învecinată, de lenjerie de corp, fetele veneau să ude o aniversare, o căsătorie, o pensionare. Luau din băcănie cutii cu pişcoturi pe care le înmuiau în vin spumos şi izbucneau în cascade de râsete, aplecate peste masă.

Cale îngustă, scriind, între reabilitarea unui mod de viaţă considerat inferior şi denunţarea alienării care-l însoţeşte. Pentru că aceste feluri de a trăi erau ale noastre, o fericire chiar, dar şi barierele umilitoare ale condiţiei noastre sociale (conştiinţa că „la noi nu e destul de bine"), trăiam, aş vrea să spun, şi fericirea, şi alienarea, în acelaşi timp. Mai degrabă, impresia unui tangaj de la un capăt al acestei contradicţii la celălalt.

În jur de cincizeci de ani, încă în puterea vârstei, cu capul drept, cu un aer îngrijorat, ca şi cum s-ar teme că fotografia n-o să iasă bine, poartă pantaloni de culoare închisă, haină deschisă la culoare peste cămaşă şi cravată. Fotografie făcută într-o duminică, în cursul săptămânii era în salopetă. Oricum, fotografiile erau făcute duminica, aveam mai mult timp şi eram mai bine îmbrăcaţi. Apar şi eu lângă el, într-o rochie cu volănaşe, cu amândouă braţele întinse pe ghidonul primei mele biciclete, cu un picior pe pământ, el îşi ţine o mână de curea, cealaltă îi atârnă. Ca fundal, uşa deschisă a cafenelei, flori pe pervaz, deasupra ferestrei placa de autorizaţie a debitelor de băuturi. Ne fotografiem cu ce

suntem mândri că posedăm: prăvălia, bicicleta, mai târziu o 4 CV7, deasupra căreia tata şi-a pus o mână, făcând prin acest gest să i se ridice exagerat de mult haina. Nu râde în nicio fotografie.

Faţă de anii tinereţii, de munca în trei schimburi la rafinărie, de şobolanii din La Vallée, claritatea fericirii.

Aveam tot ce ne trebuie, adică mâncam pe săturate (dovadă, cumpăram carne de la măcelărie de patru ori pe săptămână), în bucătărie şi cafenea era cald, singurele încăperi în care stăteam ziua. Două ţinute, una de toate zilele, cealaltă de duminică (când prima se uza, cea de duminică era trecută la de toate zilele). Aveam două rochii de şcoală. Ăleia mici nu-i lipseşte nimic. La internat, nu se putea spune că aveam mai puţin decât celelalte, aveam tot atât cât fetele de cultivator sau de farmacist în materie de păpuşi, radiere şi ascuţitori, ghete îmblănite, mătănii şi carte de rugăciuni vesperale romane.

Am putut înfrumuseţa casa, suprimând tot ce amintea de vremurile vechi, grinzile aparente, şemineul, mesele de lemn şi scaunele cu fundul din paie împletite. Cu tapetul înflorat, tejgheaua vopsită şi strălucitoare, mesele şi gheridoanele din imitaţie de marmură, cafeneaua a devenit curată şi veselă. Parchetul din dormitoare a fost acoperit cu un material de plastic în carouri mari, galbene şi maro. Singura lungă contrarietate, faţada cu şarpanta aparentă, cu dungi albe şi negre, a cărei tencuire le depăşea posibilităţile. Una dintre învăţătoarele mele, trecând odată pe la noi, a spus că este frumoasă casa, o adevărată casă normandă. Tata a crezut că din politeţe vorbeşte aşa. Aceia care ne admirau lucrurile vechi, pompa de apă din curte, şarpanta normandă aparentă, voiau cu siguranţă să ne împiedice să posedăm

---

[7] Quatre Chevaux, model de automobil popular lansat de firma Citröen în anii 1930.

lucrurile moderne pe care ei le posedau deja, apă la chiuvetă şi o vilă albă.

Tata s-a împrumutat ca să devină proprietarul casei şi al terenului. Nimeni din familie nu mai fusese vreodată aşa ceva.

Sub fericire, crisparea îndestulării câştigată cu trudă. N-am patru mâini. N-am nici măcar o clipă să mă duc la closet. Eu gripa o duc pe picioare. Etc. Placa zilnică.

Cum să descriu viziunea unei lumi în care totul costă mult. E mirosul de rufe proaspete dintr-o dimineaţă de octombrie, ultimul cântec de la radio care-mi zbârnâie în cap. Deodată, buzunarul rochiei mi se agaţă de mânerul bicicletei şi se rupe. O dramă, ţipete, ziua e stricată. „Nimic nu are valoare pentru asta mică!"

Sacralizarea obligatorie a lucrurilor. Şi sub toate spusele unora şi altora, sub ale mele, să bănuieşti invidii şi comparaţii. Când spuneam: „o fată a vizitat castelele din Valea Loarei", imediat, supăraţi, îmi răspundeau: „ai tot timpul să te duci şi tu să le vezi. Fii fericită cu ce ai". O lipsă continuă, fără fund.

Însă să doreşti pentru a dori, căci în fond nu ştii ce este frumos, ce-ar trebui să-ţi placă. Tata s-a luat întotdeauna după sfaturile zugravului, ale tâmplarului, când era vorba de culori şi forme, aşa se face acum. Să ignori până şi ideea că te poţi înconjura de obiecte alese unul câte unul. În dormitorul lor, nicio împodobire, doar nişte fotografii înrămate, nişte milieuri făcute pentru ziua mamei, iar pe şemineu, un bust mare de copil din ceramică pe care negustorul de mobilă îl oferise ca bonus pentru cumpărarea unui recamier.

Laitmotiv: trebuie să-ţi cunoşti lungul nasului.

Frica de-a fi deplasat, de-a-i fi ruşine. Într-o zi, s-a urcat din greşeală la clasa întâi cu un bilet de clasa a doua. Controlorul l-a pus să plătească un supliment. Altă amintire

a unei ruşini: la notar, a trebuit să scrie el primul lu et approuvé[8], nu ştia cum să ortografieze şi a ales à prouver. Stânjenealã, obsesia acestei greşeli, pe drum, la întoarcere. Umbra dezonoarei!

În comediile din vremea aceea, erau văzuți mulți eroi naivi, țărani, comportându-se anapoda la oraş sau în mediile moderne (rolurile lui Bourvil). Lumea râdea cu lacrimi la prostiile pe care le spuneau, la gafele pe care îndrăzneau să le comită şi care le înfăţişau pe acelea de care ne temeam chiar noi să nu cumva să le comitem. Odată, am citit că Bécassine[9], ucenică, trebuind să brodeze o pasăre pe o baveţică şi pe celelalte idem, a brodat idem cu cusătură în relief. Nu eram sigură că n-aş fi brodat şi eu idem.

În faţa persoanelor pe care le socotea importante, tata avea o rezervă timidă, nepunând niciodată nicio întrebare. Pe scurt, comportându-se cu inteligenţă. Aceasta consta în a ne percepe inferioritatea şi a o refuza ascunzând-o cât mai bine cu putinţă. O seară întreagă ne-am întrebat ce-a vrut să spună directoarea prin: „Pentru acest rol, fetiţa dumneavoastră va fi în costum de oraş”. Ruşinea de-a ignora ceea ce cu siguranţă am fi ştiut dacă n-am fi fost ce eram, adică inferiori.

Obsesie: „Ce-o să creadă despre noi?” (vecinii, clienţii, toată lumea).

Regulă: a dejuca mereu privirea critică a celorlalţi, prin politeţe, lipsa de opinie, o atenţie minuţioasă acordată

---

[8] Lu et approuvé – „citit şi aprobat”; à prouver – „de dovedit” (fr.).

[9] Tânără bretonă naivă, dar plină de bun-simţ, slujnică devotată a marchizei de Grand-Air, personaj de benzi desenate apărut în 1905 în Săptămâna lui Suzette, desenat de Joseph-Porphyre Pinchon (1871-1953) şi de Caumery (1867-1941), pseudonimul lui Maurice Languereau.

toanelor ce riscă să ne atingă şi pe noi. Tata nu se uita la legumele dintr-o grădină pe care proprietarul tocmai le săpa, dacă nu era invitat să o facă printr-un semn, un surâs sau o vorbă. Nicio vizită, niciodată, chiar şi la un bolnav internat într-o clinică, fără să fim invitaţi. Nicio întrebare în care s-ar dezvălui o curiozitate, o invidie care să-i dea interlocutorului un avantaj asupra noastră. Frază interzisă: „Cât aţi plătit pentru asta?”.

Acum spun adeseori „noi”, pentru că multă vreme aşa am gândit şi nu ştiu când am încetat să o mai fac.

Dialectul fusese singura limbă a bunicilor mei.

Se găsesc unii care apreciază „pitorescul dialectului” şi al francezei populare. Astfel, Proust sublinia cu încântare exprimările incorecte şi cuvintele vechi ale lui Françoise. Doar estetica îl interesează, pentru că Françoise „este servitoarea, şi nu mama lui”. Pentru că el, unul, n-a simţit niciodată aceste expresii venindu-i spontan pe limbă.

Pentru tata, dialectul era ceva vechi şi urât, un semn de inferioritate. Era mândru că, în parte, s-a putut dezbăra de el şi chiar dacă franceza lui nu era bună, era limba franceză. La chermezele din Y... cei cărora le mergea bine fleanca, îmbrăcaţi în costum normand, făceau scheciuri în dialect, publicul râdea. Ziarul local avea o cronică normandă. Ca să-şi amuze cititorii. Când medicul sau oricare alt sus-pus strecura în conversaţie o expresie din ţinutul Caux, ca de pildă „se bese pe potecă” în loc de „îi merge bine”, tata îi repeta cu satisfacţie această frază mamei, fericit să creadă că aceşti oameni, totuşi atât de distinşi, mai aveau ceva în comun cu noi, o mică inferioritate. Era convins că acest lucru le scăpase. Căci întotdeauna i s-a părut imposibil să poţi vorbi „bine” în chip firesc. Doctor sau preot, trebuia să te forţezi, să te asculţi, chit că acasă la tine nu te mai supravegheai.

Vorbăreț la cafenea, în familie, tata tăcea în fața oamenilor care vorbeau bine, sau se oprea la mijlocul unei fraze, spunând „nu-i aşa” sau doar „aşa” şi cu un gest din mână o invita pe persoana respectivă să înțeleagă şi să continue în locul lui. Întotdeauna vorbea cu precauție, avea o teamă invincibilă de cuvântul spus anapoda, cu efect tot atât de rău ca a da drumul la o băşină.

Dar detesta şi frazele mari şi expresiile noi care „nu vor să spună nimic”. Toată lumea la un moment dat spunea: „sigur nu”, în legătură cu orice, iar el nu înțelegea că se pot spune două cuvinte ce se contrazic. Spre deosebire de mama, care avea grijă să pară evoluată, care îndrăznea să experimenteze, cu o mică incertitudine, ce auzise sau citise, tata refuza să folosească un vocabular ce nu era al lui.

Când mă străduiam, copil fiind, să mă exprim într-un limbaj îngrijit, aveam impresia că mă arunc în gol.

Una din spaimele mele imaginare: să am un tată învățător care m-ar fi obligat să vorbesc bine fără încetare, rostind clar cuvintele. Noi vorbeam cu toată gura.

De vreme ce învățătoarea mă „corecta”, mai târziu am vrut să-l corectez pe tata, să-l anunț că „a te pune jos” sau „un sfert pân’ la unşpe” nu există. L-a apucat furia. Altă dată: „Cum vreți să nu fiu mereu corectată, dacă voi vorbiți aşa de prost!”. Plângeam. Tata era nefericit. Tot ce are legătură cu limbajul este în amintirea mea un motiv de ranchiună şi de şicane dureroase, mult mai mult decât banii.

Tata era vesel.

Glumea cu clienții cărora le plăcea să râdă. Bancuri deocheate spuse pe ocolite. Scatologic. Ironia, necunoscută. La radio, asculta emisiunile umoriştilor, jocurile. Întotdeauna dispus să mă ducă la circ, la filmele tâmpite, la focurile de artificii. La bâlci, urcam în trenul-fantomă, în

Himalaya, intram să-i vedem pe cea mai grasă femeie din lume şi pe liliputan.

N-a pus niciodată piciorul într-un muzeu. Se oprea înaintea unei grădini frumoase, a unor copaci înfloriți, a unui stup de albine, se uita după fetele solide. Admira construcțiile imense, marile lucrări moderne (podul de la Tancarville). Îi plăceau muzica de circ, plimbările cu maşina la țară, adică parcurgând cu privirea câmpurile, făgeturile, ascultând orchestra circului Bouglione, părea fericit. Emoția pe care o simți ascultând o bucată muzicală înaintea peisajelor nu era un subiect de conversație. Când am început să frecventez mica burghezie din Y... eram întrebată mai întâi ce-mi place, jazzul sau muzica clasică, Tati sau René Clair, asta era de-ajuns să mă facă să înțeleg că trecusem într-o altă lume.

Într-o vară, m-a dus trei zile la nişte rude, pe malul mării. Umbla cu picioarele goale în sandale, se oprea la intrarea cazematelor, bea halbe de bere pe terasa cafenelelor, iar eu, sirop cu sifon. Mătuşii mele i-a tăiat un pui ținându-l între picioare şi înfigându-i foarfecile în cioc – sângele dens picura pe pământul din magazie. Stăteau cu toții la masă până spre jumătatea după-amiezii, evocând războiul, neamurile, trecându-şi unii altora fotografii, în jurul ceştilor goale. „O să avem destul timp să murim, dați-i înainte."

Poate totuşi o încăpățânare profundă de a nu se necăji. Şi-a găsit nişte ocupații care-l îndepărtau de comerț. Creşterea puilor şi a iepurilor, construirea unor dependințe, a unui garaj. Potrivit dorințelor lui, aspectul curții s-a modificat deseori, closetul şi cotețul cu pui au fost mutate de trei ori. Avea mereu chef să dărâme şi să construiască din nou.

Mama: „Ce vreți, e un om de la țară".

Recunoştea păsările după cântul lor şi în fiecare seară se uita la cer ca să ştie cum va fi vremea, rece şi uscată când

era cerul roşu, ploaie şi vânt când era luna în apă, cufundată în nori adică. În fiecare după-amiază se ducea la grădină, întotdeauna curată – să ai o grădină murdară, cu legumele prost îngrijite, denota o neglijenţă de prost-gust, ca şi cum nu te-ai îngriji sau ai bea. Însemna să pierzi noţiunea timpului, acela când trebuie să răsădeşti, şi grija de ce vor crede ceilalţi. Uneori beţivii notorii se răscumpărau printr-o grădină frumoasă, cultivată între două beţii.

Când tatei nu-i creştea bine prazul sau orice altceva, era disperat. La căderea întunericului, vărsa oala de noapte pe ultima brazdă făcută cu sapa, furios dacă descoperea, când o turna, ciorapi vechi sau pixuri pe care le aruncasem eu în ea, din lene, ca să nu mai cobor până la pubelă.

Când mânca, nu-şi folosea decât briceagul lui, un Opinel. Tăia pâinea în cuburi mici, puse lângă farfurie ca să înfigă în ele bucăţi de brânză, de mezeluri şi să întindă în sos cu ele. Îl îndurera de moarte să mă vadă că las mâncare în farfurie. Pe a lui ai fi putut s-o pui la loc în dulap fără să o mai speli. La sfârşitul mesei, îşi ştergea briceagul pe salopetă. Dacă mâncase heringi, îl înfigea în pământ ca să ia mirosul de pe el. Până la sfârşitul anilor cincizeci, dimineaţa a mâncat supă, după aceea a trecut la cafea cu lapte, cu reticenţă, ca şi cum s-ar fi conformat unei delicateţi feminine. O bea lingură cu lingură, sorbind-o ca pe supă. La ora cinci îşi lua masa, ouă, ridichi, mere coapte, iar seara se mulţumea cu o ciorbă cu carne. Maioneza, sosurile complicate, prăjiturile îl scârbeau.

Întotdeauna dormea cu cămaşa şi maioul pe el. Ca să se radă, de trei ori pe săptămână, în chiuveta de la bucătărie cu oglindă deasupra, îşi descheia gulerul, îi vedeam pielea foarte albă mai jos de gât. După război, începuseră să apară băile în casă, semn de bogăţie – mama instalase un cabinet de toaletă la etaj, dar tata nu s-a folosit niciodată de el, continuând să se spele pe faţă la bucătărie.

Iarna, în curte, scuipa şi strănuta cu plăcere.

Portretul acesta l-aş fi putut face odinioară într-o compunere, la şcoală, dacă descrierea a ceea ce cunoşteam eu n-ar fi fost interzisă. Într-o zi, o fată, în clasa a doua a cursului mediu, şi-a făcut caietul să zboare printr-un splendid „hapciu!”. Învăţătoarea, care scria la tablă, s-a întors spre ea: „Foarte distins, într-adevăr!”.

La Y... nimeni din clasa mijlocie, comercianţi din centru, funcţionari de birou, nu vrea să aibă aerul că „se trage de la ţară”. Să pari ţăran înseamnă să nu fii evoluat, mereu în întârziere faţă de ceea ce trebuie făcut, în privinţa hainelor, a limbajului, a alurii. O anecdotă care plăcea mult: vizitându-şi fiul de la oraş, un ţăran se aşază în faţa maşinii de spălat care e pusă în funcţiune şi rămâne pe gânduri, uitându-se ţintă la rufele ce se învârt în spatele hubloului. La sfârşit, se ridică, dă din cap şi îi spune nurorii lui: „Orice s-ar spune, televiziunea nu e încă pusă la punct”.

Însă în Y... lumea se uita mai puţin la manierele marilor cultivatori care veneau la piaţă cu maşini scumpe, Vedette, apoi DS, iar acum CX. Cel mai rău lucru era să ai gesturile şi aspectul unui ţăran fără să fii ţăran.

Tata şi mama se adresau încontinuu unul altuia pe un ton de reproş, până şi în grija pe care o aveau unul faţă de celălalt. „Pune-ţi fularul când ieşi afară!” sau „Mai stai şi tu un pic jos!” ai fi zis că sunt înjurături. Se şicanau tot timpul ca să ştie cine a pierdut factura de la limonagiu sau a uitat să stingă lumina la beci. Ea ţipa mai tare ca el pentru că toate o călcau pe nervi, o livrare întârziată, casca prea fierbinte de la coafor, ciclul sau clienţii. Uneori: „Tu nu erai făcut să fii negustor” (a se înţelege: ar fi trebuit să rămâi muncitor). Insultat, îşi ieşea din calmul obişnuit:

„MÂRŢOAGO! Mai bine te lăsam unde erai”. Schimb de vorbe săptămânal: Nulitate! — Ţicnito!

Amărâtule! — Curvă bătrână!

Etc. Fără nicio importanță.

Între noi nu ştiam să ne vorbim decât bombănit. Tonul politicos era rezervat străinilor. Obicei atât de puternic încât, încercând să se exprime aşa cum trebuie în faţa altora, tata îşi regăsea tonul brutal, accentul şi invectivele normande ca să-mi interzică să mă caţăr pe o grămadă de pietre, distrugând efectul bun pe care voia să-l obţină. Nu învăţase să mă certe într-un limbaj îngrijit, iar eu n-aş fi crezut în ameninţărea de-a primi o palmă proferată sub o formă corectă.

Multă vreme, politeţea dintre părinţi şi copii a rămas pentru mine un mister. Mi-au trebuit de asemenea ani de zile ca să „înţeleg" extrema gentileţe pe care persoanele bine educate o manifestă într-un simplu „bună ziua". Îmi era ruşine, nu meritam atâta consideraţie, mergeam până acolo încât îmi închipuiam că au o simpatie deosebită faţă de mine. Apoi am băgat de seamă că întrebările puse cu aerul că îi interesează neapărat, surâsurile n-aveau mai mult sens decât a mânca cu gura închisă sau a-ţi sufla nasul în batistă în mod discret.

Descifrarea acestor detalii mi se impune acum, cu atât mai necesare cu cât le-am refulat, sigură fiind de insignifianţa lor. Numai o memorie umilită m-a putut face să le păstrez. M-am conformat dorinţei lumii în care trăiesc, care se străduieşte să te facă să uiţi amintirile lumii de jos ca şi cum ar fi ceva de prost-gust.

Când îmi făceam lecţiile la masa din bucătărie, seara, tata îmi răsfoia cărţile, mai ales istoria, geografia, ştiinţele. Îi plăcea să-i pun întrebări încuietoare. Într-o zi, mi-a cerut să-i dau o dictare, spre a-mi dovedi că are o bună ortografie. Niciodată nu ştia în ce clasă sunt, spunea „E în clasa domnişoarei Cutare". Şcoala, o instituţie religioasă aleasă şi voită de mama, era pentru el un univers teribil care, ca insula Laputa din Călătoriile lui Gulliver, plutea deasupra

mea ca să-mi dirijeze purtarea, toate gesturile: „Frumos! Dacă te-ar vedea învățătoarea!” sau „O să mă duc la învățătoare, te pune ea la punct!”.

Întotdeauna spunea la tine la şcoală – pronunța pen-si-o-nat, draga de Soeuoeur (numele directoarei), detaşând, din vârful buzelor, silabele, dintr-o deferență afectată, ca şi când pronunțarea normală a acestor cuvinte ar presupune, cu locul închis pe care-l evocă ele, o familiaritate pe care nu se simțea îndreptățit să o revendice. Refuza să se ducă la serbările de la şcoală, chiar şi când eu jucam vreun rol. Mama se indigna: „Nu există niciun motiv să nu te duci”. El: „Dar ştii prea bine că eu nu mă duc niciodată la chestii de-astea”.

Deseori serios, aproape tragic: „Să fii serioasă la şcoală!”. Teama ca favoarea stranie a destinului, notele mele bune, să nu înceteze dintr-odată. Fiecare compunere reuşită, mai târziu, fiecare examen era ceva luat, speranța că voi fi mai bine ca el.

În ce moment visul acesta a înlocuit propriul lui vis, mărturisit odată, acela de a ține o cafenea frumoasă în centrul oraşului, cu terasă, clienți în trecere, aparate de făcut cafea la bar? Lipsă de fonduri, teamă de a o lua iarăşi de la capăt, resemnare. Ce vreți?

Nu va mai ieşi din lumea despărțită în două a micului comerciant. Într-o parte cei buni, aceia care cumpără de la el, în cealaltă parte, cei răi, cei mai numeroşi, aceia care cumpără de la alții, din magazinele din centrul reconstruit. La aceştia trebuie adăugat guvernul bănuit că ne vrea moartea favorizându-i pe cei mari. Chiar şi printre clienții cei buni, o linie de demarcație, cei buni, care-şi fac toate cumpărăturile din prăvălia noastră, cei răi, ce vin să ne insulte cumpărând sticla de ulei pe care au uitat s-o aducă din oraş. Iar în cei buni nu trebuie să ai încredere, fiind mereu gata să ne părăsească, convinşi că îi furăm. Toată

lumea coalizată împotriva noastră. Ură şi servilitate, ura de servilitate. În străfundul inimii lui, speranța oricărui comerciant este să fie singurul din oraş care-şi vinde marfa. Ne duceam să cumpărăm pâinea la un kilometru de casă, fiindcă brutarul de alături nu cumpăra nimic de la noi.

L-a votat pe Poujade10, ca pe o festă bună ce trebuia făcută, fără convingere; pentru el, Poujade era prea „gură mare".

Dar nu era nefericit. Sala de cafenea întotdeauna călduță, radioul ca fundal, peregrinarea obişnuiților casei de la şapte dimineața la nouă seara, cu salutul lor ritualic, ca şi răspunsul: „Bună ziua la toată lumea – Bună ziua şi ție". Conversațiile, ploaia, bolile, morții, angajările, seceta. Constatarea lucrurilor, intonarea alternată a evidenței şi, pentru a mai înveseli lumea, glumele rodate, acasă la mine-i prăpăd, pe mâine, şefu', pe două picioare. Golitul scrumierei, ştersul mesei cu cârpa udă, al scaunului cu cârpa de praf.

Între doi clienți, îi lua locul mamei la băcănie, fără plăcere, preferând viața cafenelei, sau poate nepreferând nimic, în afară de grădinărit şi de construit nişte clădiri după cum îl tăia pe el capul. Mirosul de lemn-câinesc înflorit la sfârşitul primăverii, lătratul limpede al câinilor în noiembrie, trenurile pe care le auzi, semn că e frig, da, fără îndoială, tot ce o face pe lumea care conduce, domină, scrie în ziare, să spună: „Oamenii ăştia sunt totuşi fericiți".

Duminica, spălarea corpului, o parte din slujba de la biserică, partide de domino sau plimbare cu maşina după-

---

10 Pierre Poujade (1920-2003), om politic, librar, papetar, a creat în 1953 Uniunea de apărare a comercianților şi meseriaşilor, partid politic popular de dreapta cu care, exploatând nemulțumirile categoriale ale păturilor modeste ale populației şi devenind de un antiparlamentarism şi un naționalism intransigent, obține un net succes electoral în 1956.

amiaza. Lunea, scosul pubelei, miercuri comis-voiajorul de spirtoase, joia, de alimente etc. Vara, închideam prăvălia o zi întreagă ca să se ducă la nişte prieteni, un funcţionar de la calea ferată, iar într-o altă zi se duceau în pelerinaj la Lisieux. Dimineaţă, vizitarea Carmeiului, a dioramei, a bazilicii, restaurant. După-amiaza, Les Buissonnets şi Trouville-Deauville. Tata îşi înmuia picioarele în mare, cu pantalonii suflecaţi puţin, iar mama îşi ridica un pic fusta. Au încetat apoi să mai facă asta fiindcă nu mai era la modă.

În fiecare duminică, să mâncăm ceva bun.

Pentru el, de-acum încolo, aceeaşi viaţă. Dar şi certitudinea că nu poţi fi mai fericit decât eşti.

În duminica aceea, îşi făcuse siesta. Trece pe la lucarna de la pod. Ţine în mână o carte pe care se duce s-o pună la loc într-un cufăr lăsat în păstrare la noi de către un ofiţer de marină. Zărindu-mă în curte, pufneşte uşor în râs. E o carte obscenă.

O fotografie cu mine, singură, afară, având la dreapta şirul de magazii, cele vechi lipite de cele noi. Fără îndoială, încă n-am noţiuni de estetică. Ştiu totuşi să apar în avantajul meu: întoarsă pe trei sferturi ca să-mi estompez şoldurile mulate într-o fustă strâmtă, să-mi iasă în evidenţă pieptul, cu o şuviţă de păr căzându-mi pe frunte. Surâd ca să-mi dau un aer duios. Am şaisprezece ani. În josul pozei, umbra lăsată de bustul tatei, care a făcut fotografia.

Îmi pregăteam lecţiile, ascultam discuri, citeam, întotdeauna la mine în cameră. Nu coboram din ea decât ca să mă aşez la masă. Mâncam fără să vorbim. Acasă nu râdeam niciodată. Făceam „ironii”. Este perioada în care tot ce are legătură cu mine îmi este străin. Emigrez încet-încet spre lumea mic-burgheză, admisă în acele bairamuri la care singura condiţie de acces, însă dificilă, constă în a nu fi fleţ. Tot ce-mi plăcea atunci îmi pare mitocănesc. Luis Mariano, romanele de Marie-Anne Desmarets, Daniel Gray, rujul şi

păpuşa câştigată la bâlci ce-şi etalează rochia cu paiete pe patul meu. Chiar şi ideile mediului meu social mi se par ridicole, nişte prejudecăţi, de exemplu „ne trebuie poliţie” sau „nu eşti bărbat dacă nu ţi-ai făcut armata”. Pentru mine, universul s-a răsturnat.

Citeam „adevărata” literatură şi copiam fraze, versuri care, credeam eu, îmi exprimau „sufletul”, indicibilul din viaţa mea, precum „Fericirea este un zeu ce umblă cu mâinile goale”... (Henri de Régnier).

Tata a intrat în categoria oamenilor simpli sau modeşti sau cumsecade. Nu mai îndrăznea să-mi povestească întâmplări din copilăria lui. Eu nu-i mai vorbeam despre materiile pe care le învăţam. În afară de latină, pentru că-l ajutase, când era mic, pe preot la slujbă, acestea îi erau de neînţeles şi, spre deosebire de mama, refuza să se prefacă interesat de ele. Când mă plângeam că am prea multe de învăţat sau criticam lecţiile, se supăra. Îi displăcea cuvântul „profu” sau dirlo11 şi chiar bouquin12. Şi mereu teama, sau POATE DORINŢA, că n-o să reuşesc.

Se enerva văzându-mă cât era ziua de lungă cu nasul în cărţi, punând pe seama lor că eram întunecată la faţă şi prost-dispusă. Lumina ce se vedea seara pe sub uşa mea îl făcea să spună că-mi distrug sănătatea. Învăţătura, o suferinţă obligatorie ca să obţii o situaţie bună şi să nu ieşi un muncitor. Însă i se părea suspect că-mi place să-mi bat capul. O lipsă de viaţă în floarea vârstei. Uneori părea a crede că sunt nefericită.

În faţa familiei, a clienţilor, era jenat, aproape ruşinat că, la şaptesprezece ani, încă nu-mi câştig existenţa. În jurul nostru, fetele de vârsta asta mergeau la birou, la uzină sau

---

11 Termen argotic pentru „director” (fr.).

12 Termen familiar pentru „carte” (fr.).

serveau în spatele tejghelei părinților lor. Se temea să nu fiu luată drept o leneşă, iar el, drept un tip ce se umflă-n pene. Ca o scuză: „N-am îndemnat-o niciodată, totul porneşte de la ea”. Spunea că învăț bine, niciodată că muncesc bine. A munci însemna numai a munci cu mâinile.

Pentru el, învățătura n-avea nicio legătură cu viața obişnuită. Spăla salata într-o singură apă, de aceea deseori rămâneau în ea limacşi mici. Când, înarmată cu principiile de dezinfectare primite în clasa a zecea, am propus să fie spălată în mai multe ape, a fost scandalizat. Altă dată, văzându-mă că vorbesc englezeşte cu un autostopist, pe care-l luase în camionul lui un client, stupefacția sa a fost fără limite. Faptul că am învățat o limbă străină la şcoală, fără să mă duc în țara respectivă, îl consterna.

Cam pe vremea aceea, a început să-l apuce uneori o furie subliniată de un rictus de ură. De mama mă lega o anumită complicitate.

Chestiuni legate de dureri de burtă lunare, de sutiene ce trebuie alese, de produse cosmetice. Mama mă ducea la cumpărături la Rouen, pe strada Le Gros-Horloge, şi să mâncăm prăjituri la Périer, cu o furculiță mică. Ea căuta să-mi folosească expresiile, flirt, a fi un as etc. N-aveam nevoie de el.

La masă, din nimic izbucnea cearta. Eu credeam că am întotdeauna dreptate, fiindcă el nu ştia să discute. Făceam remarci asupra felului său de a mânca sau de a vorbi. Mi-ar fi fost ruşine să-i reproşez că nu mă poate trimite undeva în vacanță, eram însă sigură că e legitim să vreau să-l fac să-şi schimbe manierele. Poate că ar fi preferat să aibă o altă fată.

Într-o zi: „Cărțile, muzica, pentru tine sunt bune. Eu n-am nevoie de ele ca să trăiesc”.

În restul timpului, trăia cu răbdare. Când mă întorceam de la şcoală, stătea în bucătărie, chiar lângă uşa ce dădea spre cafenea, şi citea Paris-Normandie, adus de spate, cu

brațele alungite de fiecare parte a ziarului întins pe masă. Ridica ochii din ziar: „Ia te uită, a venit fata.

Ce foame îmi e!

Asta-i o boală bună. Ia şi mănâncă ce vrei”.

Fericit că mă hrăneşte, cel puțin. Ne spuneam aceleaşi lucruri ca altădată, când eram mică, nimic altceva.

Credeam că nu mai poate face nimic pentru mine. Cuvintele şi ideile lui nu aveau trecere în sălile de franceză sau de filosofie, în livingurile cu canapele de catifea roşie ale prietenelor mele din clasă. Vara, prin fereastra deschisă a camerei mele, auzeam zgomotul făcut de cazmaua cu care bătucea pământul săpat.

Scriu poate pentru că nu mai aveam nimic să ne spunem.

În locul ruinelor, de când am sosit noi, centrul oraşului oferea acum mici imobile crem, cu magazine moderne, care erau luminate şi noaptea. Sâmbăta şi duminica, toți tinerii din împrejurimi se învârteau pe străzi sau se uitau la televizoarele din cafenele. Femeile din cartierul nostru îşi umpleau coşnița pentru duminică în marile magazine de alimente din centru. Tata avea în sfârşit o față dă cu tencuială albă, luminată, ca şi vitrina, cu neon, dar deja proprietarii de cafenele care aveau fler reveneau la zidul normand cu şarpanta aparentă, la grinzile false şi lămpile vechi. Serile erau ocupate cu număratul încasărilor. „Chiar dacă le-am da marfa pe gratis şi tot n-ar veni la noi.” De fiecare dată când se deschidea un nou magazin în Y... tata se ducea să dea o raită cu bicicleta.

Au reuşit să se mențină. Cartierul se proletarizase. În locul cadrelor medii plecate să locuiască în imobilele noi, cu baie în fiecare apartament, oamenii cu lefuri mici, familii tinere de muncitori, familii numeroase în aşteptarea unei H.L.M[13]. „O să plătiți mâine, ne mai vedem noi.” Bătrâneii

[13] Habitation à loyer modéré, „locuință cu chirie modestă” (fr.).

muriseră, cei care au venit după ei nu mai aveau voie să se întoarcă beți la cămin, însă le-a succedat o clientelă mai puțin veselă, mai iute şi bună platnică, alcătuită din băutori ocazionali. Acum ai mei aveau impresia că țin un debit de băuturi convenabil.

La sfârşitul unei tabere şcolare în care fusesem instructoare, a venit să mă ia cu maşina. I-am zărit când, de departe, mama a strigat „Cucu!”. Tata mergea adus de spate, cu capul lăsat în jos din cauza soarelui. I se vedeau bine urechile, un pic roşii fără îndoială fiindcă tocmai fusese la frizer. Pe trotuar, în fața catedralei, vorbeau foarte tare, ciorovăindu-se pe ce drum să o ia la întoarcere. Semănau cu toți aceia care n-au obiceiul să plece de acasă. În maşină, am remarcat că tata are nişte pete galbene la ochi, pe tâmple. Pentru prima oară, trăisem departe de casă, două luni, într-o lume tânără şi liberă. Tata era bătrân, crispat. Nu mă mai simțeam îndreptățită să intru la Universitate.

Ceva nedesluşit, o jenă după ce stătea la masă. Lua magneziu, temându-se să cheme doctorul. La radiografie, în sfârşit, specialistul din Rouen i-a descoperit un polip la stomac, ce trebuia scos imediat. Mama îi reproşa mereu că-şi face griji degeaba. Culpabilitate, în plus, că-i va costa. (Comercianții nu beneficiau încă de asigurare socială.) El spunea: „Ce pacoste!”.

După operație, a stat la clinică cât mai puțin cu putință şi s-a refăcut încet acasă. Nu mai avea putere. Sub amenințarea că i se rupe operația, nu mai putea să ridice lăzi, să lucreze ore-n şir în grădină. De-acum înainte, spectacolul dat de mama alergând între beci şi magazin, ridicând lăzile cu marfă şi sacii cu cartofi, muncind dublu. Tata şi-a pierdut mândria la cincizeci şi nouă de ani. „Nu mai sunt bun de nimic.” I se adresa mamei. Cu mai multe înțelesuri, poate.

Dar şi dorința de a ieşi din nou învingător, de a se obişnui iar. A început să țină la unele tabieturi. Se căuta de sănătate. Mâncarea a devenit ceva teribil, benefic sau malefic după cum îi făcea bine sau i se întorcea pe gât. Mirosea biftecul sau peştele înainte de a-l pune în tigaie. Era scârbit când îmi vedea iaurturile. La cafenea, la mesele în familie, îşi povestea meniurile, discuta cu alții despre supele de casă şi despre cele la plic etc. Pe la şaizeci de ani, toată lumea din jur avea acest subiect de conversație.

Îşi făcea unele pofte. Un cârnat de porc, un cornet cu creveți cenuşii. Deseori, speranța fericirii se risipea de la primele îmbucături. În acelaşi timp, se prefăcea mereu că nu doreşte nimic, „o să mănânc o jumătate de felie de şuncă", „dați-mi o juma' de pahar", încontinuu. Unele manii, apoi, precum aceea de a desface hârtia cu gust rău de la țigările Gauloises şi a le răsuci cu precauție în foiță de țigară marca Zigzag.

Duminica, se mai plimbau cu maşina, ca să nu lâncezească, de-a lungul Senei, acolo unde lucrase el mai demult, pe digurile de la Dieppe şi Fecamp. Cu mâinile de-a lungul corpului, degetele strânse, întoarse spre exterior, uneori împreunate la spate. Niciodată n-a ştiut ce să facă cu mâinile când se plimba. Seara, aştepta cina căscând. „Mai obosit eşti duminica decât în celelalte zile."

Politica, îndeosebi, cum o să se termine toate astea (războiul din Algeria, puciul generalilor, atentatele făcute de O.A.S.14), familiaritate complice cu marele Charles15.

---

14 Organizație Armată Secretă, organizație clandestină civil-militară opusă independenței Algeriei după eşecul puciului militar de la Alger, din aprilie 1962.

15 Apelativ familiar printre francezi, al generalului Charles de Gaulle (1890-1970), preşedintele Republicii Franceze (1959-1969).

Am intrat ca elevă-institutoare la Şcoala Normală din Rouen. Aici eram hrănită din plin, mi se spălau rufele, un om bun la toate ne repara până şi încălţămintea. Totul gratuit. Tata încerca un fel de respect pentru acest sistem, în care şcoala are grijă de absolut tot. Din pornire, statul îmi oferea locul meu în lume. Plecarea mea de la şcoală în cursul anului l-a bulversat. N-a înţeles cum părăsesc, pentru o chestiune de libertate, un loc atât de sigur, unde eram parcă pusă la îngrăşat.

O bucată de vreme am petrecut-o la Londra. De departe, tata a devenit certitudinea unei tandreţi abstracte. Începeam să trăiesc numai pentru mine. Mama îmi scria o dare de seamă asupra lumii din jurul lor. „Pe la noi e frig, să sperăm că n-o să ţină mult. Duminică ne-am dus să-i vedem pe prietenii noştri de la Granville. A murit mătuşa X, nu era bătrână, şaizeci de ani.” Nu ştia să glumească în scris, într-o limbă şi cu nişte expresii care deja îi dădeau bătaie de cap. Ar fi fost şi mai greu să scrie cum vorbeşte, nu învăţase niciodată să facă aşa ceva. Tata semna. Şi eu le răspundeam în stil de constatare. Orice forţare de stil ar fi fost simţită de ei drept un fel de a-i ţine la distanţă.

M-am întors, am plecat din nou. Pregăteam o licenţă în Litere la Rouen. Ai mei se hărţuiau mai puţin cu reproşuri, doar remarcile acrimonioase cunoscute, „iar n-o să avem Orangina din cauza ta”, „ce tot îi povesteşti preotului, de eşti toată ziua bună ziua la biserică”, din obişnuinţă. Tata mai avea unele proiecte pentru ca prăvălia şi casa să arate bine, însă percepea din ce în ce mai puţin modificările necesare ca să atragă o nouă clientelă. Se mulţumea cu aceea pe care magazinele albe din centru o speriau, cu vânzătoarele care se uitau la tine cum eşti îmbrăcat. Nu mai avea nicio ambiţie. Se resemnase cu gândul că prăvălia lui e doar o rămăşiţă a trecutului ce va dispărea odată cu el.

Acum era hotărât să profite un pic de viață. Se scula mai târziu, după mama, lucra uşurel în cafenea, în grădină, citea ziarul de la un capăt la altul, ducea lungi conversații cu toată lumea. Moartea, aluziv, sub formă de maxime, ştim bine ce ne-aşteaptă. De fiecare dată când treceam pe-acasă, mama: „Uite-te la taică-tu ce răsfățat e!”.

La sfârşitul verii, în septembrie, prinde cu batista nişte viespi pe geamul din bucătărie şi le aruncă pe plita încinsă, iar ele sar pe ea de mai multe ori şi mor arse.

Nici nelinişte, nici jubilare, tata s-a împăcat cu gândul să mă vadă ducând acea viață bizară, ireală: să fiu la douăzeci şi ceva de ani tot pe băncile şcolii. „Învață, ca să fie profesoară.” Ce fel de profesoară, clienții nu întreabă, contează numai titlul, nu-şi aminteşte niciodată. „Literele” nu-i spuneau nimic, cum ar fi putut s-o facă matematica sau spaniola. Temându-se să nu fiu judecată drept prea privilegiată, ca lumea să nu-şi închipuie că sunt bogați fiindcă m-au împins până aici. Dar neîndrăznind nici să mărturisească că sunt bursieră, s-ar fi considerat că au noroc că statul mă plăteşte ca să nu fac nimic cu cele două mâini. Mereu pândit de invidie şi pizmă, asta era poate partea cea mai evidențiată a condiției lui. Uneori, mă întorceam acasă duminică dimineața după o noapte albă şi dormeam până seara. Nu suflau o vorbă, aproape că mă aprobau, ca o dovadă că totuşi eram normală. Sau o reprezentare ideală a lumii intelectuale şi burgheze, opacă. Când o fată de muncitor se căsătorea gravidă, tot cartierul ştia.

În vacanța de vară, invitam la Y... una sau două prietene de facultate, fete fără prejudecăți, care afirmau „inima contează”. Căci, asemenea acelora care vor să prevină orice privire condescendentă asupra familiei lor, anunțam: „Să ştii că la mine acasă e simplu”. Tata era fericit să le primească pe fetele acestea aşa de bine-crescute, vorbea mult cu ele,

din grija de a fi politicos, evitând să lase conversația să lâncezească, interesându-se foarte mult de tot ce le privea pe prietenele mele. Alcătuirea meselor era un prilej de neliniște, „oare domnișoarei Geneviève îi plac roșiile?”. Făcea pe dracu-n patru. Când familia uneia dintre aceste prietene mă primea, mi se dădea voie să împart în chip firesc un mod de viață pe care venirea mea nu-l schimba. Să intru în lumea lor, care nu se temea de nicio privire străină și care-mi era deschisă pentru că uitasem manierele, ideile și gusturile lumii mele. Dând un caracter sărbătoresc la ceea ce, în acele medii, era doar o banală vizită, tata voia să-mi onoreze prietenele și să treacă drept cineva care cunoaște uzanțele. Dar revela îndeosebi o inferioritate pe care ele o recunoșteau fără să vrea, spunând de pildă „bună ziua, domnule, toate bune p-acilea”.

Într-o zi, uitându-se mândru la mine: „Niciodată nu te-am făcut să-ți fie rușine cu mine”.

La sfârșitul unei veri, am adus în casă un student la științe politice, cu care aveam o relație. Rit solemn ce consacră dreptul de a intra într-o familie, dispărut în mediile moderne, avute, unde prietenii intră și ies liber. Ca să-l primească pe acest tânăr, și-a pus o cravată și și-a schimbat salopeta cu un pantalon de sărbătoare. Exulta, sigur fiind că-l poate considera pe viitorul meu soț drept fiul lui, că are cu el, dincolo de diferențele de educație și de studii, o legătură masculină. I-a arătat grădina, garajul pe care-l construise singur, cu mâinile lui. Ofranda a ce știa el să facă, cu speranța că valoarea lui va fi recunoscută de băiatul care-i iubea fata. Acestuia îi era de ajuns să fie bine-crescut, asta era calitatea pe care o apreciau cel mai mult părinții mei, părându-le drept o cucerire grea. N-au căutat să afle, așa cum ar fi făcut-o cu un muncitor, dacă este curajos și dacă bea. Convingerea profundă că știința și

bunele maniere sunt marca unei excelențe lăuntrice, înnăscută.

Ceva aşteptat, poate, de ani de zile, o grijă mai puțin. Acum era sigur că n-aveam să iau pe oricine sau să devin o dezechilibrată. A vrut ca economiile lui să slujească la ajutorarea tinerei căsnicii, dorind să compenseze printr-o extremă generozitate diferența de cultură şi de putere ce-l despărțea de ginerele lui. „Noi nu mai avem nevoie de mare lucru."

La masa de nuntă, într-un restaurant cu vedere spre Sena, stă cu capul uşor dat pe spate, cu amândouă mâinile pe şervetul întins pe picioare şi surâde în gol, ca toți aceia care se plictisesc în aşteptarea farfuriilor cu mâncare. Surâsul acesta vrea de asemenea să însemne că totul, aici, astăzi, e foarte bine. Poartă un costum albastru în dungi, o cămaşă albă cu, pentru prima oară, butoni la manşetă. Instantaneu al memoriei. Întorsesem capul spre el, în mijlocul râsetelor mele, sigură că nu se distrează.

După aceea, nu ne-am mai văzut decât din când în când.

Locuiam într-un oraş turistic din Alpi, în care soțul meu avea un post administrativ. Pereții îi acopeream cu pânză de iută, la aperitiv ofeream whisky, la radio ascultam panorama muzicii vechi. Trei vorbe de politețe portăresei. Am alunecat în acea jumătate a lumii pentru care cealaltă jumătate este doar un decor. Mama ne scria: „ați putea veni să vă odihniți la noi", neîndrăznind să spună să venim să-i vedem pe ei. Mă duceam singură, nespunându-le adevăratele motive ale indiferenței ginerelui lor, motive indicibile, între el şi mine, pe care eu le-am admis ca mergând de la sine. Cum ar fi putut să-i placă unui bărbat născut într-o burghezie cu diplome, constant „ironică", să stea în compania unor oameni cumsecade, a căror gentilețe, recunoscută de el, n-ar compensa niciodată în ochii lui această lipsă esențială: o conversație spirituală. În familia

lui, de exemplu, dacă se spărgea un pahar, cineva imediat exclama: „Să nu-l atingi, e sfărâmat!”16 (Vers de Sully Prudhomme).

Întotdeauna mama era cea care mă aştepta la coborârea din trenul de Paris, lângă bariera de la ieşire. Îmi lua cu forța valiza, „e prea grea pentru tine, tu nu eşti obişnuită”. În băcănie, erau vreo două persoane şi tata se oprea o clipă din servit ca să mă sărute cu bruschețe. Eu mă aşezam în bucătărie, ei rămâneau în picioare, ea lângă scară, el în tocul uşii deschise spre sala cafenelei. La ora aceea, soarele bătea pe mese şi în paharele de pe bar, uneori era şi un client în dâra de lumină, ne asculta. Departe de ei, îmi epurasem părinții de gesturile şi vorbele lor, nişte trupuri în slavă. Auzeam din nou felul lor de a spune „ia” în loc de „ea”, de a vorbi tare. Îi regăseam aşa cum fuseseră întotdeauna, fără „sobrietatea” ținutei, limbajul corect, care acum mi se păreau fireşti. Mă simțeam despărțită de mine.

Scot din poşetă cadoul pe care i-l aduc. El îl despachetează cu plăcere. Un flacon de after-shave. Stânjenează, râsete, „la ce e bun?”. Apoi „o să miros a cocotă!”. Dar promite să-şi dea cu el. Scenă ridicolă a cadoului prost. Îmi vine să plâng ca altădată: „n-o să se schimbe niciodată!”.

Îi evocam pe cei din cartier, căsătoriți, morți, plecați din Y... Eu îmi descriam apartamentul, biroul Louis-Philippe, fotoliile de catifea roşie, combina hi-fi. Foarte repede, tata nu mă mai asculta. Mă crescuse ca să profit de un lux pe care el nu-l cunoştea, era fericit, dar mobila Dunlopillo sau comoda de anticariat n-aveau alt sens pentru el decât acela de a-mi certifica reuşita. Adesea, ca să o scurteze: „Bine faceți că profitați”.

---

16 Din poemul Le Vase Brisé.

Niciodată nu stăteam prea mult. Îmi dădea o sticlă de coniac pentru soțul meu. „Sigur că da, altă dată."

Mândria de a nu lăsa să se vadă nimic, cu batista pe țambal.

La Y... a apărut primul supermarket, atrăgând clientela de muncitori de peste tot, în sfârşit îți puteai face cumpărăturile fără să ceri nimic de la nimeni. Dar pentru un pachet de cafea uitat în oraş, laptele proaspăt şi biscuiții înainte de a te duce la şcoală, tot pe băcanul din colț îl deranjai. Tata a început să se gândească să-şi vândă prăvălia. Se vor instala într-o casă de alături pe care trebuie că o cumpărase pe vremuri în acelaşi timp cu magazinul, două camere cu bucătărie şi cămară. O să ia cu el vin bun şi conserve. O să crească nişte găini pentru ouă proaspete. Or să vină să ne vadă în departamentul Haute-Savoie. Era satisfăcut că are dreptul, la şaizeci şi cinci de ani, la securitatea socială. Când se întorcea de la farmacie, se aşeza la masă şi lipea abțibildurile pe fişa de rambursare cu bucurie.

Îi plăcea viața din ce în ce mai mult.

Din momentul în care am început această povestire, în noiembrie, au trecut mai multe luni. Mi-a trebuit mult timp pentru că readucerea la lumină a unor fapte uitate nu-mi era la fel de uşoară ca născocirea lor. Memoria rezistă. Nu puteam conta pe reminiscențe personale; în zbârnâitul soneriei unui vechi magazin, mirosul de pepene galben prea copt, nu mă regăsesc decât pe mine însămi şi verile vacanțelor mele, la Y... Culoarea cerului, reflexiile plopilor în râul Oise, foarte aproape de mine acum, nu-mi puteau spune nimic. În felul în care se aşază şi se plictisesc oamenii în sălile de aşteptare, strigă după copiii lor, fac cu mâna pe peroanele gărilor, am căutat eu figura tatei. În ființe anonime întâlnite peste tot, purtătoare fără să ştie ale

semnelor de forță sau de umilință, am regăsit realitatea uitată a condiției lui.

Anul acesta n-am avut primăvară, aveam impresia că mă aflu închisă într-o vreme invariabilă din noiembrie încoace, rece şi ploioasă, doar un pic mai rece în toiul iernii. Nu mă gândeam la sfârşitul cărții mele. Acum ştiu că acesta se apropie. La începutul lui iunie, a venit căldura. După cum miroase dimineața, eşti sigur că o să fie frumos. Curând nu voi mai avea nimic de scris. Aş vrea să amân ultimele pagini, să fie mereu înaintea mea. Însă nici măcar nu mai este posibil să mă întorc prea departe în timp, să retuşez sau să adaug unele fapte, nici să mă întreb unde era fericirea. O să iau un tren de dimineață şi n-o să ajung decât seara, ca de obicei. De data asta li-l duc pe nepotul lor de doi ani şi jumătate.

Mama aştepta la bariera de la ieşire, cu jacheta de la taior trasă peste halatul ei alb şi un batic pe cap: de la căsătoria mea, nu-şi mai vopseşte părul. Copilul, amuțit de oboseală şi pierdut, la capătul călătoriei interminabile, s-a lăsat sărutat şi dus de mână. Căldura s-a mai potolit puțin. Mama mergea tot cu paşi mărunți şi repezi. Deodată, îşi încetinea pasul, strigând: „Doar avem şi nişte picioruşe cu noi!”. Tata ne aştepta în bucătărie. Nu mi s-a părut îmbătrânit. Mama mi-a atras atenția că tata se dusese cu o zi înainte la frizer în cinstea nepoțelului. O scenă confuză, cu exclamații, întrebări puse copilului fără să se mai aştepte răspunsul, reproşuri între ei că-l obosesc pe bietul puişor, în fine, plăcerea. Au căutat cu cine seamănă. Mama l-a dus la borcanele cu bomboane. Tata, în grădină, să vadă căpşunii, apoi iepurii şi rațele. Puneau complet stăpânire pe nepotul lor, hotărând totul în privința lui, ca şi când eu aş fi rămas o fetiță incapabilă să se ocupe de un copil. Primeau cu îndoială principiile de educație pe care le credeam eu necesare, să doarmă după-amiaza şi fără dulciuri. Mâncam

toți patru la masa de la fereastră, copilul la mine în poală. O seară frumoasă, liniştită, un moment ce semăna cu o răscumpărare.

Fosta mea cameră păstrase căldura de peste zi. Instalaseră un pătuț lângă patul meu, pentru puişor. După ce am încercat să citesc, am rămas trează până la două noaptea. Băgat în priză, firul de la lampa de pe noptieră s-a înnegrit, scoțând nişte scântei, şi becul s-a stins. O lampă în formă de balon aşezată pe un soclu de marmură cu un iepure de aramă, cu labele strânse. Altădată o găseam foarte frumoasă. Trebuie că de multă vreme era stricată. La noi în casă nimic nu s-a dat la reparat, indiferență față de lucruri.

Acum e o altă vreme.

M-am trezit târziu. În camera alăturată, mama vorbea încet cu tata. Mi-a explicat că tata vomase în zori fără ca măcar să fi putut aştepta să ajungă la toaletă. Mama presupunea că este o indigestie de la resturile de pasăre de la prânz. Tata voia în primul rând să ştie dacă mama curățase pe jos şi se plângea că-l doare undeva în piept. Vocea lui mi s-a părut schimbată. Când puişorul s-a apropiat de el, nu a făcut nimic, rămânând nemişcat, întins pe spate.

Doctorul a urcat direct în cameră. Mama servea nişte clienți. A venit după aceea la doctor şi a coborât cu el în bucătărie. În josul scării, doctorul a şoptit că trebuie transportat la spitalul din Rouen. Mama s-a pierdut cu firea. Încă de la început, îmi spunea „întotdeauna vrea să mănânce ce nu-i face bine”, iar tatei, aducându-i apă minerală, „ştii prea bine că eşti delicat la stomac”. Mototolea şervetul curat de masă care servise la consultație, nepărând să înțeleagă, refuzând gravitatea unui rău pe care, la început, noi nu-l văzuserăm. Doctorul şi-a retras cele spuse, se putea aştepta până seara să se ia o hotărâre, poate că era numai o criză din cauza căldurii.

M-am dus după medicamente. Se anunța o zi cu zăpuşeală. Farmacistul m-a recunoscut. Numai puține maşini în plus pe străzi față de ultima mea vizită, cu un an înainte. Totul era prea asemănător aici cu ce era în copilărie ca să mi-l închipui pe tata cu adevărat bolnav. Am cumpărat nişte legume pentru un ghiveci. Unii clienți s-au îngrijorat că nu-l văd pe patron, că pe o vreme aşa de frumoasă încă nu s-a sculat. Găseau explicații simple la indispoziția lui, având drept dovezi propriile lor senzații: „ieri erau cel puțin 40 de grade în grădini, şi eu aş fi căzut la pat dacă-aş fi stat ca el, afară", sau „cu căldura asta nu ți-e bine, ieri n-am mâncat nimic". Ca şi mama, aveau impresia că tata e bolnav fiindcă n-a vrut să asculte de natură şi a făcut-o pe tânărul. Îşi primea pedeapsa, dar n-ar trebui să mai repete aşa ceva.

Trecând pe lângă patul tatei, când trebuia să se culce după masă, copilul a întrebat: „De ce face nani domnu'?".

Mama urca mereu la el, între doi clienți. De fiecare dată când se auzea soneria, strigam la ea ca altădată: „e lume-n prăvălie!", ca să coboare să servească. Tata nu mânca şi bea doar apă, însă starea nu i se agrava. Seara, doctorul n-a mai vorbit de spital.

A doua zi, când mama sau eu îl întrebam cum se simte, ofta supărat şi se plângea că n-a mâncat de două zile. Nu o dată glumise doctorul, după obiceiul lui, spunând: „Asta-i o băşină netrasă". Mi se pare că văzându-l coborând de la tata, am aşteptat gluma asta sau oricare altă butadă. Seara, mama, cu ochii plecați, a şoptit „nu ştiu ce-o să fie". Încă nu evocase posibila moarte a tatei. Acum luam masa amândouă, ne ocupam de copil, fără să vorbim de boală între noi. I-am răspuns „o să vedem". Pe la vârsta de optsprezece ani, am auzit-o uneori cum îmi arunca „dacă ți se-ntâmplă o nenorocire... ştii ce-ți rămâne de făcut!". Nu era nevoie să precizeze ce nenorocire, ştiind bine şi una, şi

cealaltă despre ce este vorba fără s-o fi spus vreodată, să rămâi însărcinată.

În noaptea de vineri spre sâmbătă, tata a început să răsufle adânc şi cu horcăituri. Apoi s-a făcut auzită un fel de clocotire foarte tare, distinctă de respirație. Era ceva groaznic, fiindcă nu ştiam dacă vine de la plămâni sau de la intestine, ca şi când tot interiorul lui comunica. Doctorul i-a făcut o injecție cu calmante. S-a liniştit. După-amiază, am aranjat nişte rufe călcate în şifonier. Din curiozitate, am scos un cupon de doc roz, desfăcându-l pe marginea patului. Tata s-a ridicat atunci un pic uitându-se la mine şi mi-a spus cu noua lui voce: „E ca să-ți refacă salteaua, mama a refăcut-o deja pe-asta". A tras de cuvertură ca să-mi arate salteaua. De la începutul atacului său, era prima oară că se interesa de ceva din jurul lui. Amintindu-mi acest moment, cred că nu este încă totul pierdut şi că acestea sunt nişte cuvinte ca să arate că nu e foarte bolnav, când, de fapt, efortul acesta de a se agăța de lume înseamnă că se îndepărta de ea.

După aceea, nu mi-a mai vorbit. Era pe deplin conştient, întorcându-se pe-o parte pentru injecții când venea sora, răspunzând cu da sau nu la întrebările mamei, dacă-i este rău sau sete. Din când în când, protesta, ca şi cum în asta se afla cheia vindecării, refuzată nu se ştie de cine, „măcar de-aş putea mânca". Nu mai calcula de câte zile era cu burta goală. Mama repeta „nu e rea puțină dietă". Copilul se juca în grădină. Îl supravegheam încercând să citesc Mandarinii, de Simone de Beauvoir. Nu mă puteam cufunda în lectură, la o anumită pagină din această carte groasă, tata nu va mai trăi. Clienții întrebau mereu ce mai face. Ar fi vrut să ştie ce are exact, un infarct sau o insolație, răspunsurile vagi date de mama trezeau neîncrederea, credeau că vrem să le ascundem ceva. Pentru noi numele bolii n-avea nicio importanță.

Duminică dimineaţă m-a trezit un mormăit cântat, întrerupt de tăceri. Maslul de care învăţasem la catehism. Lucrul cel mai obscen cu putinţă, mi-am băgat capul în pernă. Mama trebuie că se sculase devreme, ca să reuşească să-l aducă pe preot după prima lui slujbă.

Mai târziu, am urcat la el într-un moment în care mama servea în prăvălie. L-am găsit pe marginea patului, cu capul aplecat, uitându-se ţintă cu disperare la scaunul de lângă pat. Ţinea un pahar gol în mână cu braţul întins. Mâna îi tremura foarte tare. N-am înţeles imediat că vrea să pună paharul la loc, pe scaun. Timp de câteva secunde interminabile, m-am uitat la mâna lui. Expresia lui de disperare. În sfârşit, i-am luat paharul şi l-am culcat la loc, punându-i picioarele în pat. „Pot să fac asta" sau „Aşadar, acum sunt mare dacă fac asta". Am îndrăznit să mă uit la el cu adevărat. Chipul lui nu mai oferea decât o vagă legătură cu acela pe care îl avusese el întotdeauna pentru mine. În jurul protezei dentare – refuzase să o scoată – i se răsfrângeau buzele deasupra gingiilor. Devenise unul dintre acei bătrâni ţintuiţi în paturile de cămin, în faţa cărora directoarea de la şcoala religioasă ne punea să cântăm colinde. Totuşi, chiar şi în starea asta, mi se părea că mai poate trăi încă multă vreme.

La douăsprezece şi jumătate, am culcat copilul. Nu-i era somn şi sărea pe patul lui cu arcuri cât putea de tare. Tata respira greu, cu ochii larg deschişi. Ca în fiecare duminică, mama a închis cafeneaua şi băcănia pe la ora unu. A urcat la el. În vreme ce eu spălam vasele, au sosit unchiul şi mătuşa. După ce l-au văzut pe tata, s-au instalat în bucătărie. I-am servit cu o cafea. Am auzit-o pe mama cum merge încet deasupra noastră şi cum începe să coboare. În ciuda paşilor ei înceţi, neobişnuiţi, am crezut că vine să bea o cafea. Când a cotit-o pe scară, a spus şoptit: „S-a terminat".

Prăvălia nu mai există. Acum e o casă particulară, cu nişte perdele de tergal la fostele vitrine. Fondul de marfă s-a stins odată cu plecarea mamei, care trăieşte într-o garsonieră, în apropiere de centru. A comandat să fie pus pe mormânt un frumos monument de marmură. A... D... 1899-1967. Sobru, şi nu cere nicio îngrijire.

Am terminat de scos la lumină moştenirea pe care a trebuit să o depun pe pragul lumii burgheze şi cultivate când am intrat în ea.

Într-o duminică, după slujba de la biserică, aveam doisprezece ani, am urcat cu tata pe scara cea mare de la primărie. Am căutat uşa Bibliotecii Municipale. Nu ne duseserăm niciodată acolo. Pentru mine asta era ca o sărbătoare. În spatele uşii nu se auzea niciun zgomot. Totuşi, tata a împins-o. Era linişte, mai mult decât la biserică, parchetul scârţâia şi mai ales era un miros ciudat, de vechi. De la o catedră foarte înaltă ce bara accesul la rafturi, se uitau la noi cum venim doi bărbaţi. Tata m-a lăsat pe mine să spun: „Am vrea să împrumutăm nişte cărţi". Unul dintre bărbaţi ne-a întrebat imediat: „Şi ce fel de cărţi aţi vrea?". Acasă, nu ne gândiserăm că trebuie să ştim dinainte ce vrem, să fim în stare să citărm titlurile la fel de uşor ca mărcile de biscuiţi. Au ales ei în locul nostru, Colomba17 pentru mine, un roman uşor, de Maupassant, pentru tata. Nu ne-am mai întors la bibliotecă. Trebuie că mama a fost cea care a dus cărţile înapoi, poate cu întârziere.

Mă ducea de acasă la şcoală pe bicicleta lui. Podar între două maluri, pe ploaie şi arşiţă.

Cea mai mare mândrie a lui, poate, sau chiar justificarea existenţei sale: că eu aparţin lumii care-l dispreţuise.

---

17 Scurt roman din 1940, de Prosper Mérimée (1803-1870), care face din eroina sa simbolul sufletului corsican de neînfrânt.

Cânta: Vâslim şi ne-nvârtim.

Îmi amintesc un titlu: Experienţa limitelor. Descurajarea mea citind începutul cărţii în care nu era vorba decât despre metafizică şi literatură.

Tot timpul cât am scris, corectam şi lucrări ale elevilor, le făceam modele de disertaţie, fiindcă pentru aşa ceva sunt plătită. Jocul ideilor îmi cauza aceeaşi impresie ca luxul, un sentiment de irealitate, îmi venea să plâng.

Anul trecut, în octombrie, mi-am recunoscut o fostă elevă în casieriţa de la coada unde aşteptam cu căruciorul de cumpărături. Adică mi-am amintit că-mi fusese elevă în urmă cu cinci-şase ani.

Nu mai ştiam cum o cheamă, nici în ce clasă o avusesem. Când mi-a venit rândul, ca să spun ceva, am întrebat-o: „Ce mai faci? îţi place aici?”. A răspuns da, da. Apoi, după ce a bătut în casă conservele şi nişte sticle de băutură, mi-a spus, jenată: „Cu C.E.T.-ul[18] nu mi-a mers bine”. Părea să creadă că-mi mai amintesc orientarea ei profesională. Uitasem însă de ce fusese trimisă la C.E.T. Şi la ce specialitate. I-am spus la revedere. Deja, cu mâna stângă lua cumpărăturile următoare, iar cu dreapta bătea preţul fără să se uite.

Noiembrie 1982 – iunie 1983
(Traducere de Vasile Zincenco)

Evenimentul

Dubla mea dorinţă: ca evenimentul să devină scris. Şi scrisul să fie eveniment.

Michel Leiris

[18] Collège d’enseignement technique – Colegiu de învăţământ tehnic.

Cine ştie dacă memoria nu constă în a privi lucrurile până la capăt.

YĹŞko Tsushima

Am coborât la Barbès. Ca şi ultima oară, bărbaţi care aşteptau, grupaţi la baza metroului aerian. Oamenii mergeau pe trotuar cu pungi roz de la Tati. Am luat-o pe Boulevard de Magenta, am recunoscut magazinul Billy, cu hanorace atârnate afară. O femeie apăruse în faţa mea, purta ciorapi negri cu modele mari pe picioarele puternice. Rue Ambroise-Paré era aproape pustie până în preajma spitalului. Am străbătut coridorul lung, boltit al pavilionului Elisa. Prima dată nu remarcasem chioşcul pentru muzicanţi din curtea care se întindea de-a lungul culoarului cu geamuri. Mă întrebam cum voi vedea toate acestea după, când voi pleca. Am deschis uşa cu numărul 15 şi am urcat cele două etaje. La recepţia serviciului de triaj am înmânat tichetul cu numărul meu. Femeia a scotocit printr-un dosar şi a scos un plic de hârtie care conţinea documente. Am întins mâna după el, dar nu mi l-a dat. L-a pus pe birou şi mi-a spus să mă aşez, voi fi chemată.

Sala de aşteptare este împărţită în două compartimente alăturate. L-am ales pe cel aflat mai aproape de uşa medicului, în care era cea mai multă lume. Am început să corectez lucrările pe care le luasem la mine. Imediat după mine, o fată foarte tânără, blondă, cu părul lung, şi-a înmânat tichetul cu numărul ei. Mi s-a confirmat că nici ei nu i se dăduse plicul cu acte şi urma să fie strigată şi ea. Aşteptau deja, aşezaţi la distanţă unul de celălalt, un bărbat de treizeci de ani, îmbrăcat la modă şi uşor chel, un negru tânăr cu un walkman, un bărbat de vreo cincizeci de ani, cu un chip cu trăsături pronunţate, prăbuşit în scaunul lui. După fata blondă a sosit un al patrulea bărbat, s-a aşezat hotărât, a scos o carte din servietă. Apoi un cuplu, ea, în colanţi, cu burtă de gravidă, el, în costum şi cravată.

Pe masă nu erau ziare, ci doar fluturaşi despre necesitatea consumului de produse lactate şi „cum să trăieşti cu HIV”. Femeia din cuplu vorbea cu însoțitorul ei, se ridica, îl înconjura cu brațele, îl mângâia. El rămânea mut, nemişcat, cu mâinile sprijinite pe o umbrelă. Fata blondă ținea ochii în jos, aproape închişi, geaca de piele îndoită pe genunchi, părea încremenită. La picioarele ei, se aflau o geantă mare de voiaj şi una mică, care se ține în spate. M-am întrebat dacă are mai multe motive decât ceilalți să-i fie frică. Poate venise să-şi ia rezultatul înainte de a pleca în weekend sau să se întoarcă la părinții ei în provincie. Doctorița a ieşit din cabinet, o tânără slabă, sprintenă, cu o fustă roz şi ciorapi negri. A strigat un număr. Nimeni nu s-a mişcat. Era cineva din compartimentul de alături, un băiat care a trecut repede, nu am văzut decât nişte ochelari şi o coadă de cal.

A fost chemat tânărul negru, apoi oameni din celălalt compartiment. Nimeni nu vorbea şi nu se mişca, în afară de femeia din cuplu. Ridicam toți ochii doar când doctorița apărea la uşa cabinetului sau când ieşea cineva. Îl urmăream cu privirea.

Telefonul a sunat de mai multe ori, programări sau informații despre orar. Odată, femeia de la recepție s-a dus să cheme un medic de laborator ca să răspundă celui care sunase. El a spus, apoi a repetat, că „nu, este în cantitate normală, absolut normală”. Asta răsunase în liniştea din jur. Persoana de la telefon era probabil seropozitivă.

Terminasem de corectat lucrările. Revedeam încontinuu aceeaşi scenă, începătoşată, o sâmbătă şi o duminică de iulie, mişcările de dragoste, ejacularea. Din cauza acestei scene, uitată de luni de zile, mă aflam aici. Îmbrățişarea şi gesticulația trupurilor goale mi se părea ca un dans al morții. Aveam impresia că acel bărbat pe care acceptasem să-l revăd din plictiseală nu venise din Italia decât ca să-mi

dea SIDA. Totuşi, nu reuşeam să stabilesc o relație între asta, gesturile, căldura pielii, a spermei şi faptul de a fi acolo. M-am gândit că nu va exista niciodată vreo relație între sex şi orice altceva.

Doctorița a strigat numărul meu. Chiar înainte să intru în birou, mi-a zâmbit larg. Am luat asta ca pe un semn bun. Închizând uşa, a spus foarte repede: „Este negativ". Am izbucnit în râs. Ce a zis în continuare în cadrul discuției nu m-a mai interesat. Părea fericită şi complice.

Am coborât scările în mare viteză, am făcut drumul de întoarcere fără să mă uit la nimic. Îmi spuneam că sunt salvată din nou.

Aş fi vrut să ştiu dacă fata blondă e şi ea salvată. La stația Barbès, oamenii înghesuiți îşi țineau piept unii altora pe peroanele pătate ici-acolo de rozul sacoşelor de la Tati.

Mi-am dat seama că trăisem acest moment în Lariboisière, la fel cum, în 1963, aşteptasem verdictul doctorului N., în aceeaşi groază şi aceeaşi suspiciune. Aşadar, viața mea se situează între metoda Ogino şi prezervativul de un franc de la aparat. Este o modalitate bună de a o evalua, chiar mai sigură decât altele.

În octombrie 1963, la Rouen, am aşteptat mai mult de o săptămână să-mi vină menstruația. Era o lună însorită şi călduță. Mă simțeam greoaie şi transpirată în haina mea, scoasă prea devreme din dulap, mai ales în marile magazine unde mă duceam să mă plimb, să-mi cumpăr ciorapi, în timp ce aşteptam reluarea cursurilor. La întoarcerea în camera mea, la căminul de fete al facultății, Rue d'Herbouville, tot speram să văd o pată pe chiloți. Am început să scriu în agendă în fiecare seară, cu majuscule şi subliniat: NIMIC. Noaptea mă trezeam, ştiam imediat că nu e „nimic". Cu un an înainte, în aceeaşi perioadă, începusem să scriu un roman, acum mi se părea ceva foarte îndepărtat, ceva care nu se va mai întâmpla niciodată.

Într-o după-amiază am fost la cinema să văd un film italian alb-negru, Il posto. A fost lent şi trist, viaţa unui băiat la primul său loc de muncă, un post la un birou. Sala era aproape goală. Privind silueta firavă, într-un impermeabil, a funcţionarului mărunt, umilinţele lui, în faţa dezolării fără speranţă a filmului, am ştiut că nu îmi va mai reveni ciclul.

Într-o seară, m-am lăsat târâtă la teatru de nişte fete din cămin, care aveau un bilet în plus. Se juca piesa lui Sartre Cu uşile închise şi nu mai văzusem niciodată o piesă contemporană. Sala era plină. Priveam scena, îndepărtată, luminată violent, gândindu-mă neîncetat că nu am ciclu. Nu-mi amintesc decât de personajul Estellei, o blondă în rochie albastră, şi de Băiat, costumat în servitor, cu ochii roşii şi fără pleoape. Am scris în agendă: „Formidabil. Dacă nu aş avea această REALITATE în mine".

La sfârşitul lunii octombrie, am încetat să mai cred că s-ar putea să-mi mai vină. Mi-am făcut programare la un ginecolog, Doctor N., pentru 8 noiembrie.

În weekendul Sărbătorii Tuturor Sfinţilor, m-am întors ca de obicei acasă la părinţii mei. Îmi era teamă că mama mă va întreba despre întârzierea ciclului. Eram sigură că îmi urmărea chiloţii în fiecare lună, sortând rufele murdare pe care le aduceam la spălat.

Luni, m-am trezit cu o stare de greaţă şi cu un gust ciudat în gură. La farmacie mi s-a dat Hepatoum, un lichid vâscos, verde, care m-a îngreţoşat şi mai tare.

O., o fată din cămin, mi-a propus să predau cursuri de franceză în locul ei la Institutul Saint-Dominique. Era o bună ocazie de a câştiga nişte bani pe lângă bursa mea. Maica superioară m-a primit, cu manualul Lagarde et Michard în mână – volumul dedicat secolului al XVI-lea. I-am spus că nu mai predasem niciodată şi-mi e teamă. Era normal, nici ea, timp de doi ani, nu reuşise să intre la ora ei

de filosofie decât cu capul plecat, cu privirea în pământ. Aşezată pe un scaun în faţa mea, a mimat această amintire. I-am văzut doar capul acoperit. Ieşind cu Lagarde şi Michard pe care mi-l împrumutase, m-am văzut la clasa a zecea, sub ochii fetelor, şi mi-a venit să vomit. A doua zi, i-am telefonat maicii superioare ca să refuz orele. Mi-a spus sec să aduc manualul înapoi.

Vineri, 8 noiembrie, în timp ce mă îndreptam spre Place de l'Hôtel-de-Ville ca să iau un autobuz spre doctorul N., pe Rue La Fayette, l-am întâlnit pe Jacques S., student la Litere, fiul unui director de fabrică din regiune. Voia să ştie ce caut pe malul stâng. I-am răspuns că mă doare stomacul şi consult un stomatolog. Mi-a replicat categoric: medicul stomatolog nu tratează stomacul, ci numai infecţiile bucale. De teamă că va bănui ceva din cauza minciunii mele gogonate şi că va vrea să mă însoţească până la uşa doctorului, l-am părăsit brusc când a sosit autobuzul.

Exact în momentul în care coboram de pe masă, cu puloverul meu gros, verde, acoperindu-mi din nou coapsele, medicul ginecolog mi-a spus că sigur sunt însărcinată. Ceea ce am luat drept o durere de stomac erau greţuri. Totuşi, mi-a prescris injecţii pentru a-mi reveni ciclul, dar nu părea să creadă că vor avea vreun efect. În prag, a zâmbit jovial, „copiii făcuţi din dragoste sunt întotdeauna cei mai frumoşi". A fost o propoziţie înspăimântătoare.

M-am întors pe jos la cămin. În agendă: „Sunt însărcinată. E monstruos".

La începutul lunii octombrie, făcusem dragoste de mai multe ori cu P., un student la Ştiinţe politice pe care îl cunoscusem în vacanţă şi pe care mă dusesem să-l revăd la Bordeaux. Ştiam că sunt într-o perioadă riscantă, conform calendarului Ogino de calculare a perioadelor fertile, dar nu credeam că „s-ar putea prinde" în burta mea. În dragoste şi

plăcere, nu simțeam că am un corp intrinsec diferit de cel al bărbaților.

Toate imaginile şederii mele la Bordeaux, camera de pe Cours Pasteur, cu zgomotul neîncetat al maşinilor, patul îngust, terasa Montaigne, cinematograful unde văzuserăm un film istoric, Răpirea sabinelor – nu mai aveau decât o singură semnificație: eram acolo şi nu ştiam că sunt pe cale să rămân însărcinată.

Asistenta de la dispensarul studențesc mi-a făcut o injecție seara, fără comentarii, şi alta a doua zi dimineață. Era weekendul cu 11 noiembrie. M-am întors la părinții mei. La un moment dat, am avut o scurgere rapidă şi scurtă de sânge roz-murdar. Am pus chiloții pătați şi pantalonii de pânză pe mormanul de rufe murdare, la vedere. (Agendă: „O efuziune fără urmări. Îndeajuns pentru a o induce în eroare pe mama”.) Întoarsă la Rouen, l-am sunat pe doctorul N., care mi-a confirmat starea şi m-a anunțat că îmi trimite certificatul de sarcină. L-am primit a doua zi. Naştere: domnişoara Annie Duchesne. Data probabilă: 8 iulie 1964. Am văzut vara, soarele. Am rupt certificatul.

I-am scris lui P. Că sunt însărcinată şi că nu vreau să păstrez copilul. Ne despărțiserăm nesiguri cu privire la viitorul relației noastre şi simțeam satisfacția de a-i tulbura indiferența, chiar dacă nu îmi făceam iluzii că decizia mea de a avorta i-ar provoca o uşurare profundă.

O săptămână mai târziu, Kennedy a fost asasinat la Dallas. Dar asta nu mai era ceva care ar fi putut să mă intereseze.

Lunile care au urmat s-au scăldat într-o lumină de limburi. Mă văd pe străzi gata să merg continuu. De fiecare dată când mă gândeam la această perioadă, îmi veneau în minte expresii literare precum „călătorie în larg”, „dincolo de bine şi de rău”, sau chiar „călătorie la capătul nopții”. Asta

mi s-a părut mereu că se potriveşte cu ceea ce am trăit şi am simţit atunci, ceva de nedescris şi o oarecare frumuseţe.

De-a lungul anilor, m-am tot învârtit în jurul acestui eveniment din viaţa mea. Citirea relatării unui avort într-un roman îmi provoacă o emoţie puternică, fără imagini sau gânduri, de parcă cuvintele s-ar schimba instantaneu într-o senzaţie violentă. La fel, dacă aud întâmplător La javanaise, J'ai la mémoire qui flanche, sau orice cântec care mă însoţise în acea perioadă, mă tulbur peste măsură.

Acum o săptămână am început această poveste, fără nicio certitudine că o voi continua. Voiam doar să-mi verific dorinţa de a scrie despre asta. O dorinţă pe care am simţit-o neîntrerupt de fiecare dată când mă aflam pe punctul de a scrie la cartea la care lucrez de doi ani. Am rezistat fără să mă pot împiedica totuşi să mă gândesc la asta. Să mă destăinui mi se părea înfricoşător. Dar îmi spuneam şi că aş putea muri fără să fi făcut nimic în privinţa acestui eveniment. Dacă exista o greşeală, aceasta era. Într-o noapte am visat că ţin în mână o carte pe care am scris-o despre avortul meu, dar nu se putea găsi nicăieri în librării şi nu era menţionată în niciun catalog. În partea de jos a copertei, cu litere mari, apărea EPUIZATĂ. Nu ştiam dacă acest vis însemna că trebuie să scriu cartea sau că era inutil să o fac.

Cu această poveste, timpul s-a pus în mişcare şi mă poartă fără voia mea. Ştiu acum că sunt hotărâtă să merg până la capăt, orice s-ar întâmpla, la fel cum eram, la douăzeci şi trei de ani, când am rupt certificatul de sarcină.

Vreau să mă cufund din nou în această perioadă a vieţii mele, să aflu ce se găsea acolo. Această explorare va intra în ţesătura unei poveşti, singura capabilă să redea un eveniment care nu a fost decât timp în mine şi în afara mea. O agendă şi un jurnal ţinute în aceste luni îmi vor oferi reperele şi dovezile necesare stabilirii faptelor. Mai presus de toate, mă voi strădui să cobor în fiecare imagine, până când

voi avea senzația fizică de „contopire” şi până vor ieşi la suprafață câteva cuvinte despre care să pot spune „aşa este”. Să aud din nou fiecare dintre acele propoziții, de neşters în mine, al căror sens trebuie să fi fost atunci atât de insuportabil, sau dimpotrivă atât de consolator, încât gândindu-mă la ele astăzi să fiu copleşită de dezgust sau de plăcere.

Că forma în care am trăit această experiență a avortului – clandestinitatea – reiese dintr-o perioadă depăşită a istoriei nu mi se pare un motiv întemeiat pentru a o lăsa îngropată – chiar dacă paradoxul unei legi drepte este aproape întotdeauna să oblige fostele victime să tacă, pentru că acum „toate astea s-au terminat”, astfel încât aceeaşi tăcere dinainte să acopere ceea ce a avut loc. Pe bună dreptate, pentru că nicio interdicție nu cântăreşte mai mult asupra avortului decât pot eu, eliminând sensul colectiv şi formulele neapărat simplificate, impuse de lupta din anii 1970 – „violență împotriva femeilor” etc. — înfrunta, în realitatea sa, acest eveniment de neuitat.

Dr. Se pedepsesc cu închisoare şi amendă 1) autorul oricăror manevre care pot provoca avort 2) medicii, moaşele, farmaciştii şi cei vinovați de a fi recomandat sau favorizat aceste manevre 3) femeia care şi-a făcut ea însăşi un avort sau care şi-a dat acordul 4) instigarea la avort şi propaganda contraceptivă. Împotriva vinovaților se poate pronunța şi interdicția de rezidență şi, fără discuție, pentru cei din categoria 2, privarea definitivă sau temporară de a-şi exercita profesiunea.

Nouveau Larousse Universel, ediția 1948

Timpul a încetat să mai fie o succesiune insensibilă de zile, umplute cu ore de curs şi referate, opriri în cafenele şi bibliotecă, ducând la examene şi la vacanța de vară, la viitor. A devenit un lucru fără formă care avansa în interiorul meu şi care trebuia distrus cu orice preț.

Mergeam la cursurile de literatură şi sociologie, la cantină, beam cafea la prânz şi seara în barul La Faluche, rezervat studenților. Nu mai eram în aceeaşi lume. Erau celelalte fete, cu burțile lor goale, şi eu.

Când mă gândeam la situația mea, nu foloseam niciunul dintre termenii care o desemnau, nici „aştept un copil", nici „însărcinată", cu atât mai puțin cuvântul „graviditate", vecin cu „gravitate". Ele conțineau acceptarea unui viitor care nu avea să aibă loc. Nu era nevoie să numesc ceea ce hotărâsem să fac să dispară. În agendă scrisesem „ăsta", „lucrul acela", o singură dată „însărcinată".

Trecusem de la neîncrederea că tocmai mie mi se întâmplă asta, la certitudinea că asta trebuia să mi se întâmple tocmai mie. Acest lucru mă aştepta de prima dată când îmi provocasem plăcere sub cearşaf, la paisprezece ani, neputând, apoi – în ciuda rugăciunilor către Fecioară şi diverşi sfinți –, să mă abțin să repet experiența, imaginându-mi cu perseverență că sunt o curvă. Era de-a dreptul miraculos că nu mă aflasem mai devreme în această situație. Până în vara precedentă, reuşisem, cu prețul eforturilor şi al umilinței – de a fi tratată drept o ticăloasă şi o ațâțătoare –, să nu fac dragoste până la capăt. În cele din urmă, nu-mi datorasem salvarea decât violenței unei dorințe care, adaptându-se prost la limitele flirtului, mă făcuse să mă tem chiar şi de un simplu sărut.

Stabilisem în mod confuz o legătură între clasa mea socială de origine şi ceea ce mi se întâmpla. Prima care urma studii superioare, într-o familie de muncitori şi mici comercianți, scăpasem de fabrică şi de tejghea. Dar nici bacalaureatul, nici licența în literatură nu reuşiseră să deturneze fatalitatea transmiterii unei sărăcii a cărei emblemă era fata însărcinată, împreună cu alcoolicul. Fusesem prinsă din urmă, şi ceea ce creştea în mine era, într-un fel, eşecul social.

Nu-mi era deloc teamă de ideea de a face un avort. Mi se părea, dacă nu uşor, cel puţin realizabil şi fără să necesite un curaj deosebit. O experienţă banală. Era suficient să urmez calea pe care o lungă cohortă de femei mersese înaintea mea. Încă din adolescenţă, strânsesem poveşti, citite în romane, sau aduse de zvonurile cartierului în conversaţiile cu voce joasă. Dobândisem o cunoaştere vagă a mijloacelor de folosit, andreaua, tulpina de pătrunjel, injecţiile cu apă cu săpun, călăritul – cea mai bună soluţie fiind să găseşti un doctor „clandestin" sau o femeie cu un nume drăguţ, o „făcătoare de îngeri", ambele variante foarte scumpe, dar eu habar n-aveam despre tarife. Cu un an în urmă, o tânără divorţată îmi spusese că un medic din Strasbourg a scăpat-o de un copil, fără să-mi dea niciun detaliu, cu excepţia: „Mă durea atât de rău încât mă ţineam tare de chiuvetă". Eram gata să mă ţin şi eu de chiuvetă. Nu mă gândeam că aş fi putut muri din cauza asta.

La trei zile după ruperea certificatului de sarcină, l-am întâlnit în curtea facultăţii pe Jean T., un student căsătorit şi cu serviciu, pentru care, în urmă cu doi ani, luasem notiţe în dublu exemplar la un curs despre Victor Hugo, fiindcă el nu putea asista. Cuvintele lui înflăcărate şi ideile lui revoluţionare îmi plăceau. Ne-am dus să bem ceva în Place de la Gare, la Métropole. La un moment dat, i-am spus mai pe ocolite că sunt însărcinată, probabil pentru că credeam că mă poate ajuta. Ştiam că face parte dintr-o asociaţie semi-clandestină care luptă pentru libertatea contracepţiei şi planning familial, şi îmi imaginasem poate o mână de ajutor din direcţia aceea.

Instantaneu, figura lui a căpătat un aer de curiozitate şi de plăcere, de parcă m-ar fi văzut cu picioarele desfăcute, cu sexul la vedere. Poate că şi-a găsit plăcerea şi în transformarea bruscă a studentei silitoare de ieri într-o fată aflată acum la strâmtoare. A vrut să ştie cu cine sunt

însărcinată, de când. El a fost prima persoană căreia i-am spus despre situația mea. Chiar dacă nu avea nicio soluție pe care să mi-o ofere momentan, curiozitatea lui era o protecție. M-a invitat la cină la el acasă, locuia la periferia Rouenului. Nu aveam chef să stau singură din nou în camera mea de cămin.

Când am ajuns, soția lui hrănea copilul, instalat într-un scaun înalt. Jean T. l-a spus pe scurt că am probleme. A sosit şi un prieten. După ce a culcat copilul, ne-a servit iepure cu spanac. Culoarea verde de sub bucăţile de iepure îmi făcea rău la stomac. Mă gândeam că anul viitor voi arăta ca soția lui Jean dacă nu fac avort. După cină, ea s-a dus cu amicul să caute undeva materiale pentru şcoala unde era profesoară şi eu am început să spăl vasele împreună cu Jean T. M-a îmbrățişat şi a spus că avem timp să facem dragoste. M-am eliberat din brațele lui şi am continuat să spăl farfuriile. Copilul plângea în camera alăturată, îmi venea să vomit. Jean T. Se tot lipea de spatele meu în timp ce ştergea vasele. Brusc, şi-a reluat tonul obişnuit şi a pretins că voise să-mi măsoare forța morală. Soția lui se întorsese şi mi-au propus să rămân peste noapte. Se făcuse târziu şi niciunul dintre ei nu avea probabil curajul să mă conducă acasă. Am dormit pe o saltea gonflabilă în sufragerie. A doua zi dimineață, m-am întors în camera de cămin din care plecasem cu o zi înainte, la începutul după-amiezii, cu materialele de curs. Patul nu era desfăcut, totul era la fel şi trecuse aproape o zi. Prin acest tip de detaliu măsurăm începutul dezordinii din viața noastră.

Nu consideram că Jean T. Mă tratase cu dispreț. În ochii lui trecusem de la categoria fetelor despre care nu se ştie dacă sunt de acord să se culce cu tine la cea a fetelor care, fără îndoială, se culcaseră deja cu un bărbat. Într-o perioadă în care diferența dintre cele două era extrem de importantă şi condiționa atitudinea băieților față de fete, el

se arătase mai presus de toate pragmatic şi, de asemenea, era sigur că nu mă lasă însărcinată din moment ce eram deja. Fusese un episod neplăcut, dar în orice caz neglijabil având în vedere starea mea. Îmi promisese că va căuta adresa unui medic şi nu aveam pe nimeni altcineva.

Două zile mai târziu, l-am revăzut la el la birou şi m-a luat cu el să mâncăm într-o braserie de pe chei, lângă autogară, într-un cartier distrus în timpul războiului, reconstruit acum din beton, unde nu mai fusesem până atunci. Începusem să umblu de colo-colo, să părăsesc spaţiul şi locurile prin care mă mişcam de obicei la aceleaşi ore, cu ceilalţi studenţi. A comandat sandvişuri. Fascinaţia lui nu scăzuse. Mi-a spus, râzând, că mi-ar putea pune o sondă împreună cu nişte amici. Nu eram sigură dacă glumea. Mi-a povestit apoi despre B., un cuplu căsătorit. Soţia făcuse un avort cu doi sau trei ani în urmă. „Fusese cât pe-aci să moară de altfel." Nu avea adresa lor, dar aş putea să o contactez pe L.B. La ziarul cu care colabora. O cunoşteam din vedere, de la un curs de filologie, o fată scundă, cu părul negru, cu ochelari mari, cu aspect sever. Când prezentase un referat, primise multe laude de la profesor. Faptul că o fată ca ea făcuse avort mă mai liniştise.

După ce a terminat sandvişurile, Jean T. S-a răsturnat pe scaun, zâmbind cu toţi dinţii lui rari: „Ce bine e să mănânci". Pe mine mă durea stomacul şi mă simţeam singură. Începeam să-mi dau seama că nu voia să se implice prea mult în această poveste. Fetele care voiau să avorteze nu se încadrau în limitele morale stabilite de cei de la planning familial, grup din care făcea el parte. Ceea ce dorea el era să rămână în rândul întâi, ca la teatru, şi să continue să afle urmarea poveştii mele. Să vadă totul şi să nu plătească nimic, de altfel, mă avertizase că, în calitate de membru al unei asociaţii care militează pentru maternitatea

dorită, el nu poate „moral” să-mi împrumute bani pentru un avort clandestin. (În agendă: „Mâncat cu T. Pe chei. Problemele se adună”.)

Căutarea a început. Trebuia să o găsesc pe L.B. Soțul ei, pe care îl văzusem deseori la cantină împărțind pliante, părea că nu mai vine pe acolo. La prânz şi seara, treceam prin sălile de mese, mă postam în holul din fața uşii.

Două seri la rând am aşteptat-o pe L.B. În fața redacției ziarului Paris-Normandie. Nu îndrăznisem să intru şi să întreb dacă sosise deja. Îmi era teamă că demersul meu va fi considerat suspect şi în plus că o voi deranja pe L.B. La locul ei de muncă, pentru a rememora o întâmplare în urma căreia mai avea puțin şi crăpa. A doua seară, ploua, eram singură în stradă, sub umbrelă, citeam mecanic foile ziarului prinse în piuneze pe panoul cu plasă de pe perete, privind pe rând cele două capete ale Rue de l’Hôpital. L.B. Era undeva în Rouen, era singura femeie care mă putea salva, şi ea nu venea. M-am întors la cămin, am scris în agendă: „Am aşteptat-o din nou pe L.B. În ploaie. Absentă. Sunt disperată. Trebuie să scap de chestia asta”.

Nu aveam niciun indiciu, nicio pistă.

Chiar dacă în destule romane se amintea de un avort, ele nu furnizau detalii precise despre modul exact în care se desfăşurase. Între momentul în care fata îşi dădea seama că este însărcinată şi momentul în care nu mai era însărcinată, exista o omisiune. La bibliotecă am căutat în fâşier cuvântul „avort”. Referințele nu trimiteau decât la reviste medicale. Am scos două, Arhivele medico-chirurgicale şi Revista de imunologie. Speram să găsesc informații practice, dar articolele vorbeau doar despre consecințele „avortului criminal”, iar acestea nu mă interesau.

(Aceste nume de reviste şi cotele, Per m 484, nr. 5 şi 6, Norm. Mm 1065, apar pe pagina de gardă a carnețelului meu de adrese din acea vreme. Privesc însemnările

mâzgălite cu pixul albastru ca pe nişte ciudăţenii, cu o senzaţie de fascinaţie, de parcă aceste dovezi materiale deţineau, într-un mod opac şi indestructibil, o realitate la care nici memoria şi nici scrierea, din cauza instabilităţii lor, nu îmi vor permite să ajung.)

Într-o după-amiază, am plecat de la cămin cu intenţia de a găsi un medic care să accepte să-mi facă avort. Această persoană trebuia să existe undeva. Rouen devenise o pădure de pietre gri. Am cercetat atent plăcile aurite ale cabinetelor, întrebându-mă pe cine voi găsi în spatele lor. Nu m-am putut hotărî să sun. Aşteptam un semn.

M-am îndreptat spre cartierul Martainville, imaginându-mi că în acest cartier sărac, cam periferic, medicii trebuiau să fie mai înţelegători.

Era un soare palid de noiembrie. În cap îmi răsuna refrenul unui cântec care se asculta fără încetare, Dominique nique nique, cântat de o călugăriţă dominicană care se acompania la chitară, Soeur Sourire. Versurile erau edificatoare şi naive – Soeur Sourire nu ştia ce înseamnă niquer[19] –, iar muzica, veselă şi dansantă. Asta îmi dădea curaj în căutarea mea. Am ajuns în Place San-Marc, tarabele din piaţă erau stivuite. În spate, am văzut magazinul de mobilă Froger, unde venisem cu mama când eram mică, să cumpărăm un dulap. Nici nu mă mai uitam la plăcile de pe uşi, rătăceam fără ţintă.

(În Le Monde, în urmă cu vreo zece ani, am aflat de sinuciderea lui Soeur Sourire. Ziarul spunea că, după imensul succes al lui Dominique, ea a avut tot felul de probleme cu ordinul ei religios, îl părăsise, începuse să trăiască cu o femeie. Treptat, încetase să mai cânte şi lumea o uitase. Se apucase de băut. Rezumatul mă tulburase. Mi

[19] A avea relaţii sexuale cu cineva (fr., argou).

se părea că ea – femeia care se rupsese de societate, călugărița caterisită, mai mult sau mai puțin lesbiană, alcoolică, cea care nu ştia ce va deveni într-o zi – era cea care mă însoțise pe străzile din Martainville când eram singură şi pierdută. Eram unite de o abandonare pur şi simplu decalată în timp. Şi în după-amiaza aceea, îmi datoram curajul de a trăi cântecului unei femei care, mai târziu, avea să se piardă până la moarte. Am sperat cu ardoare că totuşi fusese măcar puțin fericită şi că, în serile de whisky, cunoscând de acum sensul lui niquer, se gândea că, până la urmă, le-a tras-o bunelor călugărițe.

Soeur Sourire este una dintre acele femei, niciodată întâlnite, moarte sau vii, adevărate sau nu, cu care, în ciuda tuturor diferențelor, simt că am ceva în comun. Ele formează în mine un şir invizibil în care stau alături artişti, scriitori, eroine de roman şi femei din copilăria mea. Am senzația că povestea mea este în ele.)

Ca majoritatea cabinetelor doctorilor din anii ’60, cea a medicului generalist de pe bulevardul de l’Yser, lângă Place Beauvoisine, arăta ca un salon burghez, cu covoare, o bibliotecă cu vitrină şi mobilă de birou. Imposibil de spus de ce mă întorsesem în acest cartier frumos, în care locuia deputatul de dreapta André Marie. Se lăsase întunericul şi poate nu voiam să mă întorc fără să fi încercat nimic. Un medic destul de în vârstă m-a primit. I-am spus că sunt obosită şi că nu mai am ciclu. După ce m-a examinat atent cu o mănuşă de cauciuc, a spus că în mod sigur sunt însărcinată. Nu am îndrăznit să-i cer să-mi facă avort, l-am implorat doar să facă în aşa fel încât să-mi revină menstruația, cu orice preț. Nu mi-a răspuns şi, fără să se uite la mine, s-a lansat în diatriba obişnuită împotriva bărbaților care abandonează fetele după ce le-au dăruit plăcere. Mi-a prescris fiole de calciu şi injecții cu estradiol. S-a domolit la final aflând că sunt studentă şi m-a întrebat

dacă îl cunosc pe Philippe D., fiul unuia dintre prietenii lui. Chiar îl cunoşteam, un brunet cu ochelari, stil catolic demodat, cu care fusesem colegă la cursul de latină, în primul an de facultate, şi care plecase la Caen. Îmi amintesc că mă gândisem că nu e genul cu care aş fi putut rămâne însărcinată. „E un băiat foarte drăguţ, nu-i aşa?" Doctorul zâmbea şi părea mulţumit de aprobarea mea. Uitase de ce mă aflu acolo. Când m-a condus până la uşă, părea uşurat. Nu mi-a spus să revin.

Fetele ca mine le strică ziua doctorilor. Fără bani şi fără relaţii – altfel nu ar fi nimerit din întâmplare la ei –, ele îi forţează să-şi amintească legea care i-ar putea trimite la închisoare şi le-ar putea interzice să mai profeseze pentru totdeauna. Ei nu îndrăznesc să spună adevărul, că nu aveau de gând să rişte să piardă totul pentru ochii frumoşi ai unei domnişoare suficient de proaste încât să pice cloşcă. Doar dacă nu preferau sincer să moară decât să încalce o lege care lăsa femeile să moară. Dar toţi trebuie să fi crezut că, chiar dacă le împiedici să facă avort, ele ar găsi cu siguranţă o cale. În faţa unei cariere distruse, o andrea în vagin nu cântărea prea mult.

A trebuit să fac un efort să mă smulg de sub razele soarelui de iarnă din Place Saint-Marc, din Rouen, din acordurile cântecului lui Soeur Sourire şi chiar din cabinetul tăcut al doctorului pe al cărui nume l-am uitat, de pe Boulevard de l'Yser. Să scap din blocajul imaginilor şi să pricep această realitate invizibilă, abstractă, absentă din memorie şi care totuşi m-a aruncat în stradă în căutarea unui medic improbabil: legea.

Era peste tot. În eufemismele şi litotele din agenda mea, în ochii holbaţi ai lui Jean T., în aşa-numitele căsătorii forţate, în Umbrelele din Cherbourg, în ruşinea celor care au avortat şi în dezaprobarea celorlalţi. În imposibilitatea absolută de a-ţi imagina că într-o zi femeile ar putea decide

să avorteze liber. Şi, ca de obicei, era imposibil de stabilit dacă avortul e interzis pentru că e rău sau dacă e rău pentru că e interzis. Judecam în raport cu legea, nu judecam legea.

Nu credeam că injecțiile medicului vor avea vreun efect, dar voiam să încerc totul. De teamă că asistenta de la dispensarul studențesc ar putea avea suspiciuni, am rugat o studentă la Medicină pe care o vedeam des la cantină să mi le facă. A trimis o altă studentă, pe seară, în camera mea, o blondă, foarte drăguță, detaşată. Văzând-o, mi-am dat seama că eram pe cale să devin o biată fată. Mi-a făcut injecția fără să pună întrebări. A doua zi, pentru că niciuna dintre ele nu era disponibilă, m-am aşezat pe pat şi mi-am înfipt singură acul în coapsă, închizând ochii. (În agendă: „Două injecții şi niciun efect".). Mai târziu, voi afla că doctorul de pe Boulevard de l'Yser îmi prescrisese un medicament folosit pentru a preveni avorturile spontane.

(Simt că povestea mă duce cu sine şi impune, fără ştirea mea, un sens, acela al nefericirii în mersul ei implacabil. Mă străduiesc să rezist dorinței de a trece în fugă peste zile şi săptămâni, încercând să păstrez prin toate mijloacele – căutarea şi notarea detaliilor, folosirea imperfectului, analiza faptelor – încetineala interminabilă a unui timp care se îngroaşă fără să avanseze, ca timpul din vise.)

Continuam să merg la cursuri, la bibliotecă. În timpul verii, alesesem cu entuziasm un subiect de disertație despre locul femeii în suprarealism. Acum nu mi se părea mai interesant decât conjuncțiile coordonatoare în franceza veche sau metaforele din opera lui Chateaubriand. Am citit cu indiferență textele lui Eluard, Breton şi Aragon, care celebrau femei abstracte, mediatoare între om şi cosmos. Ici şi colo notam un enunț care se referea la subiectul meu. Dar nu ştiam ce să fac cu notițele pe care le luasem şi mă simțeam incapabilă să-i dau profesorului planul şi primul

capitol pe care mi le ceruse. Era peste puterile mele să stabilesc o legătură între idei şi să le integrez într-o construcție coerentă.

Încă din liceu, jonglam destul de bine cu conceptele. Nu putusem evita caracterul artificial al disertațiilor şi al altor lucrări academice, dar încercam o anumită mândrie că eram pricepută la ele şi mi se părea că era sacrificiul necesar pentru „a fi în cărți", aşa cum spuneau părinții mei, şi că lor le dedicam viitorul meu.

Acum „cerul ideilor" îmi devenise inaccesibil, mă târam dedesubt cu trupul împotmolit în greață. Uneori speram să fiu din nou capabilă să gândesc după ce voi scăpa de problema mea, alteori mi se părea că pregătirea intelectuală era în mine o construcție fictivă care se prăbuşise definitiv. Într-un fel, neputința de a-mi scrie disertația era mai înspăimântătoare decât necesitatea de a avorta. Ea a fost semnul inconfundabil al declinului meu invizibil. (În agendă: „Nu mai scriu, nu mai muncesc. Cum să ies din asta?".) Încetasem să mai fiu „intelectuală". Nu ştiu dacă acest sentiment este răspândit. Provoacă o suferință nespusă.

(Impresie încă pregnantă că nu merg suficient de departe în explorarea lucrurilor, de parcă aş fi împiedicată de ceva străvechi, legat de lumea muncitorilor din care proveneam, care se temeau de „bătăi de cap", sau legat de corpul meu, de această amintire din corpul meu.)

În fiecare dimineață, la trezire, credeam că greața dispăruse şi chiar în clipa în care mă gândeam la asta, o simțeam crescând într-un flux insidios. Dorința, dar şi dezgustul pentru mâncare, nu ceda. Într-o zi, trecând pe lângă o prăvălie de mezeluri, am văzut cervelas[20]. Am intrat să-mi cumpăr unul, pe care l-am devorat numaidecât pe

[20] Cârnat scurt şi gros, din carne şi creier de porc, cu usturoi.

trotuar. Altă dată am implorat un chelner să-mi aducă un suc de struguri pe care mi-l doream atât de mult, încât simțeam că aş fi făcut orice pentru a-l primi. Doar privindu-le, unele alimente îmi provocau silă, altele, plăcute ochiului, se descompuneau în gura mea, dezvăluind viitoarea lor putrefacție.

Într-o dimineață, când aşteptam împreună cu alți studenți sfârşitul unui curs pentru a intra în sală, siluetele s-au dizolvat brusc în puncte strălucitoare. Am avut timp doar să mă aşez pe trepte.

Notasem în agendă: „Indispoziție constantă." – „La ora 11, greață la B.M. [biblioteca municipală]". „Sunt tot timpul bolnavă."

În primul an de facultate, unii băieți mă făcuseră să visez, fără ştirea lor. Îi urmăream, aşezându-mă nu departe de ei în amfiteatru, reperând ora la care veneau la cantină, la bibliotecă. Mi se părea că aceste poveşti de iubire imaginare aparțin unui timp îndepărtat, fără gravitate, aproape un timp de fetiță.

Într-o fotografie din septembrie trecut, stau jos, cu părul pe umeri, foarte bronzată, cu o eşarfă în răscroiala unei cămăşi cu dungi, zâmbitoare, ştrengară. De fiecare dată când mă uitam la ea, mă gândeam că este ultima mea fotografie de fată tânără, care evoluează în ordinea invizibilă, şi mereu prezentă, a seducției.

La o serată studențească – la barul La Faluche, unde m-am dus cu nişte fete de la cămin, am simțit o dorință pentru băiatul, blond şi dulce, cu care dansasem încontinuu de la începutul serii. Era prima dată de când ştiam că sunt însărcinată. Nimic nu împiedica, aşadar, un sex să se ofere şi să se deschidă, chiar şi atunci când exista deja un embrion în burtă care ar primi un jet de spermă necunoscută fără să crâcnească. În agendă: „Am dansat cu un băiat romantic, dar nu am putut face nimic".

Toate discuțiile mi se păreau infantile sau frivole. Obișnuința unor fete de a-și relata în detaliu viața de zi cu zi mi-era insuportabilă. Într-o dimineață, la bibliotecă, a venit să stea lângă mine o fată din Montpellier, cu care fusesem colegă la cursul de filologie. Mi-a descris în detaliu noul ei apartament de pe Rue Saint-Maur, pe proprietăreasă, rufele care se usucă în hol, munca ei de profesoară la o școală privată, pe Rue Beauvoisine etc. Această descriere minuțioasă și plină de satisfacție a universului ei mi s-a părut nebunească și obscenă. Mi se pare că am reținut toate lucrurile pe care mi le-a spus fata în acea zi, cu accentul ei sudic – fără îndoială, din cauza insignifianței lor, care avea atunci un sens terifiant pentru mine, acela al excluderii mele din lumea normală.

(De când am început să scriu despre acest eveniment, am încercat să scot la lumină cât mai multe chipuri și nume ale studenților în mijlocul cărora mă aflam și pe care, cu excepția a doi-trei, nu i-am mai văzut de la plecarea mea din Rouen, în anul următor. Ieșiți unul câte unul din uitare, se întorc spontan în locurile în care îi întâlneam de obicei: Facultatea de Litere, cantina, barul La Faluche, Biblioteca municipală, peronul gării unde se adunau vineri seara în așteptarea trenului pentru a-i duce acasă la familiile lor. Se ridică din nou o mulțime, în care sunt prinsă. Ea este cea care, mai mult decât amintirile mele personale, îmi dă înapoi ființa mea de douăzeci și trei de ani – mă face să înțeleg în ce măsură eram cufundată în mediul studențesc. Și aceste nume și fețe îmi explică profunda mea tulburare: în raport cu ele, cu această lume de referință, devenisem în interiorul meu o delincventă.

Îmi interzic să scriu aici acele nume pentru că nu sunt personaje fictive, ci ființe reale. Totuși, nu reușesc să cred că există undeva. Într-un fel, fără îndoială că am dreptate: forma în care trăiesc acum – trupurile, ideile, contul lor

bancar – nu are nicio legătură cu cea pe care au avut-o în anii şaizeci, cea pe care o văd în timp ce scriu. Când doresc să caut aceste nume în cartea de telefon Minitel, îmi intuiesc imediat greşeala.)

Sâmbăta, mă întorceam acasă, la părinţi. Nu-mi era greu să ascund situaţia în care mă aflam, asta era starea normală a relaţiilor noastre încă din adolescenţă. Mama aparţinea generaţiei de dinainte de război, cea a păcatului şi a ruşinii sexuale. Eram sigură că convingerile ei erau intangibile şi capacitatea mea de a le suporta era egalată doar de capacitatea ei de a se convinge că le împărtăşesc. La fel ca majoritatea părinţilor, şi ai mei îşi imaginau că vor detecta cu certitudine, la prima vedere, cel mai mic semn de derivă. Pentru a-i linişti, nu trebuia decât să mergi să-i vezi în mod regulat, cu un zâmbet şi o faţă luminoase, să-ţi aduci rufele murdare şi să-ţi iei provizii.

Într-o zi de luni, m-am întors de acasă cu o pereche de andrele pe care le cumpărasem într-o vară pentru a-mi face o jachetă, care rămăsese neterminată. Andrele mari, albastru electric. Nu aveam altă soluţie. Eram hotărâtă să acţionez singură.

Cu o seară înainte, fusesem să văd Mein Kampf cu nişte fete de la cămin. Eram foarte neliniştită şi mă gândeam fără încetare la ce urma să fac a doua zi. Totuşi, filmul m-a pus în faţa unei evidenţe: suferinţa pe care urma să mi-o produc nu era nimic în comparaţie cu cea suportată în lagărele de exterminare. De aici căpătasem curaj şi hotărâre. Mă întărea şi gândul că mă pregăteam să fac ceea ce multe altele făcuseră deja.

A doua zi dimineaţa, întinsă pe pat, am strecurat cu grijă andreaua în vagin. Pipăiam fără să găsesc colul uterin şi nu m-am putut abţine să mă opresc de îndată ce am simţit durere. Mi-am dat seama că nu voi reuşi să fac asta singură. Eram disperată de neputinţa mea. Nu mă ridicam

la înălțime. „Nimic. Imposibil sau ce. Plâng şi sunt sătulă până peste cap.”

(Se poate ca o astfel de poveste să provoace iritare, sau repulsie, sau să fie considerată de prost-gust. A fi trăit un lucru, oricare ar fi el, dă dreptul imprescriptibil de a-l scrie. Nu există adevăruri inferioare. Şi dacă nu ajung la capătul relatării acestei experiențe, contribui la umbrirea realității femeilor şi mă situez de partea dominației masculine a lumii.)

După încercarea mea nereuşită, l-am sunat pe doctorul N. I-am spus că nu vreau „să-l păstrez” şi că mă rănisem. Nu era adevărat, dar voiam să ştie că sunt gata să fac orice pentru a avorta. Mi-a spus să vin imediat la cabinetul lui. Am crezut că va face ceva pentru mine. M-a primit în tăcere, cu o mină serioasă. După ce m-a examinat, a spus că totul merge bine. Am început să plâng. Stătea abătut la biroul lui, cu capul plecat, părea tulburat. Credeam că încă se luptă cu el şi că va ceda. A ridicat privirea: „Nu vreau să ştiu la cine vă duceți. Dar va trebui să luați penicilină, cu opt zile înainte şi cu opt zile după. Vă fac rețeta”.

Ieşind din cabinet, m-am învinovățit că am ratat ultima şansă. Nu ştiusem să joc cum trebuie jocul necesar pentru ocolirea legii. Nu ar fi fost nevoie decât de mai multe lacrimi şi de implorări fierbinți, de o mai bună reprezentare a dimensiunii disperării mele, ca el să-mi accepte dorința de a avorta. (Asta am crezut mult timp. Greşit, poate. Numai el ar putea spune.) Măcar a vrut să mă împiedice să mor de septicemie.

Nici el, nici eu nu rostiserăm nici măcar o dată cuvântul „avort”. Era ceva care nu avea ce căuta în limbaj.

(Noaptea trecută am visat că sunt în situația din anul 1963 şi caut o modalitate de a avorta. Când m-am trezit, m-am gândit că visul îmi redase exact demoralizarea şi neputința în care mă aflam cufundată atunci. Cartea pe

care sunt pe cale să o scriu mi se pare o încercare disperată. Ca în orgasm, unde, într-o străfulgerare, ai impresia că „totul este acolo”, amintirea visului meu mă convingea că obținusem fără efort ceea ce încerc să găsesc prin cuvinte – făcând inutil procesul scrisului.

Dar în acest moment, când senzația resimțită la trezire a dispărut, scrisul își găsește o necesitate cu atât mai puternică cu cât este justificată de vis.)

Eram singură la facultate, cele două fete pe care le consideram prietenele mele nu se mai aflau acolo. Una era la sanatoriul studențesc din Saint-Hilaire-du-Touvet, cealaltă pregătea o diplomă în psihologie şcolară la Paris. Le scrisesem că sunt însărcinată şi că vreau să fac avort, nu mă judecaseră, dar păreau înfricoşate. Nu aveam nevoie de frica nimănui, iar ele nu puteau face nimic pentru mine.

O cunoscusem pe O. Încă din primul an de facultate, camera ei era la acelaşi etaj ca a mea, ieşeam des împreună, dar nu o socoteam prietenă. În bârfele care caracterizează adesea, fără să le afecteze sau să le otrăvească, relațiile dintre fete, m-am alăturat părerilor care o considerau enervantă şi atârnătoare. Ştiam că e dornică să afle secrete pe care le folosea ca pe o comoară, bună de oferit altora, ca asta să o facă, preț de o oră, mai degrabă interesantă decât atârnătoare. În fine, o burgheză catolică, respectând învățăturile papei despre contracepție, ar fi trebuit să fie ultima în care să am încredere. Totuşi, ea a fost confidenta mea din decembrie până la sfârşit. Observ că dorința care mă împingea să vorbesc despre situația mea nu ținea cont nici de ideile, nici de eventualele judecăți ale celor cărora mă confesam. În starea de neputință în care mă aflam, era un act ale cărui consecințe mi-erau indiferente, prin care încercam să atrag interlocutorul în viziunea stupefiantă a realității.

Aşadar, abia îl cunoscusem pe André X., student în primul an la Litere, a cărui specialitate era să povestească pe un ton rece poveşti oribile din Hara-Kiri. În timpul unei conversații într-o cafenea, i-am spus că sunt însărcinată şi că voi face totul pentru a avorta. A rămas încremenit, privindu-mă fix cu ochii lui căprui. Apoi a încercat să mă convingă să urmez „legea firii”, să nu comit ceea ce era pentru el o crimă. Am stat multă vreme la acea masă din Métropole, de lângă uşa care dădea în stradă. Nu mă putea abandona. În spatele încăpățânării lui de a dori să renunț la planul meu, am perceput în el o tulburare intensă, o fascinație înspăimântată. Dorința mea de a avorta stârnise un soi de seducție. Practic, pentru O., André, Jean T., avortul meu era o poveste căreia nu i se cunoştea finalul.

(Ezit să scriu: văd din nou Métropole, măsuța la care stăteam, lângă uşa care dă pe Rue Verte, chelnerul impasibil pe nume Jules, în care îl recunoscusem pe cel din eseul lui Sartre Ființa şi neantul, care nu este chelner, dar se joacă de-a chelnerul etc. A vedea cu ajutorul imaginației sau a revedea cu cel al memoriei este soarta scrisului. Dar „eu revăd” serveşte la consemnarea acelui moment în care trăiesc senzația că m-am reunit cu cealaltă viață, viața trecută şi pierdută, senzația că expresia „parcă aş fi încă acolo” este redată spontan atât de corect.)

Singurul care nu părea interesat era cel cu care eram însărcinată, care, la intervale de timp, îmi trimitea scrisori din Bordeaux, în care făcea aluzie la dificultățile de a găsi o soluție. (În agendă: „Mă lasă să mă descurc singură”.) Ar fi trebuit să trag concluzia că nu mai simțea nimic pentru mine şi că avea o singură dorință, să redevină cel care a fost înainte de această poveste, studentul preocupat numai de examenele şi de viitorul său. Chiar dacă trebuie să fi simțit toate astea, nu am avut puterea să mă despart, să adaug la căutarea disperată a unei modalități de a avorta golul unei

despărțiri. În cele din urmă, în cunoştință de cauză, ascundeam realitatea. Şi dacă eram distrusă atunci când vedeam băieți în cafenele glumind şi râzând zgomotos – în acelaşi timp, probabil şi el a făcea la fel –, putusem să găsesc în asta un motiv să-i tulbur în continuare liniştea. În octombrie, plănuiserăm să petrecem vacanța de Crăciun împreună într-un loc cu zăpadă, cu un cuplu de prieteni. Nu aveam de gând să renunț la acest proiect.

Ne aflam la mijlocul lui decembrie.

Fesele şi sânii îmi făceau rochiile să crape pe mine, eram greoaie, dar grețurile încetaseră. Uneori uitam că de două luni sunt însărcinată. Fără îndoială din cauza acestei estompări a viitorului, prin care mintea însăşi calmează îngrijorarea apropierii scadenței, pe care o ştie totuşi inevitabilă, fetele lasă să treacă săptămânile, apoi lunile, până la termen. Întinsă pe pat, sub razele soarelui de iarnă care inundau fereastra, ascultam Concertele brandenburgice, exact ca anul trecut. Simțeam că nimic nu se schimbase în viața mea.

În jurnalul meu: „simt că sunt însărcinată cu ceva abstract" – „îmi ating burta, este acolo. Şi fără ajutorul imaginației. Dacă las timpul să treacă, în iulie viitor, un copil va ieşi din mine. Dar nu simt asta".

Cu vreo zece zile înainte de Crăciun, când îmi pierdusem speranța, L.B. A bătut la uşa camerei mele. Jean T. O întâlnise pe stradă şi îi comunicase dorința mea de a o vedea. Purta aceiaşi ochelari mari, intimidanți, cu ramă neagră. Îmi zâmbea. Ne-am aşezat pe patul meu. Mi-a dat adresa femeii cu care avusese de-a face, o infirmieră în vârstă, care lucra într-o clinică, doamna P.-R., Impasse Cardinet, în arondismentul 17 al Parisului. Trebuie să fi râs

la cuvântul impasse21, care completa figura romanescă şi sordidă a făcătoarei de îngeri, pentru că ea a precizat că Impasse Cardinet dădea în Rue Cardinet, o arteră importantă. Nu cunoscusem Parisul, strada asta nu-mi amintea decât de un magazin de bijuterii, Comptoir Cardinet, ale cărui reclame se auzeau zilnic la radio. Calmă, ba chiar binedispusă, L.B. Îmi explica modul în care proceda doamna P.-R.: cu ajutorul unui specul, introducea o sondă în colul uterin şi nu mai aveai nimic de făcut decât să aştepți avortul spontan. O femeie serioasă şi curată, care îşi fierbea instrumentele. Cu toate acestea, nu toți microbii fuseseră distruşi prin fierbere, iar L.B. Făcuse septicemie. Acest lucru nu mi s-ar întâmpla dacă, imediat după, mi s-ar prescrie antibiotice de către un medic generalist, sub un pretext oarecare. I-am spus că am deja o rețetă de penicilină. Totul părea simplu şi liniştitor – la urma urmei, L.B. Era în fața mea, ea reuşise. Doamna P.-R. Cerea patru sute de franci22. L.B. S-a oferit spontan să-mi dea această sumă. O adresă şi bani erau singurele lucruri din lume de care aveam nevoie în acel moment.

(Sunt constrânsă să folosesc inițialele pentru a o numi pe cea care acum îmi apare ca fiind prima dintre femeile care au fost alături de mine, aceste călăuze ale căror cunoştințe, gesturi şi decizii eficiente m-au făcut, cât mai bine, să trec prin această încercare. Aş vrea să-i scriu aici numele şi frumosul ei prenume simbolic, dat de părinții ei refugiați din Spania franchistă. Dar motivul care mă împinge să fac asta – existența reală a lui L.B., căreia mi se pare că i-aş dezvălui

---

21 Fundătură, intrare. În sens figurat: impas, dificultate, ananghie; în expresie: faire l'impasse – a-şi asuma un risc, cu speranța că nu vor fi consecințe grave (fr.).

22 În jur de 6 000 de franci în 1999 (n.a.).

astfel meritul în ochii tuturor – este tocmai cel care îmi interzice. Nu am dreptul, prin folosirea unei puteri nereciproce, să o expun, în spațiul public al unei cărți, pe L.B., o femeie adevărată, vie – aşa cum tocmai mi-a confirmat cartea de telefoane –, care mi-ar putea replica pe bună dreptate că ea „nu mi-a cerut mie nimic".

Duminica trecută, întorcându-mă de pe coasta Normandiei, am făcut un ocol prin Rouen. Am mers pe Rue du Gros-Horloge, până la catedrală. M-am aşezat pe terasa unei cafenele din centrul comercial Espace du Palais, nou construit. Din cauza cărții pe care o scriu, m-am tot gândit la anii şaizeci, dar nimic din centrul oraşului, renovat, colorat, nu mi i-a readus în minte. Acei ani mi-au fost accesibili doar printr-un efort dificil de abstractizare, forțându-mă să dezbrac oraşul de culorile lui, să redau zidurilor nuanța lor întunecată şi austeră, străzilor pietonale, maşinile de atunci.

I-am cercetat atent pe trecători. Printre ei, ca în acele viniete de peisaje ale căror linii ascund personaje care trebuie descoperite, se afla poate unul sau altul dintre acei foşti studenți din 1963, pe care îi revăd atât de clar în timp ce scriu şi care acum îmi sunt invizibili. La o masă vecină stătea o fată frumoasă cu părul negru, cu tenul mat, cu o gură mică, cu buze pline, care îmi amintea de L.B. Îmi plăcea să cred că era fiica ei.)

Să plec în Masivul Central, să-l întâlnesc din nou pe P., despre care nu eram sigură că voia să mă revadă, să cheltui o parte din banii de care aveam nevoie pentru a plăti avortul, era cu siguranță o acțiune necugetată. Dar nu mai fusesem niciodată la sporturi de iarnă şi aveam nevoie de un fel de perioadă de grație înainte de a mă duce în arondismentul 17, Impasse Cardinet.

Caut în ghidul Michelin o hartă a lui Mont-Dore, citesc numele străzilor, Meynadier, Sidoine-Apollinaire, Montlozier,

Rue du Capitaine-Chazotte, Place du Panthéon etc. Descopăr că Dordogne traversează oraşul şi că există un stabiliment termal. Pentru că nu fusesem niciodată acolo.

În agenda mea, „dansăm la Cazinou", „mergem la Tăbăcărie", „aseară, Grange". Dar nu revăd decât zăpada şi cafeneaua aglomerată în care stăm la sfârşitul după-amiezii, iar tonomatul cântă Şi j'avais un marteau, ce serait le bonheur23.

Amintirile unor scene urmate de certuri şi lacrimi, nu ale unor cuvinte. Nu pot să-mi dau seama ce însemna P. La acea vreme pentru mine, ce voiam de la el. Să îl oblig, poate, să recunoască drept sacrificiu, ba chiar „dovadă de iubire", acest avort pe care totuşi îl hotărâsem după dorința şi interesele mele.

Annick şi Gontran, studenții la Drept, habar n-aveau că eram însărcinată şi că voiam să fac un avort. Lui P. Nu i se păruse necesar să le spună, considerându-i prea burghezi şi conformişti pentru această dezvăluire: erau logodiți, dar nu se culcaseră încă împreună. Părea deosebit de dornic să nu strice atmosfera de vacanță cu această problemă. Se întuneca la față ori de câte ori abordam subiectul. La Bordeaux, nu găsise nicio soluție. Mi se păruse îndoielnic că ar fi căutat vreuna.

Cuplul, destul de înstărit, stătea într-un hotel şic, cu tradiție, eu şi P., într-o pensiune modestă. Făceam dragoste puțin şi repede, neprofitând de starea mea – răul fusese făcut –, nu mai mult, fără îndoială, decât profită şomerul de timpul şi de libertatea pe care i le oferă lipsa muncii, sau

---

23 „Dacă aş avea un ciocan, aş fi fericit." Cântecul, lansat în 1963 de Claude François, era o preluare a cântecului de succes american I Had a Hammer. În iarna aceea, ocupa locul întâi în topul populare emisiuni Salut les copains.

bolnavul fără speranță în fața permisiunii de a mânca şi a bea orice.

Un ton de tachinare uşoară domina discuțiile grupului, rar întrerupt de incidente minore, o remarcă agresivă, înăbuşită rapid de dorința de unanimitate. Toți îşi pregătiseră cursurile, îşi predaseră temele, aşa că lipsa de griji de care se bucurau acum pe bună dreptate făcea parte din bunul lor randament de studenți. Voiau să glumească, să danseze, să vadă comedia polițistă Les tontons flingueurs24. Singura mea ocupație reală în timpul trimestrului fusese să găsesc o modalitate de a avorta. Mă străduisem şi eu să ating tonalitatea lor de bună dispoziție generalizată, dar nu cred că reuşisem. Eram o simplă spectatoare.

Acordam atenție doar activităților fizice, sperând că un efort intens, o cădere vor reuşi să desprindă „chestia asta", făcându-mi inutilă vizita la femeia din arondismentul 17. Când Annick îmi împrumutase schiurile şi clăparii ei, fiindcă eu nu-mi permiteam să închiriez, cădeam fără nicio reținere, crezând de fiecare dată că provoc zdruncinătura care mă va elibera. Într-o zi, când P. Şi Annick au refuzat să meargă mai sus, eu am continuat, acompaniată doar de Gontran, ascensiunea muntelui Puy Jumel cu cizmele mele evazate, din piele artificială, în care intra zăpada. Înaintam, cu ochii țintă spre pantă, orbiți de strălucire, smulgându-mi din ce în ce mai greu cizmele din nămeți, având o singură dorință, să mă eliberez de acest embrion. Eram convinsă că trebuia să ajung în vârf şi la limita puterilor pentru a scăpa de el. Mă străduiam din răsputeri să-l ucid în mine.

De fiecare dată când mă gândeam la acea săptămână în Mont-Dore, vedeam o întindere orbitoare de soare şi zăpadă

---

24 Unchişorii ucigaşi.

care ducea în întunericul lunii ianuarie. Fără îndoială pentru că o memorie primitivă ne face să vedem toată viața trecută sub forma elementară de umbră şi lumină, zi şi noapte.

(În timpul scrierii, întotdeauna se pune problema dovezii: în afară de jurnalul meu şi de agenda din această perioadă, nu mi se pare că dispun de nicio certitudine în ceea ce priveşte sentimentele şi gândurile, din cauza imaterialității şi a evanescenței a ceea ce îți trece prin minte.

Doar amintirea senzațiilor legate de ființe şi lucruri din afara mea – zăpada din Puy Jumel, ochii holbați ai lui Jean T., cântecul lui Soeur Sourire – îmi aduce dovada realității. Singura memorie adevărată este materială.)

Pe 31 decembrie, am plecat din Mont-Dore împreună cu o familie care acceptase să mă ducă şi pe mine la Paris cu maşina. Nu participasem la conversație. La un moment dat, o femeie a spus că fata care stătea în camera de serviciu avusese un avort spontan, „a gemut toată noaptea". Din călătorie nu mi-am amintit decât vremea ploioasă şi aceste cuvinte. E una dintre acele propoziții care, uneori înspăimântătoare, alteori reconfortante, mai mult sau mai puțin anonime, m-au condus către ceea ce urma să se întâmple, adăugată ca un sprijin până am trecut şi eu, la rândul meu, prin asta.

(Mi se pare că am început să spun această poveste pentru a ajunge la acele imagini din ianuarie '64, din arondismentul 17, în acelaşi fel în care, la cincisprezece ani, trăiam pentru a ajunge la una sau două imagini cu mine din viitor: călătorind într-un ținut îndepărtat, făcând dragoste. Încă nu ştiu ce cuvinte îmi vor veni. Nu ştiu ce îmi va aduce scrisul. Aş vrea să întârzii acest moment, să rămân în această aşteptare. Din frica, poate, că scrisul dizolvă aceste imagini, la fel cum acelea ale dorinței sexuale se şterg instantaneu după orgasm.)

Miercuri, 8 ianuarie25, m-am dus la Paris să mă întâlnesc cu femeia şi să stabilesc cu ea detaliile practice, data, banii. Pentru a nu cheltui cu călătoria, am făcut autostopul la poalele dealului Sainte-Catherine. În situaţia mea, un pericol în plus sau în minus era irelevant. Cădea zăpadă apoasă. O maşină mare s-a oprit. „Un Jaguar", a răspuns şoferul când l-am întrebat ce marcă este. Ţinea volanul cu braţele la distanţă, purta mănuşi, nu a scos niciun cuvânt. M-a lăsat la Neuilly şi am luat metroul. Când am ajuns în arondismentul 17, era deja întuneric. Pe plăcuţa din stradă scria „Passage Cardinet", şi nu „Impasse Cardinet" – era un semn care mi-a luat o piatră de pe inimă. Am ajuns la numărul... o clădire veche. Doamna P.-R. Locuia la etajul doi.

Mii de fete au urcat o scară, au bătut la o uşă în spatele căreia se afla o femeie despre care nu ştiau nimic, în mâinile căreia urmau să-şi abandoneze sexul şi pântecul. Şi această femeie, singura persoană capabilă atunci să te scape de necaz, a deschis uşa, în şorţ şi papuci cu buline, cu o cârpă în mână: „Ce doriţi, domnişoară?".

Doamna P.-R. Era scundă şi durdulie, cu ochelari, un coc cărunt, haine închise la culoare. Arăta ca femeile bătrâne de la ţară. M-a băgat repede într-o bucătărie strâmtă şi întunecată, apoi într-o cameră puţin mai mare, cu mobilier învechit, singurele două încăperi din apartament. M-a întrebat când am avut ultima menstruaţie. La trei luni, după părerea ei, era momentul potrivit pentru avort. M-a pus să-mi deschid haina şi mi-a palpat abdomenul cu ambele mâini peste fustă, exclamând cu un fel de

---

25 Scrierea datei este pentru mine o necesitate legată de realitatea evenimentului. Şi este data care, la un moment dat (pentru John Fitzgerald Kennedy – 22 noiembrie 1963), pentru oricine, separă viaţa de moarte (n.a.).

satisfacție: „aveți ceva burtică!”. A mai spus, ridicând din umeri, când i-am povestit despre eforturile mele la sporturile de iarnă: „Şi-a întărit forțele, nu vă dați seama?”. Vorbea despre el cu veselie, ca despre o vietate vicleană.

Stăteam în picioare lângă pat, în fața acestei femei cu chipul cenuşiu, care vorbea repede, cu gesturi largi. Ei urma să-i încredințez interiorul pântecului meu, aici se va juca totul.

Mi-a spus să revin miercurea următoare, singura zi în care putea aduce un specul de la clinica unde lucra. Urma să-mi pună o sondă, fără nimic altceva, nici apă cu săpun, nici clor. Mi-a confirmat tariful, patru sute de franci, bani-gheață. Luase situația în propriile mâini cu hotărâre. Fără familiaritate – nu mă tutuise – şi discretă – nu pusese întrebări –, a mers la esențial, data ultimului ciclu, prețul, tehnica folosită. Era ceva straniu şi liniştitor în această materialitate pură. Nici sentimente, nici morală. Din experiență, doamna P.-R. Ştia cu siguranță că un discurs limitat la detaliile practice evita lacrimile şi confidențele care irosesc timpul în zadar sau duc la răzgândiri.

Mai târziu, când îmi aminteam cum clipea repede din ochi, cum o sâcâia ceva imperceptibil în ea şi-şi muşca şi molfăia din timp în timp buza inferioară, mi-am dat seama că şi ei îi era frică. Dar, aşa cum nimic nu m-ar fi putut împiedica să fac un avort, nimic nu ar fi putut-o împiedica nici pe ea să-l facă. Pentru bani, desigur, dar poate şi datorită sentimentului de a fi utilă femeilor. Sau şi pentru ea, care golea toată ziua ploştile bolnavilor şi pe cele ale lăuzelor, pentru satisfacția secretă de a avea, în garsoniera ei din Pasajul Cardinet, aceeaşi putere ca a medicilor care abia îi adresau un salut. Ar fi trebuit să pretindă mai mulți bani, pentru riscuri, pentru această pricepere care nu avea să fie recunoscută niciodată şi pentru ruşinea care ne va fi de ea după aceea.

După prima mea vizită în arondismentul 17, Pasajul Cardinet, am început să iau penicilină şi nu mai simțeam nimic altceva decât frică. Văzusem bucătăria şi dormitorul doamnei P.-R., nu voiam să-mi imaginez ce urma să facă. La cantină le spusesem fetelor că îmi voi extirpa o aluniță mare de pe spate şi că mi-e frică. Păreau surprinse că eram atât de îngrijorată pentru o operație fără urmări grave. Mă simțeam uşurată să spun că mi-e frică: pentru o secundă, puteam crede că în loc de o bucătărie şi o infirmieră bătrână, mă aşteptau o sală de operație curată-lună şi un chirurg cu mănuşi de latex.

(Să simt acum lucrurile prin care treceam atunci nu mai este posibil. Poate doar alegând la întâmplare, la coadă la supermarket sau la poştă, orice femeie de vreo şaizeci de ani, necioplită şi antipatică la prima vedere, şi imaginându-mi că va scormoni în vaginul meu cu un obiect necunoscut, nu m-aş apropia nici pe departe de starea în care eram cufundată de o săptămână.)

Miercuri, 15 ianuarie, am luat un tren spre Paris la începutul după-amiezii. Am ajuns în arondismentul 17 cu mai bine de o oră înainte de întâlnirea stabilită cu doamna P.-R. Am rătăcit pe străzile din jurul Pasajului Cardinet. Vremea era blândă, umedă. Am intrat într-o biserică, Saint-Charles-Borromée, unde am stat mult timp rugându-mă să nu sufăr. Nu se făcuse încă ora. Am aşteptat într-o cafenea de lângă Pasajul Cardinet, bând un ceai. La o masă vecină, nişte studenți, singurii clienți, jucau zaruri, patronul glumea cu ei. Mă uitam încontinuu la ceas. Când a venit timpul să plec, am coborât la toaletă, dintr-un obicei deprins încă din copilărie de a-mi lua măsurile de precauție înaintea unui eveniment important. M-am privit în oglinda de deasupra chiuvetei, gândindu-mă mai mult sau mai puțin, „mie mi se întâmplă asta” şi „nu o să pot suporta”.

Doamna P.-R. Avea totul pregătit. Am văzut pe maşina de gătit o cratiță cu apă clocotită unde trebuie să se fi aflat instrumentele. M-a dus în dormitor, părea că se grăbeşte să se apuce de treabă. În prelungirea patului, aşezase o masă, acoperită cu un prosop alb. Mi-am scos ciorapii, chiloții, mi se pare că mi-am păstrat fusta neagră, pentru că era evazată. În timp ce mă dezbrăcam, m-a întrebat: „ați sângerat mult când ați fost defloratăʔ”. M-a ajutat să-mi aşez partea superioară a corpului pe pat, capul pe o pernă, coapsele şi picioarele, îndoite, pe masă, într-o poziție ridicată. Nu înceta să vorbească tot agitându-se, precizând încă o dată că ea doar introduce sonda, nimic altceva. Mi-a povestit cazul unei mame de familie, care a fost găsită moartă cu o săptămână în urmă, lăsată pe masa din sufragerie de o femeie care îi injectase clor prin sondă. Povestind, doamna P.-R. Era foarte revoltată, vizibil indignată de o asemenea lipsă de etică profesională. Erau cuvinte menite să mă liniştească. Aş fi preferat să nu le fi spus. Mai târziu, mă voi gândi că ea căuta o anumită formă de excelență în munca ei.

S-a aşezat în fața mesei, la picioarele patului.

Vedeam fereastra cu perdele, alte ferestre de pe cealaltă parte a străzii, capul cenuşiu al doamnei P.-R. Între picioarele mele. Nu îmi imaginasem că aş putea fi acolo. Poate mă gândeam la fetele care, în acel moment, stăteau aplecate peste cărți la facultate, la mama călcând rufe şi fredonând, la P. Mergând pe o stradă din Bordeaux. Dar nu este nevoie să te gândeşti la lucruri ca ele să fie în preajma ta şi nici să ştii că, fără îndoială, cursul vieții continua ca înainte pentru majoritatea oamenilor, iar asta m-a împins să-mi repet „ce caut eu aiciʔ”.

Am ajuns la imaginea camerei. Este deasupra oricărei analize. Nu pot decât să mă cufund în ea. Mi se pare că

această femeie care trebăluieşte între picioarele mele, care introduce speculul, mă ajută să nasc.

Am ucis-o pe mama în mine în acel moment.

Ani de zile, am văzut camera şi perdelele aşa cum le-am văzut din patul în care eram întinsă. Poate că devenise o cameră luminoasă, mobilată în stil Ikea, în interiorul unui apartament, pentru un tânăr manager care cumpărase întregul etaj. Dar nimic nu poate schimba certitudinea mea că ea păstrează amintirea fetelor şi a femeilor care veniseră acolo să fie străpunse cu o sondă.

Simțeam o durere atroce. Ea spunea: „nu mai țipa, scumpa mea" şi „trebuie să-mi fac treaba", sau poate alte cuvinte care nu însemnau decât un singur lucru, obligația de a merge până la capăt. Cuvinte pe care le-am regăsit ulterior în relatările femeilor care avortaseră clandestin, de parcă, în acel moment, nu puteau exista decât aceste cuvinte de necesitate şi, uneori, de compasiune.

Nu ştiu cât i-a luat să înfigă sonda. Plângeam. Durerile încetaseră, aveam doar o senzație de greutate în stomac. Ea a spus că s-a terminat, nu ar trebui să mă ating de nimic. Îmi pusese un strat gros de vată, în caz că aş fi pierdut apă. Puteam să mă duc liniştită la toaletă, să merg pe jos. Într-o zi sau două ar fi normal să scap de el, altfel trebuia să o sun. Am băut cafea împreună în bucătărie. Şi pentru ea era o treabă dusă la bun sfârşit. Nu-mi amintesc când i-am dat banii.

Era îngrijorată de cum voi ajunge acasă. Voia să mă conducă până la gara Pont-Cardinet, de unde mă lăsa un tren direct la Saint-Lazare. Îmi doream să mă duc singură şi să nu o mai văd niciodată. Dar nu voiam să o jignesc refuzând o amabilitate la care nu mă aşteptam – probabil, era dictată de teama că voi fi adunată de pe jos, leşinată, la ieşire din casa ei. Şi-a pus o haină şi şi-a păstrat pâslarii în picioare.

Afară, totul a devenit brusc ireal. Am mers una lângă alta pe mijlocul drumului şi am înaintat spre capătul Pasajului Cardinet, a cărui perspectivă părea blocată de peretele unei clădiri care lăsa să se strecoare doar o geană de lumină. Este o scenă lentă, ziua nu mi se mai arată foarte clară. Nimic din copilăria mea şi din viaţa mea de dinainte nu m-a împins către locul acesta. Treceam pe lângă oameni, mi se părea că se uită la mine şi că văzându-ne împreună ştiau ce tocmai se întâmplase. Mă simţeam abandonată de lume, cu excepţia acestei bătrâne cu haină neagră care mă însoţea de parcă ar fi fost mama mea. În lumina străzii, în afara vizuinii ei, cu pielea ei cenuşie, îmi inspira aversiune. Femeia care mă salvase arăta ca o vrăjitoare sau ca o bătrână codoaşă.

Mi-a dat un bilet de tren şi a aşteptat cu mine pe peron să sosească un tren spre Saint-Lazare.

(Nu mai sunt sigură dacă îşi păstrase pâslarii în picioare. Totuşi, faptul că i-am atribuit acest obicei, ca femeile să iasă din casă încălţate aşa, pentru a da o fugă la băcănia din colţ, arată că ea este pentru mine o figură a clasei de jos, de care atunci eram pe cale să mă despart.)

Pe 16 şi 17 ianuarie am aşteptat contracţiile. I-am scris lui P. Că nu mai vreau să-l văd niciodată şi părinţilor mei că nu mă voi întoarce în weekend, aveam de gând să mă duc să văd Valses de Vienne – afişele acestui eveniment, care puteau fi văzute peste tot în Rouen, îmi oferiseră pretextul a cărui autenticitate o puteau verifica în ziar.

Nu se întâmplase nimic. Nu simţisem nicio durere. În seara zilei de 17, într-o vineri, am sunat-o pe doamna P.-R. De la poşta de lângă gară. Mi-a spus să mă întorc la ea a doua zi dimineaţă. În jurnalul meu, unde nu este nimic scris de la 1 ianuarie, am notat la data de vineri, 17: „Încă aştept. Mâine mă voi întoarce la făcătoarea de îngeri pentru că nu a reuşit”.

Sâmbătă, 18, am luat un tren devreme spre Paris. Era foarte frig, totul era alb. În vagon, în spatele meu, două fete vorbeau încontinuu, râzând la intervale regulate. Ascultându-le, mă simțeam fără vârstă.

Doamna P.-R. M-a întâmpinat cu exclamații la adresa gerului de afară şi m-a băgat repede în casă. Un bărbat stătea pe un scaun în bucătărie, era mai tânăr decât ea şi avea o bască pe cap. Nu părea nici surprins, nici stingherit să mă vadă. Nu-mi amintesc dacă a rămas sau a plecat, dar trebuie să fi spus câteva cuvinte, pentru că m-am gândit că e italian. Pe masă era un lighean plin cu apă încă aburindă în care plutea o țeavă subțire, roşie. Am înțeles că e noua sondă pe care intenționează să mi-o pună. Nu o văzusem pe prima. Asta arăta ca un şarpe. Lângă lighean se afla o perie de păr.

(Dacă ar fi să reprezint printr-un singur tablou acest eveniment din viața mea, aş picta o măsuță sprijinită de un perete, cu blatul din melamină, pe care într-un lighean emailat pluteşte o sondă roşie. Puțin la dreapta, o perie de păr. Nu cred că există pictura Atelierul făcătoarei de îngeri în niciun muzeu din lume.)

La fel ca prima dată, m-a condus în dormitor. Nu îmi mai era frică de ce urma să-mi facă. Nu m-a durut. În timp ce îmi scotea sonda de acolo pentru a o pune pe cea din lighean, a exclamat: „Sunteți în plin travaliu!”. Erau cuvinte pe care le spune o moaşă. Nu mă gândisem până acum că toate acestea pot fi comparate cu o naştere. Nu mi-a cerut bani în plus, doar să-i trimit sonda înapoi „după”, pentru că îi fusese greu să obțină una din acest model.

În compartiment, la întoarcerea de la Paris, o femeie îşi pilea încontinuu unghiile.

Rolul practic al doamnei P.-R. Se opreşte aici. Îşi încheiase misiunea, lansase operațiunea care înlătură nenorocirea. Nu fusese plătită să mă asiste în continuare.

(În momentul în care scriu, refugiaţi kosovari, la Calais, încearcă să treacă clandestin în Anglia. Călăuzele pretind sume uriaşe şi uneori dispar înainte de traversare. Dar nimic nu-i opreşte pe kosovari, la fel ca pe toţi migranţii din ţări sărace, ei nu au altă cale de salvare. Sunt vânate călăuzele, le ţintuim la stâlpul infamiei, la fel ca pe cele care provocau avorturi acum treizeci de ani. Nu punem la îndoială legile şi ordinea mondială care au dus la apariţia lor. Şi precis există printre ei, la fel ca odinioară printre cele care provocau avorturi, unii mai corecţi decât alţii.

Am smuls rapid din carneţelul meu de adrese pagina pe care apărea numele doamnei P.-R. Nu l-am uitat niciodată. L-am regăsit şase-şapte ani mai târziu, purtat de un elev de clasa a VI-a, blond şi taciturn, cu dinţi cariaţi, deja prea mare şi prea bătrân pentru clasa asta. Nu am putut să îl strig niciodată pentru a-i pune o întrebare la lecţii, sau să-i citesc numele pe o lucrare, fără să-l asociez cu amintirea femeii din Pasajul Cardinet. Acest băiat nu a existat niciodată pentru mine decât împreună cu o bătrână făcătoare de îngeri, al cărei nepot mi se părea că este. Iar pe bărbatul pe care-l zărisem în bucătăria doamnei P.-R., fără îndoială partenerul ei, un italian cu accent puternic şi basca înfundată pe cap, l-am tot văzut de-a lungul anilor într-o mică mercerie din Annecy, Place Notre-Dame. Astfel încât nu pot distinge copia de original şi să-l plasez în Pasajul Cardinet, într-o sâmbătă geroasă de ianuarie, pe cel care îmi vânduse, în anii şaptezeci, alături de o femeie mică, agilă şi fără vârstă, extrafor şi nasturi din fildeş vegetal.)

Când am coborât din tren, l-am sunat pe doctorul N. I-am spus că mi se pusese o sondă. Poate că speram să mă cheme la cabinetul lui, ca luna trecută, şi că, de fapt, va prelua ştafeta de la doamna P.- R. A tăcut, apoi mi-a

recomandat Masogynestril26. Din tonul lui, am înțeles că ultimul lucru pe care şi-l dorea era să mă vadă şi că nu trebuia să-l mai sun.

(Nu puteam să mi-l imaginez – cum sunt acum în stare – în biroul lui, brusc trecându-l toate sudorile, la auzul vocii acelei fete care anunță că se plimbă de trei zile cu o sondă în uter. Înlemnit în fața unei dileme. Dacă accepta să o vadă, legea îl obliga să extragă imediat sonda şi să o facă să continue sarcina pe care ea nu şi-o dorea. Dacă refuza, ea risca să moară. Nu avea nicio alegere corectă la îndemână şi era singur. Deci, Masogynestril.)

Am intrat în cea mai apropiată farmacie, vizavi de Métropole, să cumpăr medicamentul recomandat de doctorul N. Era o femeie. „Aveți rețetă? Nu se eliberează fără rețetă." Stăteam în mijlocul farmaciei. În spatele tejghelei, doi-trei farmacişti în halate albe mă priveau. Absența rețetei îmi semnalase vinovăția. Aveam senzația că îmi vedeau sonda prin haine. Era unul dintre momentele în care mă găseam în culmea disperării.

(Aveți rețetă? Vă trebuie rețetă! N-am putut să aud niciodată aceste cuvinte şi să văd imediat cum figura farmacistului devine impenetrabilă când răspunsul era nu fără să fiu umilită.

Când scriu, uneori trebuie să rezist lirismului furiei sau al durerii. Nu vreau să fac în acest text ceea ce nu făceam în acel moment, sau şi mai puțin, să țip şi să plâng. Vreau doar să stau cât mai aproape de senzația unui curs staționar al nefericirii, cea dată de întrebarea unei farmaciste şi imaginea unei perii de păr lângă ligheanul cu apă în care sta cufundată o sondă. Pentru că tulburarea pe care o simt când revăd imagini, când aud din nou cuvinte

---

26 Nu sunt sigură de numele acestui analgezic uterin care nu se mai comercializează (n.a.).

nu are nicio legătură cu ceea ce simțeam atunci, este numai o emoție a scrisului. Cu alte cuvinte, o emoție care generează scrisul şi constituie o mărturie a adevărului.)

În weekend, în cămin nu rămăseseră decât studentele străine şi câteva fete ai căror părinți locuiau departe. Cantina de alături era închisă. Dar nu aveam nevoie să vorbesc cu nimeni. În amintirea mea, nicio teamă, o oarecare linişte, aceea de a nu avea nimic altceva de făcut decât să aştept.

Nu puteam nici să citesc, nici să ascult discuri. Am luat o foaie de hârtie şi am desenat Pasajul Cardinet aşa cum mi-a apărut în fața ochilor când am coborât de la avort, ziduri înalte apropiindu-se unul de celălalt, cu o ruptură în capăt. A fost singura dată în viața mea de adult când mi-am dorit să desenez.

Duminică după-amiază, m-am plimbat pe străzile reci şi însorite din Mont-Saint-Aignan. Sonda nu mă mai jena. Era un obiect care făcea parte din pântecul meu, un aliat căruia îi reproşam doar că nu acționează suficient de repede.

În jurnal, pe 19 ianuarie: „Mici dureri. Mă întreb cât timp îi va lua acestui embrion să moară şi să fie expulzat. O trompetă cânta La Marseillaise, râsete la etajul de deasupra. Şi toate astea înseamnă viață".

(Nu a fost vorba despre nenorocirea întâmplată. Ceea ce a fost cu adevărat va fi poate găsit în nevoia pe care am simțit-o să mă imaginez din nou în acea cameră, în acea duminică, pentru a scrie prima mea carte, Les armoires vides[27], opt ani mai târziu. În dorința de a transmite, în această duminică şi în această cameră, toată viața mea până la vârsta de douăzeci de ani.)

---

[27] Dulapurile goale.

Luni dimineața, trecuseră cinci zile de când trăiam cu sonda. În jurul prânzului, am luat trenul spre Y., o călătorie rapidă dus-întors la părinții mei, temându-mă că nu voi fi în stare să mă duc la ei sâmbăta următoare. Poate, ca de obicei, am dat cu banul, să văd dacă am răgazul necesar să îmi asum un asemenea risc. Se încălzise, mama deschisese ferestrele camerelor. Mi-am verificat chiloții. Erau îmbibați cu sânge şi apă care curgea pe sonda care începea să iasă din vulvă. Vedeam căsuțele joase ale cartierului, grădinile, acelaşi peisaj de când eram copil.

(Peste această imagine se strecoară acum o alta, de acum nouă ani. Aceea a petei mari, rozalii, de sânge şi umori, lăsată în mijlocul pernei mele de pisica moartă în timp ce eram la şcoală şi deja îngropată când m-am întors, într-o după-amiază de aprilie, cu pisoii morți în ea.)

Am luat trenul de la ora patru şi douăzeci către Rouen. Călătoria a durat doar patruzeci de minute. Ca de obicei, luasem cu mine Nescafé şi lapte condensat, pachete de biscuiți.

La cine-clubul La Faluche, în acea seară, rula Crucişătorul Potemkin. M-am dus cu O. La film. Durerile, cărora nu le dădusem atenție la început, îmi încordau abdomenul din timp în timp. Cu fiecare contracție, mă uitam fix la ecran, ținându-mi răsuflarea. Intervalele erau din ce în ce mai scurte. Nu mai puteam urmări filmul. Pe pânză a apărut o bucată uriaşă de carne atârnată de un cârlig, colcăind de viermi. Asta este ultima imagine care mi-a rămas din film. M-am ridicat şi am fugit la cămin. M-am întins şi am început să mă agăț strâns de tăblia patului, stăpânindu-mi țipetele. Am vomitat. Mai târziu a intrat O., filmul se terminase. S-a aşezat lângă mine, neştiind ce să facă, sfătuindu-mă să respir ca femeile care nasc fără dureri, ca un cățeluş. Nu puteam să gâfâi decât între dureri, şi ele nu se opreau. Era trecut de miezul nopții, O. A plecat

la culcare spunându-mi să o strig dacă am nevoie de ea. Niciuna dintre noi nu ştia care va fi urmarea.

Am simțit o nevoie violentă de a defeca. Am fugit la toaleta din capătul holului şi m-am ghemuit la baza closetului, cu fața la uşă. Vedeam plăcile dintre coapsele mele. Am împins din toate puterile. A explodat ca o grenadă, împroşcând apă care s-a revărsat până la uşă. Am văzut o păpuşică atârnând din vulva mea la capătul unui cordon roşiatic. Nu-mi imaginasem că am asta în mine. Trebuia să merg cu el în cameră. L-am luat într-o mână – era ciudat de greu – şi am înaintat pe culoar, strângându-l între coapse. Eram o bestie.

Uşa lui O. Era întredeschisă, cu lumina aprinsă; am strigat-o încet: „am scăpat”.

Suntem amândouă în camera mea. Stau pe pat cu fetusul între picioare. Nu ştim ce să facem. Îi spun lui O. Că trebuie tăiat cordonul. Ea ia o foarfecă, nu ştim unde să tăiem, dar O. Taie. Ne uităm la corpul atât de mic, cu un cap mare, cu pleoapele transparente sub care ochii desenează două pete albastre. Arată ca o păpuşă indiană. Ne uităm la sex. Ni se pare că vedem începutul unui penis. Aşadar, am fost în stare să fac asta. O. Se aşază pe taburet, plânge. Plângem în tăcere. Este o scenă fără nume, viață şi moarte în acelaşi timp. O scenă de sacrificiu.

Nu ştim ce să facem cu fetusul. O. Se duce să caute în camera ei o pungă goală de biscuiți şi îl strecor înăuntru. Mă duc la baie cu punga. E ca şi cum ar fi o piatră înăuntru. Întorc punga deasupra closetului. Trag apa.

În Japonia, embrionii avortați sunt numiți mizuko, copiii apei.

Gesturile din acea noapte au decurs de la sine. Nu mai era nimic altceva de făcut în acel moment.

Prin credințele ei şi prin idealul ei burghez, O. Nu era pregătită să taie cordonul unui fetus de trei luni. Chiar acum, poate că îşi aminteşte acest episod ca pe o tulburare

inexplicabilă, o anomalie în viața ei. Poate că ea condamnă întreruperile de sarcină. Dar ei îi revăd fața mică şi ursuză în lacrimi, ei, singura care a fost alături de mine în acea noapte, în rolul improvizat de moaşă, camera 17, căminul fetelor.

Pierdeam sânge. La început nu-mi dădusem seama, crezusem că totul se terminase. Ieşea sacadat din cordonul tăiat. Stăteam întinsă în pat, nemişcată, şi O. Îmi dădea prosoape care se îmbibau rapid. Nu voiam să am de-a face cu medicii, până acum mă descurcasem bine fără ei. Am vrut să mă ridic, am văzut doar steluțe, am crezut că o să mor de la hemoragie. I-am strigat lui O. Că am nevoie imediat de un medic. Ea a coborât să bată la portar, care nu a răspuns. Apoi s-au auzit voci. Eram sigură că pierdusem deja prea mult sânge.

Odată cu apariția medicului de gardă, începe cea de-a doua parte a nopții. Din experiență pură de viață şi de moarte, a devenit expunere şi judecată.

S-a aşezat pe patul meu şi m-a apucat de bărbie: „De ce ai făcut asta? Cum ai făcut aşa ceva, răspunde". Se uita la mine cu ochii scăpărându-i de furie. L-am implorat să nu mă lase să mor. „Uită-te la mine! Jură-mi că nu o vei mai face niciodată! Niciodată!" Din cauza ochilor lui de nebun, eram convinsă că era în stare să mă lase să mor dacă nu jur. Şi-a scos carnetul de rețete, „te duci la Hôtel-Dieu". Am spus că prefer să merg la o clinică. Ferm, a repetat „la Hôtel-Dieu", făcându-mă să înțeleg că singurul loc pentru o fată ca mine era la spital. Mi-a cerut să-i plătesc vizita. Nu mă puteam ridica, a deschis sertarul biroului meu şi mi-a luat banii din portofel.

(Tocmai am găsit printre hârtiile mele această scenă deja scrisă, cu câteva luni în urmă. Observ că am folosit aceleaşi cuvinte, „era în stare să mă lase să mor" etc. La fel, aceleaşi comparații îmi veneau în minte de fiecare dată când mă

gândeam la momentul în care am avortat în toaletă, explozia unui obuz sau a unei grenade, cepul unui butoi care sare. Această imposibilitate de a spune lucrurile cu alte cuvinte, această suprapunere definitivă a realității trecute peste o anumită imagine, excluzând-o pe oricare alta, mi se pare dovada că am trăit într-adevăr evenimentul în acest fel.)

Am fost coborâtă din dormitor pe targă. Totul era neclar, nu aveam ochelarii la mine. Antibioticele, calmul primei părți a nopții nu au ajutat la nimic, totul se termina la spital. Aveam convingerea că mă purtasem bine până la hemoragie. Căutam greşeala, începuse fără îndoială din cauza cordonului care nu trebuia tăiat. Nu aveam niciun control.

(Simt că va fi la fel şi când această carte se va încheia. Hotărârea mea, eforturile mele, toată această muncă secretă, chiar clandestină, în măsura în care nimeni nu bănuieşte că scriu la ea, vor dispărea dintr-odată. Nu voi mai avea vreo putere asupra textului meu, care va fi expus aşa cum a fost corpul meu la Hôtel-Dieu.)

Am fost aşezată pe un pat pliabil într-un hol, în mijlocul forfotei şi a vânzolelii, în faţa liftului. Nu-mi venea deloc rândul să fiu luată. A sosit o fată cu o burtă uriaşă, însoţită de o altă femeie, care era probabil mama ei. A spus că va naşte. Asistenta a repezit-o, nu era deloc la termen. Fata voia să rămână, s-a iscat o ceartă, apoi a plecat cu însoţitoarea ei. Asistenta a ridicat din umeri, „individa ne face asta de două săptămâni". Am înţeles că e o fată de douăzeci de ani, fără soţ. Ea păstrase copilul, dar nu era tratată mai bine decât mine. Fata care avortase şi fata-mamă din cartierele sărace din Rouen erau puse în aceeaşi oală. Poate că aveau mai mult dispreţ pentru ea decât pentru mine.

În sala de operaţie, eram goală, cu picioarele ridicate şi prinse în chingi, sub o lumină violentă. Nu înţelegeam de ce

trebuia să fiu operată, nu mai era nimic de scos din burtă. L-am implorat pe tânărul chirurg să-mi spună ce urmează să-mi facă. S-a proțăpit în fața coapselor mele deschise, urlând: „Eu nu sunt instalatorul!”. Acestea sunt ultimele cuvinte pe care le-am auzit înainte de a mă cufunda în anestezie.

(„Eu nu sunt instalatorul!” Această propoziție, ca toate cele care jalonează acest eveniment, propoziții foarte obişnuite, rostite de oameni care le-au spus fără să se gândească, continuă să-mi răsune în minte. Nu mă aşteptam la ele, şi nici repetiția, nici vreun comentariu sociopolitic nu pot diminua şocul produs. Fugitiv, mi se pare că văd un bărbat în alb, cu mănuşi de cauciuc, care mă snopeşte în bătaie, strigând „Eu nu sunt instalatorul”. Şi această propoziție, inspirată poate de un scheci al lui Fernand Raynaud, care atunci făcea să râdă toată Franța, continuă să ierarhizeze lumea în mine, să despartă, la fel ca o lovitură de ciomag, doctorii de muncitori şi de femeile care avortează, dominanții, de dominați.)

M-am trezit, era întuneric. Am auzit o femeie intrând şi strigându-mi să tac odată. Am întrebat dacă mi-au fost extirpate ovarele. Ea m-a asigurat cu brutalitate că am fost pur şi simplu chiuretată. Eram singură într-un salon, îmbrăcată cu cămaşă de spital. Am auzit plânsete de copil. Pântecul meu era un lighean flasc.

Am ştiut că pierdusem în noapte trupul pe care îl aveam încă din adolescență, cu pubisul său viu şi secret, care absorbise penisul bărbatului fără să se fi schimbat – devenit acum şi mai viu şi mai secret încă. Aveam un sex expus, sfâşiat, un uter răzuit, deschis spre exterior. Un corp asemănător cu al mamei mele.

M-am uitat la fişa atârnată la picioarele patului. Scria „uter gravid”. Am citit pentru prima dată acest cuvânt, „gravid”, nu mi-a plăcut. Amintindu-mi cuvântul latin –

gravidus, greu –, am priceput sensul. Nu înțelegeam de ce scriseseră asta din moment ce nu mai eram însărcinată. Aşadar, nu voiau să spună ce avusesem.

La prânz, mi s-a pus alături o farfurie cu carne fiartă pe o bucată de varză veştedă, străbătută de cotoare şi nervuri, care umpleau farfuria. Nu m-am putut atinge de ea. Mi se părea că mi-au dat să-mi mănânc placenta.

Pe culoar domnea o mare agitație, care părea provocată de căruciorul cu mâncare. La intervale regulate, o femeie striga cu voce tare: „O cremă pentru doamna X sau Y, care alăptează", era un privilegiu.

A trecut stagiarul din noaptea trecută. A rămas în fundul salonului, părea stânjenit. Am crezut că îi e ruşine că mă maltratase în sala de operație. Mi-era jenă pentru el. Mă înşelasem. Era doar ruşinat – pentru că nu ştia nimic despre mine – că tratase o studentă de la Litere ca pe o muncitoare textilistă sau ca pe o vânzătoare de la Monoprix, aşa cum am aflat chiar în acea seară.

Toate luminile fuseseră stinse de ceva vreme. Infirmiera de noapte, o femeie cu părul cărunt, s-a întors în camera mea, s-a apropiat în tăcere de capul patului. În lumina slabă a veiozei, îmi părea binevoitoare. Mi-a şoptit cu o voce dojenitoare: „Aseară, de ce nu i-ați spus doctorului că sunteți ca el?". După câteva secunde de ezitare, am înțeles ce voia să spună, adică din aceeaşi lume ca a lui. Aflase că sunt la facultate abia după chiuretaj, probabil după legitimația de student. A imitat uimirea şi furia stagiarului, „dar totuşi, de ce nu mi-a spus, de ce?", de parcă şi ea însăşi ar fi fost indignată de atitudinea mea. Trebuia să mă gândesc că avusese dreptate şi că fusese vina mea că se comportase violent: nu ştia cu cine are de-a face.

Înainte să plece, făcând aluzie la avortul meu, ea a conchis cu convingere: „aşa sunteți mult mai liniştită!". Sunt singurele cuvinte consolatoare care mi-au fost oferite

la Hôtel-Dieu şi pe care le-am datorat, poate mai puţin din complicitate feminină, cât dintr-o acceptare de către „cei mărunţi” a dreptului celor „celor de sus” de a se pune deasupra legii.

(Dacă aş fi ştiut numele acestui stagiar de gardă în noaptea de 20 spre 21 ianuarie 1964 şi dacă mi l-aş fi amintit, nu m-aş putea împiedica să-l scriu acum, aici. Dar ar fi vorba despre o răzbunare inutilă şi nedreaptă în măsura în care comportamentul lui urma să constituie doar exemplul unei practici generale.)

Sânii începuseră să mi se umfle şi să mă doară. Mi s-a spus că e „furia laptelui”. Nu îmi imaginasem că corpul meu ar putea produce lapte pentru a hrăni un fetus de trei luni, mort. Natura continua să lucreze mecanic în absenţă. Mi-au înfăşurat bustul cu o fâşie de pânză. De fiecare dată îmi aplatiza sânii din ce în ce mai mult, împingându-mi-i parcă în cutia toracică. Mă gândeam că nu se vor recupera niciodată. O infirmieră mi-a pus o cană cu ceai de plante pe noptieră, „după ce veţi bea tot, nu o să vă mai doară sânii”.

Lui Jean T., L.B. Şi J.B., care veniseră să mă vadă împreună, le-am spus povestea hemoragiei şi a tratamentului aspru, punitiv, de la Hôtel-Dieu. O relatare pe un ton umoristic, pe care au ascultat-o cu plăcere – unde nu apăruse niciunul dintre detaliile pe care apoi nu am încetat să mi le amintesc. L.B. Şi cu mine ne-am comparat vesele avorturile. J.B. A povestit că băcanul de la colţul străzii îi spusese că nu trebuie să-ţi dai osteneala să mergi la Paris pentru un avort, era o femeie în apropiere în cartier, care nu lua decât trei sute de franci. Am glumit despre cei o sută de franci pe care i-aş fi putut economisi. Puteam să râdem acum de jigniri şi de frică, de tot ce nu ne împiedicase să încălcăm legea.

Nu-mi amintesc să fi citit nimic în cele cinci zile petrecute la Hôtel-Dieu. Tranzistoarele erau interzise. Pentru prima

dată în trei luni, nu mai aveam nimic de aşteptat. Stăteam întinsă, prin fereastră vedeam acoperişurile unei alte aripi a spitalului.

Nou-născuții plângeau cu pauze. În salonul meu nu era pătuț, dar şi eu născusem. Nu mă simțeam diferită față de femeile din salonul alăturat. Ba chiar mi se părea că ştiu mai multe decât ele datorită actului meu, a acestei absențe. În toaletele căminului studențesc, născusem o viață şi o moarte în acelaşi timp. Mă simțeam, pentru prima dată, prinsă într-un lanț de femei prin care au trecut generații. Erau zile cenuşii de iarnă. Pluteam în lumină în mijlocul lumii.

M-am externat de la Hôtel-Dieu sâmbătă, 25 ianuarie. L.B. Şi J.B. S-au ocupat de formalități şi m-au condus la gară. De la poşta de alături, l-am sunat pe doctorul N. Să-i spun că se terminase. M-a sfătuit să iau din nou penicilină – nu mi se administrase niciun medicament în spital. M-am întors la părinții mei, prefăcându-mă că am gripă pentru a mă duce imediat la culcare. I-am rugat să-l aducă pe doctorul V., care se ocupa de întreaga familie. Pus în gardă de doctorul N. Despre avortul meu, trebuia să mă examineze discret şi să-mi prescrie penicilină.

Imediat ce mama s-a îndepărtat, doctorul V. A început să şuşotească entuziasmat, dorind să afle cine îmi făcuse asta. Ricanând: „De ce v-ați dus la Paris, o aveați chiar pe strada voastră pe moaşa... [nu ştiam numele pe care mi l-a menționat], o face foarte bine". Acum, când nu mai aveam nevoie de ele, apăreau de peste tot făcătoare de îngeri. Dar nu îmi făceam iluzii, doctorul V., care vota cu partidele de dreapta şi se afla în primul rând la Liturghie duminica, nu putea să-mi dea decât după ce se terminase totul adresa de care aveam nevoie înainte. Aşezat pe patul meu, se bucura, fără să fi făcut niciun efort, de complicitatea pe care a

manifestat-o mereu cu o elevă bună de „condiție modestă”, care ar putea pătrunde în lumea lui.

O singură amintire a zilelor petrecute la părinții mei, după spital. Stau pe jumătate întinsă pe pat, cu fereastra deschisă, citind Poezii de Gérard de Nerval, în colecția 10/18. Îmi privesc picioarele în colanți negri, întinse la soare, sunt picioarele unei alte femei.

M-am întors la Rouen. Era un februarie rece şi însorit. Parcă nu revenisem în aceeaşi lume. Chipurile trecătorilor, maşinile, tăvile de pe mesele de la cantină, tot ce vedeam părea prea plin de semnificații. Dar, tocmai din cauza acestui exces, nu puteam să înțeleg nimic. Pe de o parte erau ființele şi lucrurile care însemnau prea mult, pe de altă parte, cuvintele, care nu însemnau nimic. Eram într-o stare febrilă de conştiință pură, dincolo de limbaj, pe care noaptea nu o întrerupea. Dormeam un somn diluat în care eram sigură că sunt trează. În fața mea plutea un mic scăldător alb, ca acel câine al cărui cadavru aruncat în atmosferă continuă să-i urmărească pe astronauți într-un roman de Jules Verne.

Mă duceam la bibliotecă să lucrez la disertația mea, care fusese abandonată de la jumătatea lunii decembrie. Cititul îmi lua mult timp, aveam impresia că descifrez. Subiectul meu de disertație, femeia în suprarealism, îmi apărea într-un tot luminos, dar nu reuşeam să descompun această viziune în idei, să exprim într-un discurs coerent ceea ce percepeam sub forma unei imagini de vis: fără contururi şi totuşi de o realitate de necontestat, mai reală chiar şi decât studenții aplecați peste cărți şi paznicul gras care se plimbă în preajma fetelor care îşi căutau cotele cărților în fâşier. Eram îmbătată de o inteligență fără cuvinte.

Ascultam în camera mea Patimile după Sfântul Ioan, de Bach. Când se ridica glasul solitar al Evanghelistului, recitând, în germană, patimile lui Hristos, mi se părea că e

încercarea prin care trecusem din octombrie până în ianuarie, povestită într-o limbă necunoscută. Apoi intrau corurile. Wohin! Wohin! Se deschidea un orizont imens, bucătăria din Pasajul Cardinet, sonda şi sângele se topeau în suferința lumii şi în moartea veşnică. Mă simțeam mântuită.

Mergeam pe străzi purtând secretul nopții de 20 spre 21 ianuarie în trup, ca pe un lucru sacru. Nu ştiam dacă fusesem la capătul groazei sau al frumuseții. Mă simțeam mândră. Fără îndoială, la fel ca navigatorii solitari, ca dependenții de droguri şi ca hoții, acea mândrie de a fi mers atât de departe, până acolo unde alții nu s-ar fi gândit niciodată să meargă. Este, fără îndoială, ceva din mândria care m-a făcut să scriu această poveste.

Într-o seară, O. M-a dus la o petrecere. Mă aşezasem în fundul sălii aflate la subsol, priveam cum ceilalți dansau, uimită de plăcerea lor, a cărei adevărată măsură se putea citi pe chipul radios al lui Annie L., îmbrăcată într-o rochie albă de lână, la modă iarna aia. Eram invitatul în plus la un ritual al cărui sens îmi era necunoscut.

Într-o după-amiază, l-am însoțit pe un student la medicină, Gérard H., în camera lui de pe Rue Bouquet. Mi-a scos puloverul şi sutienul, mi-am văzut sânii mici şi căzuți – fuseseră plini cu lapte cu două săptămâni în urmă. Mi-ar fi plăcut să vorbesc cu el despre asta şi despre doamna P.-R. Nu mai doream să fac nimic cu băiatul ăsta. Doar am mâncat din checul pe care i-l făcuse mama lui.

În altă după-amiază, am intrat într-o biserică, Saint-Patrice, aproape de Boulevard de la Mame, să-i mărturisesc unui preot că avortasem. Mi-am dat seama imediat de greşeala mea. Eu mă simțeam scăldată în lumină, iar pentru el eram o criminală. Când am ieşit, mi-am dat seama că vremea religiei se terminase pentru mine.

Mai târziu, prin martie, l-am revăzut la bibliotecă pe Jacques S., studentul care mă însoţise la autobuz, când m-am dus pentru prima dată la ginecolog. M-a întrebat cum stau cu disertaţia. Am ieşit pe hol. Ca de obicei, se învârtea în jurul meu vorbind. În mai, urma să-şi predea disertaţia despre Chrétien de Troyes şi se arăta surprins că abia încep să lucrez la a mea. Pe ocolite, i-am dat de înţeles că făcusem un avort. Fusese probabil din ură de clasă, ca să-l sfidez pe acest fiu de director de fabrică, care vorbea despre muncitori ca şi cum veneau de pe altă planetă, sau poate din mândrie. Când a priceput sensul cuvintelor mele, s-a oprit în loc, cu ochii holbaţi la mine, înmărmurit de o scenă invizibilă, pradă unei fascinaţii pe care o regăsesc mereu la bărbaţi în amintire[28]. Repeta, tulburat, „bravo, dragă, bravo!”.

M-am întors la doctorul. N. După o examinare amănunţită, mi-a spus zâmbind, pe un ton de laudă şi satisfacţie, că „ieşisem cu bine”. Fără să-şi dea seama, şi el mă încuraja să transform violenţa suferită în victorie individuală. Ca mijloc de contracepţie, mi-a oferit o diafragmă de introdus profund în vagin şi două tuburi de gel spermicid.

Nu i-am returnat sonda doamnei P.-R. Mă gândeam că intrase în preţ. Am luat într-o zi maşina părinţilor mei şi m-am dus să o arunc într-o pădure, la marginea drumului. Mai târziu, am regretat gestul.

---

[28] Şi pe care am recunoscut-o imediat, imensă, la John Irving, în romanul său The Cider House Rules [ecranizat în 1999, cu titlul Legea pământului]. Sub masca unui personaj, el asistă la moartea femeilor în urma avorturilor clandestine atroce, apoi va efectua avorturi corecte într-o clinică-model şi se va ocupa de copiii abandonaţi la naştere. Vis de utere şi sânge, în care îşi asumă dreptul de a dispune de viaţa şi moartea femeilor (n.a.).

Nu ştiu când am revenit în aşa-zisa lume normală, vag formulată, dar al cărei sens îl înţeleg toţi oamenii, adică cea în care vederea unei chiuvete strălucitoare, a capetelor călătorilor într-un tren nu mai este o problemă sau o durere. Am început să-mi scriu disertaţia. Supravegheam copii seara şi asiguram asistenţa telefonică la cabinetul unui cardiolog pentru a rambursa treptat banii pentru avort. Am fost la cinema să văd Şarada, cu Audrey Hepburn şi Cary Grant, Coajă de banană, cu Jeanne Moreau şi Belmondo, filme care nu mi-au lăsat nicio amintire. Mi-am tuns părul lung, mi-am înlocuit ochelarii cu lentile de contact, a căror aplicare pe ochi mi se părea la fel de dificilă şi riscantă ca aceea a diafragmei în adâncul vaginului.

Nu am mai revăzut-o niciodată pe doamna P.-R. Nu am încetat să mă gândesc la ea. Fără să ştie, această femeie fără îndoială lacomă – dar avea o casă sărăcăcioasă – m-a smuls de lângă mama şi m-a aruncat în lume. Ei ar trebui să-i dedic această carte.

De ani de zile, noaptea de 20 spre 21 ianuarie a fost o aniversare.

Astăzi ştiu că am avut nevoie de această încercare şi de acest sacrificiu pentru a-mi dori să am copii. Pentru a accepta violenţa reproducerii în corpul meu şi, la rândul meu, să devin un loc de trecere a generaţiilor.

Am terminat de exprimat în cuvinte ceea ce mi se pare o experienţă umană totală, a vieţii şi a morţii, a timpului, a moralităţii şi a interdicţiei, a legii, o experienţă trăită de la un capăt la altul prin trup.

Am şters singura vinovăţie pe care am simţit-o vreodată faţă de acest eveniment, care mi se întâmplase şi nu făcusem nimic în legătură cu el. Ca un cadou primit şi risipit. Pentru că dincolo de toate motivele sociale şi psihologice pe care le pot găsi pentru ceea ce am trăit, există unul de care sunt sigură mai presus de toate: totul mi s-a

întâmplat pentru a depune mărturie despre asta. Şi adevăratul scop al vieţii mele este poate doar acesta: ca trupul meu, senzaţiile şi gândurile mele să devină scris, adică ceva inteligibil şi general, existenţa mea complet dizolvată în minţile şi vieţile celorlalţi.

În această după-amiază, m-am întors la Pasajul Cardinet, arondismentul 17. Îmi pregătisem itinerarul cu un plan al Parisului. Voiam să găsesc cafeneaua în care aşteptasem să se facă ora să mă duc la doamna P.-R. Şi biserica în care am stat ceva vreme, Saint-Charles Borromée. Pe plan nu figura decât Saint-Charles-de-Monceau. M-am gândit că poate era aceeaşi, dar îi schimbaseră numele. Am coborât la staţia Malesherbes şi am mers pe jos până la Rue de Tocqueville. Era în jurul orei patru, era foarte frig şi un soare cu dinţi. La intrarea în Pasajul Cardinet fusese instalată o nouă plăcuţă. Deasupra rămăsese plăcuţa veche, neagră, ilizibilă. Strada era goală. La parterul unei clădiri, se află o pancartă mare, „Asociaţia supravieţuitorilor lagărelor naziste şi a deportaţilor din departamentul Seine-et-Oise". Nu-mi aminteam s-o fi văzut vreodată.

Am ajuns la numărul doamnei P.-R. M-am oprit în faţa uşii, era închisă, avea interfon. Înaintam pe mijlocul străzii, în timp ce priveam spre geana de lumină dintre ziduri. Nu am întâlnit pe nimeni şi nu a trecut nicio maşină. Aveam impresia că reproduc gesturile unui personaj fără să simt nimic.

La capătul Pasajului Cardinet, am făcut dreapta şi am căutat biserica. Era Saint-Charles-de-Monceau, nu Borromée. Înăuntru se află o statuie a Sfintei Rita şi am presupus că trebuie să-i fi pus o lumânare în acea zi, pentru că se spunea că este sfânta „cauzelor disperate". Am luat-o iar pe Rue de Tocqueville. Mă întrebam în ce cafenea am aşteptat ora întâlnirii în timp ce beam un ceai. Din afară, niciuna nu-mi aducea aminte de nimic, dar eram sigură că o

voi recunoaşte după toaletele din subsol, unde coborâsem chiar înainte de a pleca spre doamna P.-R.

Am intrat în Le Brazza. Am comandat o ciocolată şi mi-am scos lucrările pe care le aveam de corectat, dar nu am citit niciun rând. Îmi spuneam întruna că trebuie să merg să văd toaletele. Un cuplu de tineri se săruta aplecat deasupra mesei. M-am ridicat în sfârşit şi l-am întrebat pe barman unde e toaleta. Mi-a arătat uşa din spatele sălii. Dădea direct într-o cămăruţă cu o chiuvetă şi deasupra o oglindă, în dreapta, o a doua uşă, cea a toaletelor. Era un closet turcesc. Nu-mi amintesc dacă cea a cafenelei de acum treizeci şi cinci de ani era aşa. La acea vreme, nu era un detaliu care ar fi putut să mă surprindă, aproape toate closetele publice constau dintr-o gaură în ciment, cu câte o talpă cu striaţii pe fiecare parte, pentru a pune picioarele şi a te aşeza pe vine.

Pe peronul staţiei Malesherbes mi-am spus că m-am întors la Pasajul Cardinet cu gândul că mi se va întâmpla ceva.

Din februarie până în octombrie 1999.

(Traducere de Mădălina Ghiu)